

KROK

2017 2
ročník 14.

Kulturní Revue
Olomouckého Kraje

TÉMA ČÍSLA:

LÁZEŇSTVÍ

Z OBSAHU

JAK SE ŽILO LÁZEŇSKÝM HOSTŮM
NA GRÄFENBERKU?

PRYSZNIC ANEB JESENICKÉ
LÁZNĚ DNES

O VODÁCH HOJITELNÝCH NEB
TEPLICECH MORAVSKÝCH

MODERNÍ ARCHITEKTURA LÁZNÍ
VELKÉ LOSINY

O SLATINICKÝCH LÉČIVÝCH
VODÁCH

LÁZNĚ V KRALICÍCH, VE
ZLATÝCH HORÁCH A NA SVATÉM
KOPEČKU

NOC S HOLANEM

PROFESOR, GEODET A POLITIK
FRANTIŠEK NOVOTNÝ

J. F. KALLINIKOV – RUSKÝ
SPISOVATEL POCHOVANÝ
V HRANICÍCH

(AUTO)PORTRÉT JIŘÍHO
PŘIVŘELA

PĚVECKÁ A HLASOVÁ PEDAGOŽKA
LUDMILA ZAPLETALOVÁ

JUBILEUM BÁSNÍKA VOLKMANA

Bemis

Gräfenberg - Kurpromenade mit Musikpavillon

Muzeum Komenského v Prerově
Vás zve na výstavu

Houby, kam se podíváš!

• obrazy, ilustrace, známky •

5. 5. – 1. 10. 2017
Prerovský zámek

Otvírací doba: úterý až pátek 9-17 h, sobota a neděle 9-17 h

muzeum
VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V OLOMOUCI

Marie Terezie (1717–1780)
JEDINÁ ŽENA NA ČESKÉM TRŮNĚ

Vlastivědné muzeum v Olomouci
19. 5. – 27. 8. 2017

Olomoucký kraj Olomouc Vlastivědné muzeum v Olomouci ZPř Přerovský zámek www.vmo.cz

KROK Kulturní revue
Olomouckého kraje

Vydává Vědecká knihovna v Olomouci

Ročník 14., číslo 2,
vychází čtyřikrát ročně

Vedoucí redaktor:
Mgr. Lukáš Neumann, Ph.D.

Odpovědná redaktorka:
Mgr. Lucie Rysnerová

Redakční rada:
RNDr. Jitka Holásková
Mgr. Miloš Korhoň
Mgr. Nela Kvapilová
PhDr. Jindřich Garčíc
RNDr. Lenka Prucková
Mgr. Hana Jakůbková
PhDr. Marie Dokoupilová
Mgr. Lubor Maloň

Adresa vydavatele a redakce:
Vědecká knihovna v Olomouci
Bezručova 3,779 11 Olomouc
tel.: 585 205 311
fax: 585 225 774

e-mail: redakce@vkol.cz
internet: www.vkol.cz/krok
facebook: <https://www.facebook.com/kulturnirevue>
IČO: 100625

Grafická úprava:
Jan Krátký

Předtisková příprava:
Martin Navrátil

Tisk:
Booksprint s. r. o.
I. P. Pavlova 52, 771 11 Olomouc

ISSN:
1214-6420 (tisková verze)
1214-648X (elektronická verze)

Registrace:
MK ČR E 6450

Uzávěrka čísla:
25. dubna 2017

OBSAH

Úvodník: Robert Šrek	2
TÉMA ČÍSLA: Lázeňství	
Život lázeňských hostů na Gräfenberku v 19. století (Božena Kaňáková)	4
Sedláci a aristokraté u společného stolu – specifika společenského života v lázních Gräfenberg v 19. století (Vladan Hanulík)	8
Vliv lázeňství na vývoj Jesenicka v 19.–20. století (Martin Buchlovský)	12
<i>Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských / Strípky o lázeňské architektuře v dávných časech (Robert Šrek) .....</i>	16
<i>Krátký výklad a popsání léčivých vod u [obce] Groß Latein, obecně zvané Slatinice (Jiří Fiala) .....</i>	20
Moderní architektura lázní Velké Losiny (Pavel Zatloukal)	25
Lázně v Kralicích (Marie Dokoupilová)	29
Sanatorium a léčebný ústav Dr. Ludvíka Schweinburga ve Zlatých Horách (Michaela Neubauerová)	31
„Klimatické lázně“ na Svatém Kopečku u Olomouce před první světovou válkou (Jakub Huška)	35
Lázně ve Velkých Losinách na počátku 20. století (Richard Jašš)	39
„Prysznic“ aneb Jesenické lázně stále žijí tradicí z 19. století (Věra Janků)	43
VARIA	
Noc s Holanem (Tobiáš Nevřiva)	48
„Dobrý den. Já jsem Jiří. Jiří Privřel...“	52
Ludmila Zapletalová – pěvecká a hlasová pedagožka (Zdeňka Vážanská)	56
Významné osobnosti spojené s městy, městysy a obcemi okresu Prostějov (II.) / Univerzitní profesor, geodet a politik František Novotný (Lubomír Novotný)	59
Josif Fedorovič Kallinikov – ruský spisovatel pochovaný na městském hřbitově v Hranicích (Václav Bednář)	61
Navzdory letitému jubileu zůstává Alois Volkman intelektuálním rebellem (Bohumír Kolář)	64
KULTURNÍ ITINERÁŘ	
Rukověť návštěvníka kulturních událostí (červen – srpen 2017)	66
Téma čísla 3/2017: Mýty, mystifikace, mystéria	
Obálka revue: Čilý lázeňský život u Hudebního pavilonku na promenádě na Gräfenberku; kolorovaná pohlednice, počátek 20. století. Zdroj: SOkA Jeseník.	

Úvodník

Vážení čtenáři časopisu KROK, představte si, že jste se narodili před sto či dvě stě lety. Jak byste právě teď, v polovině června, trávili své volné chvíle? Ano, správně. Chystali byste se někam do lázni. Za léčbou? Také... Do společnosti? Určitě! Kde jinde by přece v létě člověk našel tolik přívětivé prostředí? Kde jinde by mohl vstoupit v nenucenou konverzaci třeba s urozeným hrabětem, bohatým továrníkem či učencem?

Do rukou se Vám dostává letošní druhé číslo časopisu KROK, zaměřené na lázeňství v Olomouckém kraji. Zlatý věk lázni obecně spadá do 19. století a kulminoval na počátku 20. století, než vše utnula Velká válka. Dobře jej známe díky obrazovým dokumentům: nejdříve z idylických vedut s venkovskou atmosférou, pocházejících z éry klasicistní a romantické, později z nespočtu pohlednic

posílaných v předvečer válečného konfliktu a zvětňujících nic netušící svátečně oblečené hosty korzující na promenádách a naslouchající hudbě orchestru. Pokusme se ale spolu s KROKEM na věc podívat pěkně popořádku, chronologicky. Moderní lázeňství se v Evropě totiž rozvíjelo mnohem dříve. Na Moravě například už od 16. století. Obdobím před zlatým věkem lázni se v tomto čísle zabývají dva články. První nabízí ohlédnutí za tím, jak v dávných časech vypadala lázeňská architektura, přičemž jako jakýsi výchozí bod úvah posloužila vůbec první balneologická kniha na Moravě, *Kniha o vodách hojitelných neb teplicích moravských*, sepsaná Tomášem Jordánem z Klausenburku a vydaná roku 1580 v Olomouci. Úctyhodným pokračovatelem v tomto vědeckém odvětví byl na počátku 18. století lékař Alexandr Ignác Antonín

Pohlednice Lázní Velké Losiny z 30. let 20. století. Bromografie, Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Pohlednice vydaná u příležitosti 100. výročí narození Vincenze Priessnitze v roce 1899. Litografie, Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Schamsky. Jeho životu a zvláště jeho pojednání o léčivých vodách u Slatinic z roku 1713 se věnuje článek druhý. Mimořádně, barokní lázeňská budova z 18. století stojí ve Slatinicích dodnes.

Teď už k 19. století! Všechna lázeňská letoviska na Moravě a ve Slezsku byla zastíněna slávou malé osady, Gräfenbergem (dnes Lázně Jeseník). K tomuto tématu se po právu nashromáždilo nejvíce příspěvků, hned čtyři. Dozvíme se z nich vše podstatné: o Vincenzi Priessnitzovi, snad neznámější osobě moravských a slezských lázní vůbec; o jeho konkurentech ve Frývaldově a v Dolní Lipové; o svérázných léčebných metodách na Gräfenbergu; o tom, jaké zde bylo společenské milieu a proč se zde sblížovali lidé různého původu a stavu; o turistice v Jeseníkách, jejíž počátky jsou s těmito lázněmi spjaty; a konečně o tom, jak se v současnosti rozvíjí odkaz zakladatele vodoléčby Priessnitze.

Na přelomu 19. a 20. století se vedle renomovaného Gräfenbergu dostávají na výsluní jména dalších léčebných destinací. Zmiňujeme tu sanatorium Dr. Ludvíka Schweinburga ve Zlatých Horách, které se v těchto letech, co se týče budov, horečně rozšiřovalo. Dvakrát jsou připomenuty Velké Losiny, místo s prastarou lázeňskou tradicí, jež dlouho v dravé konkurenci zaostávalo. Pomohlo mu – stejně jako v mnoha jiných případech – zlepšené dopravní spojení a založení akciové společnosti, jež se nebála investovat do modernizace. Při výběru architekta pak volba šťastně padla na vídeňského Alfreda Castellize.

A pokud náročnému čtenáři nejsou velká jména a známá místa příliš po chuti, tak se může dozvědět něco o areálech, které se do povědomí širší veřejnosti nezapsaly. Patřily k nim klimatické lázně na Svatém Kopečku nebo lázně v obci Kralice.

Robert Šrek

Život lázeňských hostů na Gräfenberku v 19. století

Božena Kaňáková

Počátky lázeňství na Jesenicku spadají do 1. poloviny 19. století a jsou spojeny se jménem Vincenze Priessnitzze. Tento zakladatel moderní vodoléčby se narodil 4. října roku 1799 v rodině Jana Františka Priessnitzze, majitele hospodářské usedlosti v osadě Gräfenberk. Nepříliš vzdělaný a prostý mladík však díky pozorování přírody získal zkušenosti, které překračovaly znalosti prostého sedláka. Ve svých sedmnácti letech utrpěl Vincenz těžký úraz, když spadl pod vůz tažený splašeným koněm. Přivolaný lékař prohlásil jeho zranění za nevyléčitelná, v nejlepším případě z něj měl být doživotní mrzák. S tím se však samotný Vincenz nehodlal smířit a zcela sám začal léčit své zranění příkládáním studených obkladů. Tato léčba mu pomohla a Vincenz se k údivu lékaře i všech v okolí uzdravil. Zpráva o jeho zázračném uzdravení se velmi rychle rozšířila po okolí a způsobila, že metoda, která mu vrátila téměř všechny ztracené síly, začala postupně zajímat stále více lidí se zdravotními potížemi, kteří za ním přicházeli se žádostí o pomoc.

Prvním místem, kde Vincenz Priessnitz své pacienty léčil, se přirozeně stala jeho rodná chalupa. V roce 1822 ji Priessnitz nechal zbořit a o dva roky později na jejím místě za pomoci svých pacientů vystavěl novou, tentokrát již zděnou budovu, která více vyhovovala potřebám rozrůstajícího se lázeňského zařízení. Počet pacientů, kteří žádali o přijetí k pobytu a léčbě na Gräfenberku, každým rokem stoupal a poté, co byl v roce 1826 Priessnitz osobním lékařem císařova bratra, arcivévody Antonína, pozván do Vídně ke konzultacím, se do gräfenberských lázní začali sjíždět i urození a movití lidé. Když počet pacientů stále narůstal, byly v roce 1829 zavedeny takzvané „Cur liste“ – seznamy pacientů, kteří se v danou dobu v lázních léčili.

Oficiální lázně na Gräfenberku vznikly až v roce 1837. Stalo se to ve stejném roce, kdy Priessnitz konečně od císařské komise získal souhlas k jeho záměrům. V lázních se

v té době léčilo více než 1 000 pacientů za rok a navštěvovali je i lékaři z celé Evropy, aby zde mohli studovat Priessnitzovy léčebné metody. Úspěšnému Priessnitzovi vypomáhali také sousedé, kteří nemocným ve svých chalupách poskytovali ubytování a pomáhali je i ošetřovat. Ubytování v Priessnitzových domech, stejně jako v příbýtcích jeho sousedů, bylo velmi prosté. Jednoduchá výbava pokojů totiž návštěvníky lázni nutila pobývat co nejvíce venku na čerstvém vzduchu a přispívala tak nepřímo ke zdárnému průběhu léčby. Gräfenberk také zpočátku neměl – na rozdíl od ostatních lázeňských zařízení – ani vycházkovou promenádu. Pacienti naopak absolvovali fyzicky namáhavé výstupy k ledovým sprchám, které se staly charakteristickým prvkem gräfenberských lázní. Část pacientů z důvodu nedostatku místa bydlela také v blízkém Frývaldově, kam za nimi Priessnitz pravidelně dojížděl.

Léčebné metody, jimiž Priessnitz dosahoval úspěchů, byly prosté, avšak jejich aplikace byla pro pacienty fyzicky i psychicky poněkud náročná. Při léčbě byly využívány především příznivé účinky vody, čerstvého vzduchu a slunečního záření na lidský organismus. U svých pacientů Priessnitz neléčil pouze samotnou nemoc, ale snažil se o celkové ozdravení jak pacientova těla, tak i ducha. Během léčby pacientů bylo také zakázáno podávání jakýchkoli léků, protože Priessnitz tradičním metodám tehdejší oficiální medicíny nedůvěřoval. Léčba na Gräfenberku proto byla dlouhodobá a trvala několik týdnů, měsíců a někdy i celé roky. Priessnitz si od svých pacientů také nikdy nenechal platit za samotné léčení, pacienti hradili výdaje pouze za stravu, ubytování a další služby. Mnozí z nich však sami Priessnitzovi zasílali nemalé finanční dary jako projev vděčnosti za své uzdravení.

Hlavní součástí léčebných procedur, jimž lázeňští pacienti na Gräfenberku věnovali převážnou část dne,

představovaly nejrůznější formy celkových nebo částečných koupelí těla, sprch, polevů, zábalů a suchých i mokrych potních kúr. Při vysokém počtu pacientů již Priessnitz nemohl nad všemi procedurami převzít osobní péči, a tak při koupelích a zábalech asistoval vyškolený personál. Během léčby pacienti vydatně popijeli studenou vodu, kterou si z lesních pramenů a studánek nabírali pomocí kravských rohů, jež nosili zavěšené přes rameno na provázku. Proto se tato kúra označovala jako tzv. rohová kúra.

Nedílnou součástí léčení byl i každodenní kontakt s přírodou. Pacienti chodili na dlouhé vycházky do okolních lesů, jimiž vyplňovali čas mezi jednotlivými procedurami. Protože pohyb vedl k zahřátí těla, doporučoval Priessnitz nosit jen lehké oblečení, a to i v zimních měsících. Součástí léčby byla také pracovní terapie. Všichni pacienti, bez ohledu na společenské postavení (*blíže se o specifikách společenského života v lázních Gräfenberk dočtete v článku Vladana Hanulíka na s. 8–11*), se tak podíleli

Skupina lázeňských hostů se zakladatelem jesenických lázní Vincenzem Priessnitzem u Mariína pramene, 1. polovina 19. století. Fotografie pocházejí z archivu Vlastivědného muzea Jesenicka.

na pracích kolem provozu léčebny a zapojovali se například do štípání dříví, odhazování sněhu, nebo v letních měsících do mlácení obilí. Při léčbě se pacientům zakazovalo mluvit o starostech a obavách a nedoporučovalo se věnovat příliš ani čtení či psaní.

Velký důraz kladl Vincenz Priessnitz také na složení stravy podávané během léčby. Snídaně i večere se skládala ze studeného kravského mléka, čerstvého másla a celozrnného chleba, který v Priessnitzově domě pekli z hrubě namleté mouky s malým množstvím kvásku. K obědu se připravovalo většinou jídlo s masem. K masité stravě se podávala zelenina či ovoce a na stole se objevovaly i moučníky. Jídla se konzumovala spíše vlažná, neboť příliš teplá jídla byla podle Priessnitze zdraví škodlivá. Bylo také zakázáno pít alkohol a zrnkovou kávu. Pacienti směli pít pouze kávu z melty, kterou si v neděli mohli dopřát v některé z kaváren ve Frývaldově. Zásoby pro lázeňskou kuchyni získával Priessnitz z vlastního hospodářství. Pacienti společně stolovali ve velké jídelně lázeňského domu a k jednomu stolu s nimi usedal i sám Priessnitz.

Pobyt v lázních však nevyplňovaly pouze procedury. O volných večerech se lázeňští pacienti účastnili koncertů, tanečních večerů a společenských her, nesměli však provozovat hazardní hry. Den pacientům končil většinou kolem desáté hodiny večer, kdy se ukládali ke spánku. Život v lázních se řídil podle lázeňského řádu, který pacienti museli dodržovat. Vincenz Priessnitz trval ve svých lázních velice striktně na dodržování určitých pravidel a prohřešky proti nim trestal ukončením léčby a vykázaním neposlušného pacienta z lázní. Z přísných pravidel Priessnitz neslevoval ani prominentním hostům.

Hlavní lázeňská budova byla dostavěna v roce 1839 a začalo se jí říkat Starý nebo Kamenný dům, později zdomácnělo také pojmenování Hrad. Uvnitř budovy se nacházel velký

dvoupatrový sál, který mohl pojmut až tisíc lidí. Ten byl vyzdoben obrazy a zejména prapory mnoha národností, jejichž příslušníci se na Gräfenberku léčili. Již krátce po svém otevření se Hrad stal hlavním střediskem lázeňského života, místem konání koncertů, tanečních večerů a společenských zábav. Otevřením Hradu se však začal, navzdory jeho prosté podobě, postupně vytrácet podhorský venkovský charakter Gräfenberku stejně jako spartánská střídmost lázní, v nichž byl kladen důraz na kult přirozenosti. Priessnitz také poněkud zmínil jednotlivé léčebné kúry i přísná lázeňská pravidla a začal se více přizpůsobovat lázeňské konkurenci. Lázeňský areál na Gräfenberku byl spojen s Frývaldovem upravenější cestou a v letech 1839–1840 byla kolem vrcholu „Koppe“ také zřízena okružní lesní promenáda. Jako dar léčivé síle vody a z úcty k Priessnitzovi postavili vděční pacienti v okolí lázní i města Jeseníku kolem osmdesáti kamenných pomníků a stavebně upravených vývěrů pramenů, které se staly oblíbenými místy vycházek nejen pacientů lázní ale i obyvatel Frývaldova. Velké pomníky a vývěry pramenů byly většinou financovány zámožnými pacienty z řad jednotlivých národů – najdeme zde pomník Polský, Maďarský, Pruský nebo Český. Další nesly jména

Lázeňští hosté se sáněmi na sánkařské dráze v areálu lázní Gräfenberg, 80. léta 19. století.

těch, kteří je dali postavit, nebo „obdržely“ poetické názvy jako Smrkový či Sourozenecký.

Od roku 1839 byly také pravidelně pořádány noční plesy pro šlechtu, lázeňským hostům začala v sezóně vyhrávat na gräfenberské kolonádě lázeňská kapela. V roce 1860 byl postaven i hudební altánek. Kulturní nabídku lázeňského života zpestřovala také pravidelná představení kočovných divadelníků. Divadelní představení se pak stávala přehlídkou významných pacientů, módních novinek a skvostných dam z vysoké společnosti. Herci vystupovali nejen ve veřejných sálech ve městě či v samotných lázních, ale také v soukromých apartmánech některých šlechticů.

Mezi Priessnitzovými pacienty přibývalo také významných osobností nejen domácího, ale i zahraničního společenského, politického a hospodářského života. Gräfenberg tak v první polovině 19. století navštívili například ruský prozaik a dramatik N. V. Gogol, pruský král Vilém nebo hrabě Karel Nostic s manželkou a dcerou. V roce 1845 lázně poctil svou návštěvou i otec císaře Františka Josefa I., arcivévoda František Karel.

Lázeňské prostředí Gräfenberku si v této době získalo mezi společenskou smetánkou takovou prestiž, že do oblasti zajížděli i poměrně zdraví lidé, kteří se léčebným postupům podrobovali preventivně s cílem posílit své zdraví. Ti byli většinou ubytováni v sousedním Frývaldově, kde měli také veškerou péči a zároveň zde nebyl tak organizovaný denní program a intenzivní dohled jako na Gräfenberku. Sám Priessnitz dojížděl do Frývaldova každý den a přijímal zde pacienty v hostinci „U Koruny“. Ve městě měl také svůj lázeňský personál vyskolený v podávání koupelí a zábalů, který byl k potřebám tamějších návštěvníků shovívavější než lázeňští pracovníci na Gräfenberku.

Lázeňští hosté se také aktivně podíleli na spolkovém životě Frývaldova. Nejnáročnějším hostům nabízel požadované rozptýlení spolek *Casino* (Casinoverein), který byl založen již v roce 1839. Někteří hosté byli také členy Klubu čtenářů, jenž jim nabízel nejrůznější tisk z domova i ze zahraničí. Členové klubu mohli využívat i rozsáhlou klubovní knihovnu.

Po Priessnitzově smrti začalo lázně spravovat kuratorium v čele s potomky Vincenze Priessnitze a odborným lékařem, kterým byl Josef Schindler. Ten pokračoval v Priessnitzově tradici přírodní léčby, ale posuzoval nemoc i léčbu pacienta i z hlediska moderní medicíny pomocí tehdy dostupných diagnostických a terapeutických prostředků. I za Schindlerova působení na Gräfenberku jezdila do lázni významná klientela. Z nejnámějších lze jmenovat vévodu Adolfa von Nassau, který se v roce 1855 přijel léčit se žaludečními potížemi. Schindlerovým pacientem byl i bavorský král Maxmilián II., jehož v roce 1860 na Gräfenberku navštívil císař František Josef I.

Lázně tak ve 2. polovině 19. století výrazně změnilly svou podobu a začaly se více přibližovat jiným lázeňským střediskům, čímž se vzdálily původnímu Priessnitzovu prostému stylu. V 60. a 70. letech 19. století došlo v lázních k výraznému stavebnímu rozvoji, když byly vystavěny další lázeňské domy. Zastavovalo se nejen okolí lázeňského centra, ale i celá promenáda na terénní terase a svah pod lázněmi. V lázních se postupem doby rozšiřovala i nabídka sportovních aktivit. Z podnětu jednoho z urozených lázeňských pacientů, vévody Friedricha von Mecklenburg–Schwerin, byla v lázních zřízena kuželna se dvěma dráhami, která se mezi hosty těšila velké oblibě. Později dala lázeňská komise postavit na Gräfenberku i čtyři tenisové kurty. V zimě nabízely dostatek příležitostí k radovánkám také zasněžené horské svahy, kde hosté lyžovali a sáňkovali.

Dalším významným pacientem Josefa Schindlera byl důstojník rakouské armády Jan Ripper, který se v roce 1856 přišel do lázni léčit s žaludečními obtížemi a revmatismem. Během pobytu v lázních se zamiloval do dcery Vincenze Priessnitze, Marie Anny, s níž se v roce 1860 oženil. Jeho zásluhou byl vybudován Hudební pavilon, zřízen poštovní a telegrafní úřad a rozšířeny promenádní cesty. Jan Ripper byl také zakládajícím členem Moravskoslezského sudetského horského spolku, který lázeňským hostům nabízel různé podněty, jak trávit aktivně volný čas (*blíže o tomto spolku v příspěvku Martina Buchlovského na s. 14–15*).

Divadelní představení v lázních, 2. polovina 19. století.

Během 19. století prodělaly Priessnitzovy lázně bouřlivý rozvoj. Původní myšlenky Vincenze Priessnitze léčit pacienty pomocí prostých přírodních metod a jednoduchého životního stylu, které na začátku svého působení propagoval, však postupem doby částečně vzaly za své. Počet pacientů se rok od roku zvyšoval a objevovali se mezi nimi stále častěji urození a bohatí lidé, kteří při své léčbě vyžadovali komfort a pohodlí. Proto se Vincenz Priessnitz a později i jeho následovníci postupně začali přizpůsobovat lázeňské konkurenci a z neznámé osady v podhůří Jeseníků tak během několika desetiletí vybudovali prosperující lázně na evropské úrovni. I když se léčebné metody v lázních od dob Vincenze Priessnitze podstatně změnilly, jejich odkaz zde zůstává stále živý.

Božena Kaňáková (*1987) vystudovala historii, český jazyk a speciální pedagogiku na UP v Olomouci. V letech 2013–2015 působila jako vedoucí Šatlavy – muzea vězeňství v Uničově. V současné době pracuje jako historička Vlastivědného muzea Jesenícka.

muzeum.historik@jen.cz

Sedláci a aristokraté u společného stolu – specifika společenského života v lázních Gräfenberg v 19. století

Vladan Hanulík

Tvář malého podhorského slezského města Jeseník a přilehlé osady Gräfenberg výrazným způsobem počal od 20. let 19. století ovlivňovat vznik vodoléčebného ústavu Vincenze Priessnitze. Poklidný charakter lokality, kde k uším obyvatel nedoléhá jiný tón než místní dialekt, se radikálně proměnil. Od konce 30. let již komunikovala téměř každá společnost přecházející po rynku či hlavní promenádě v Gräfenbergu jinou řečí a jinou opět za nimi kráčející služebnictvo. Vzájemná blízkost světa společenských elit, buržoazie a venkovského obyvatelstva byla dle článku v časopise *Der Wasserfreund* pro mnohé návštěvníky nezvyklá. „Bez okolnosti na jejich předchozí životní styl se tu schází stavy i sedláci a u záře pochodní konzumují nejjednodušší večeři – chléb s mlékem, přičemž je často celá společnost v tak dobré náladě, že člověka napadne, zda nepochází tohle rozpoložení ze šampaňského.“

Byly lázně Gräfenberg skutečně tak výjimečným místem, kde neexistovaly sociální bariéry? Liberální myšlení v 19. století nastolilo nový princip určování společenských elit. Namísto urozených, kteří své postavení získávali v právní i sociální rovině na základě příbuzenských svazků, měli do budoucna určovat chod společnosti především nadání a schopní. Nezbytnou součástí procesu utváření nových elit byla rovněž otázka vzniku odpovídajících norem reprezentace, jimiž svou nově nabytou pozici mohli představitelé „třetího stavu“ veřejně manifestovat. Prostorem, kde k tomu docházelo, se staly lázeňské lokality. Lázně se již provždy staly místem, kde mohlo docházet k pronikání a vzájemnému ovlivňování odlišných strategií chování. Americký architekt Henry Greenough ve své novele *Ernest Caroll, or Artist-Life in Italy*, věnované cestování po Evropě, charakterizoval atmosféru v Gräfenbergu

jako krajně liberální, své dojmy zde nechává zaznít v inscenované rozmluvě dvou postav textu: „*Shledáváte svůj čas strávený zde příjemným? – Velmi příjemným, jistě. Je zde početná vynikající společnost, sestávající z urozených, učených a módně ustrojených představitelů všech zemí. Každý den potkáváte nové osobnosti. Společenský život je přirozený, jakoby rodinného charakteru. Není třeba pořádat bálů a soirée.*“

Základním atributem zdejší lázeňské lokality byla vzájemná sounáležitost všech návštěvníků, kteří tvořili „velkou rodinu“, na niž přísným, ale zároveň moudrým pohledem dozíral Vincenz Priessnitz. Pro všechny autory referující o zázemí slezské lázeňské lokality bylo překvapivé, že představitelé elitních vrstev v době, kdy v lázních Gräfenberg pobývali, upouštěli od obvykle zastávaných rolí, které byly s jejich životem mimo prostor vodoléčebných lázní neodmyslitelně spjaty. Autoři reflektující zvláštní míru pospolitosti mezi pacienty lázní chápou danou situaci jako důsledek návratu k přirozenému jednání – odložení masek, kterými obvykle v rámci společenské interakce zakrývali svou pravou tvář, ličil i německý lékař Reinhold Döring ve svém popisu Priessnitzových lázní uveřejněném pod titulem *Natur und Leben in Gräfenberg*: „*Neustálé provozování léčby dámám nedovoluje dbát tolik na svou toaletu. Proto se ani neobjevuje obvyklá vzájemná kritika, která je zde téměř vymýcena. Pacientky na ni nemají čas, a když mají, jsou svedeny pospolu. Z tohoto důvodu Priessnitz zařídil to, aby se všichni zasedali kolem jeho stolu. Všichni mají stejná práva a nároky, je to demokratické shromáždění ve vlastním smyslu daného slova.*“

Byl to čas snídaní, obědů a večeří, kdy byli pacienti oprostěni od povinností léčebných procedur a právě

v tomto čase neměli možnost vytvářet jakékoli zájmové klinky. Překročení sociálních bariér v tomto případě nebylo pouze možností, ale přímo povinností každého návštěvníka lázni Gräfenberg. Návštěvníci vodoléčebného ústavu Vincenze Priessnitz se během pobytu stávali součástí imaginovaného společenství. Vzájemná podobnost léčebných procedur, jejich fyzická i časová náročnost byly omezujícím faktorem pro možnost utváření sociálních bariér. Představa společenství pacientů vedených Priessnitzem od velkého jídelního stolu, v jehož čele mezi svými pacienty při společném stolování sedával, odpovídá biedermeierovské adorizaci rodiny a rodinných vztahů. Priessnitz je zpodobňován jako patriarchální otec, pacienti pak jako sourozenci vzájemně spojení svou preferencí nekonvenčního léčebného systému i formativními prožitky procedur, jež utváření nové identity napomáhaly.

Oděv, který mimo prostor lázni jednoznačně přispíval k reprezentaci sociální příslušnosti jeho nositelů, zde v Gräfenbergu ztrácel svůj identifikační potenciál. Jasně patrná příslušnost k lázeňskému osazenstvu se snadno poznala podle oděvu, jehož popis je takřka identický s charakteristikami Henryho Greenougha: „Skládá se z velké části z kostkovaného nebo pruhovaného lněného fraku či žaketu, který je pevnou částí oděvu (v nejvzdušnější možné formě) po dobu tří čtvrtin roční sezóny v Gräfenbergu. Kallhoty jsou z lehkého materiálu. Geniální obyvatelé Gräfenbergu je ovinují v pase šňůrou se střípaci, aby se zbavili postroje šlí. Je tak zajištěna svoboda pro svaly a plíce, což je Priessnitzovo přání. Kravaty a vázanky tu proto na krku skutečně disciplinovaných neuvídíte vůbec, a myslím, že mnozí by je mohli považovat přímo za symbol otroctví! Nemohu opomenout uboze ostříhané hlavy mužů, jsou střížené krátce, což prospívá okolnostem soustavných koupelí, nelze je však považovat za patřičně zdobné v jiných příležitostech. Vousy jsou často nepřilíš pohledně upravovány do střední délky, což v kombinacích s prostovlasou hlavou a odhaleným krkem působí dojmem vzezření uprchlých obyvatel blázinců. Boty jsou bez podpatků. Ženy nenosí barety, čepice, ani závoje. V zimě obouvají ženy červené Wellingtony.“

Litografie se znázorněním lázeňských hostů při procesu zahřívání organismu po vodoléčebné kúře. Všechny fotografie pocházejí ze Státního okresního archivu Jeseník.

Lázeňští hosté při proceduře omývání krku u lesního pramene.

Dané znaky se staly atributem vnitřního rozpoložení pacientů, kteří tímto fyzicky pozorovatelným způsobem manifestovali vůli ztělesňovat podstatu zdejší terapie – návrat k přirozenému způsobu života. Vzezření bylo však nepochybně také identifikačním znakem příslušnosti ke skupině – nikoli sociální či stavovské, ale skupině definované odlišným konceptem vedeného života, receptce nemoci a jejich léčby.

Gräfenberg však nebyl pouze tichým místem vyhrazeným pro léčbu. S nárůstem počtu hostů také zde začaly být

Litografie pacientů při sluneční lázni.

uplatňovány některé tradiční formy lázeňské sociability. Plesy byly pravidelně pořádány ve Velkém lázeňském sále na Gräfenbergu, na popud lázeňských hostů byly nepravdělně pořádány plesy také v Jeseníku, zde zejména v sále městské střelnice.

Klíčová data pořádání nejvýznamnějších plesů byla určena výročními dny oslav narozenin panovníků – v případě Gräfenbergu zejména habsbursko-lotrinské a hohenzollernské dynastie a samozřejmě také datem narozenin Vincenze Priessnitzze (4. října), o nichž referoval i časopis Kwěty: „Velký sál byl skvostně osvětlen, od orchestru visely v souměrném pořádku věnce a koberce, mezi každým oknem byl bílý, zeleně ověšený čaloun, a na každém z nich z květin uvitá písmena, kteráž pojily se v slova: hoch lebe Priessnitz! V poledne byl při stole Priessnitz hlučným „Zdráv bud“ uvitán a večer zpívali mu schválně k tomu složenou hymnu. Nato se odebrali všickni na procházku, Priessnitz s hraběnkou z Liechtensteinu v čele společnosti, aby se podívali na skvostný transparent, zřízený od jednoho, za příčinou léčení tam jsoucích hostů, jakož i na slavné osvětlení Gräfenberku. Vrátil se do sálu, byl Priessnitz od ženského sboru uvitán. Mezitím vešli do sálu dva bíle odění muži

s dlouhými vousy, nesoucí koš s květinami. Koš byl postaven před Priessnitzze, ratolesti se rozevřely, a z nich vystoupil andělek, s vavřínovým věncem v ruce, jímžto při potlesku hostů, střelení z děl, zvuku trub a bubnů Priessnitzzovi hlavu ozdobil. Následoval slavný bál, jež četné vznešené osoby přítomností svou poctily.“

Průběh oslav Priessnitzových narozenin byl provázen podobnými poctami jako oslava hegemónů, obměňovaly se pouze barvy výzdoby, čalounů a také hymny. Paralela komponovaného programu slavností se projevovala rovněž ve finálním závěru, kdy byl Priessnitz za zvuku trub, bubnování a kanonády symbolicky korunován za krále přírody.

Nedílnou součástí lázeňského světa byla i jeho odvrácená tvář – podsvětí utvářené postavami žebráků, zlodějů, podvodníků a nevěstek. Slezské lázeňské město v tomto smyslu nebylo výjimkou. Podhorskými láznemi se společně s pacienty pohybovaly i postavy značně nedůvěryhodné. Pro žebrotu bylo například během jediného dne, 19. července 1847, zadrženo v prostoru Gräfenbergu 15 osob, většinou obyvatel nedalekých obcí. Mezi nešťastníky hledajícími touto cestou finanční pomoc v nouzi se pohybovaly i osoby s mnohem jasněji definovanými cíli. U sedmnáctiletého Ignaze Kiglera, zadržného 20. července pro žebrotu, byly nalezeny 3 prstýnky, postříbřená dýmka, medailon se siluetou, oděvní jehlice s českými granáty a další předměty jasně prokazující pravé zaměření jeho činnosti.

O tom, že kontakt mezi chudými vrstvami obyvatelstva a lázeňskými hosty nemusel mít vždy pouze jednostrannou podobu, svědčí výpověď Priessnitzzova lazebníka, Josefa Habichta. Priessnitzzův zaměstnanec popisoval příběh, dle něhož se v lázních ubytoval host z Paříže pod jménem D' Audville, jenž se nemírně vyžíval v oblibě alkoholických nápojů, striktně Priessnitzzem zapovězených. Aby zákazu unikl, vymýšlel nešťastný návštěvník celou řadu postupů, jak oklamat lazebníky a sluhy, kteří vykonávali i dozor nad dodržováním stanovených dietetických pravidel. D' Audville se nejprve vydával z Gräfenbergu dolů do města Jeseník, kde si v místních hostincích

a nestřídým způsobem nahrazoval absenci vytožených nápojů. Po přidělení speciálního dozoru na tyto cesty se pokoušel ukrývat láhve s kořalkou v kamnech svého pokoje. Nakonec bylo přistoupeno k radikálnímu kroku a pacientovi byly odebrány veškeré jeho finanční zdroje, až na malé denní kapesné. Přesto se stále nedařilo dosáhnout jeho setrvalé strýzlivosti. Posléze vyšlo najevo, že při procházkách po okolí lázní byl neustále oslovován žebráky žádajícími jej o almužnu. Ve skutečnosti s nimi za úplaty domlouval vzájemně výhodný obchod. Posílal je nakupovat lihoviny do města, žebráci je pak ukrývali na smluvených místech, k nimž si D' Audville odskakoval pod záminkou urgentního vykonání tělesné potřeby.

Lázně Gräfenberg využívali v 19. století velmi často k léčbě pacienti trpící syfilidou, vodoléčba se totiž po dlouhou dobu jevila jako slibná alternativa vůči standardní rtuťové terapii, jež byla ostatně z hlediska účinku na nemoc stejně neúspěšná jako aplikace hydropatie. V případech dlouhodobé aplikace rtuti vedla obvyklá léčba k tzv. merkuriálním otravám, což byl dle dochovaného přehledu léčených nemocí v těchto lázních z roku 1838 třetí nejčastější důvod, proč pacienti v daném roce do lázní Gräfenberg přijeli. Dle

Litografie terapeutických procedur pro pacienty se sníženou mobilitou (zahřívání organismu pohybem).

zpráv Okresního úřadu ze srpna a září 1849 bylo známo, že pohlavní nemoci mezi návštěvníky lázní řídké rozhodně nebyly, proto mělo být soustavně bojováno proti jejich dalšímu rozšiřování mezi pacienty, také však i proti nákaze místního obyvatelstva. Z intimního styku s lázeňskými hosty byly v renomovaných lázních vždy podezřívány zejména lazebnice a obecně služební personál lázeňské infrastruktury. V případech lázní Gräfenberg hosté vyhledávali frivolní rozptýlení u dívek a žen, jež se pohybovaly po lázních pod záminkou pouličního a podomního prodeje květin a ovoce. Při prodeji se seznamovaly s hosty a transakce nezřídka končily návštěvou lázeňského pokoje za jasně smluveným účelem. Na základě hlášení místních lékařů máme skutečně informace o tom, že se některé místní dívky pohlavní nákaze nevyhnuly. Zjevně tak tento druh obživy kvetl i v lokalitě, jež byla v duchu romantických idejí proslulá čistotou své přírody a návratem k přirozené podstatě života.

V lázních Gräfenberg se v 19. století díky specifickým podmínkám konstituování lázeňské infrastruktury střetly dvě tendence. Na jedné straně idea vodoléčebného systému dávala lázeňské společnosti specifický charakter, v jehož rámci pacienti přebírali role vzájemně si rovných osob. Ačkoli byly distance mezi návštěvníky jasně stanoveny danou společenskou hierarchií mimo prostor lázní, v samotné lokalitě byly bariéry do značné míry překračovány. Zároveň však úspěšný rozvoj lázní také logicky přinášel problematické jevy, včetně šíření krádeží, žebroty a prostituce, které byly autory dobové literatury, taktně referujícími pouze o pozitivních stránkách lázní, svorně obcházeny mlčením.

Vladan Hanulík (*1980) je historik působící na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice. Věnuje se problematice dějin těla, sociálních dějin lékařství a lázeňství v 19. století.

vladanhanulik@seznam.cz

Vliv lázeňství na vývoj Jesenicka v 19.–20. století

Martin Buchlovský

Jeseník, tehdejší Freiwaldau (česká varianta Frývaldov), na počátku 19. století? Malé, skoro až nevýznamné správní městečko v dosahu stále ještě nových hranic s Pruskem. Důsledky sedmileté války pocítovalo město Frývaldov velmi dlouho: ještě v r. 1775 bylo považováno za nejchudší biskupské město (tedy ve vratislavském episkopátu). Celé město, které v té době, vedle samotného Frývaldova dále zahrnovalo osady Frývaldov-Ves, Svoboda, Ditrichštejn a Gräfenberk, čítalo kolem dvou tisíc obyvatel. Obhospodařovat půdu zde bylo náročné – kamenitá a ne příliš bonitní půda v horském terénu nenabízela vysoké výnosy. Spíše se dařilo řemeslům a začal se slibně rozvíjet textilní průmysl. Město jako takové fungovalo zejména jako správní centrum, sídlo tu měla řada úřadů, město bylo důležité i pro vratislavské biskupství, majitele rozsáhlých lesů a dalších statků.

Lipová-lázně v téže době? Existovaly dvě samostatné obce – Dolní a Horní Lipová: Dolní Lipová, v níž byly zřízeny lázně, patřila na počátku 19. století k největším obcím na Jesenicku. Kdybychom sečetli počty obyvatel Dolní a Horní Lipové v roce 1811, došli bychom k číslu vyššímu, než tomu bylo u Frývaldova. Lidé zde byli živi zejména z toho, co si sami vypěstovali v těžkých podmínkách zdejšího hornatého zemědělství; v Horní Lipové to byly, vedle již zmíněného zemědělství, také rozsáhlé pastviny, práce v lese, výroba dřevěného uhlí a prádelnictví.

Ale do vývoje obou lázeňských míst, a nutno zdůraznit, že nejen těchto dvou lokalit, vstoupily počátky lázeňství, přesněji snad vodoléčby. Nutno dodat, že na počátku stály dvě hlavní osobnosti, a to Vincenc Priessnitz a Johann Schroth. Na tyto osobnosti v průběhu času pak navázaly další, a ty posunuly vývoj nejen odvětví vodoléčby, ale i celého regionu o notný kus dopředu.

Oboje lázně prošly bohatým vývojem, po smrti svých zakladatelů zmírnily přísnou a nekompromisní léčbu

a začaly se více otevírat novým léčebným směrům a poznatkům. Na počátku 20. století přešly z rodinných podniků (či veřejně neobchodovatelných společností) na akciovou podobu (což umožnilo vstup dalších subjektů a následný posun v rozvoji společností) a zdárně se vyvíjely jak v období tzv. první Československé republiky, tak i po roce 1945. Dnes jsou lázně v Jeseníku vyhlášené svou léčbou, kvalitou služeb i vzkvétajícím areálem Balneoparku. Lázně v Lipové stojí momentálně na jakémsi předělu; několik let byly zavřeny a jejich areál chátral. Nový vlastník se nyní snaží o jejich obrodu, tak věřme, že bude v tomto směru úspěšný.

Vývoj lázeňství na Jesenicku, zejména tedy vodoléčby, měl své vedlejší efekty. Na některé z nich bych rád upozornil na následujících řádcích.

Velký příliv pacientů, nutno dodat, že z různých částí rakouské monarchie i ze zahraničí, vedl některé z majitelů domů ke změně podstaty svého živobytí. Nejdříve to byli sousedé Vincence Priessnitze, kteří ubytovali ve svých domech Priessnitzovy „hosty“. Postupem času začali podobné služby poskytovat i další majitelé domů, a to i v samotném městě Frývaldov. Majitelé těchto domů časem zcela opustili svá původní řemesla či hospodářskou činnost (nebo alespoň ji odsunuli na vedlejší kolej) a žili ze služeb, které poskytovali hostům ubytovaným v jejich domech. Během několika desetiletí se to projevilo i na skladbě domů. Původní dřevěné budovy, tak typické pro městskou architekturu v této oblasti do počátku 19. století, začaly být nahrazovány tzv. nespalnými budovami, tedy většinou zděnými domy. Tomuto ve velkém měřítku „pomohl“ i velký požár, který zachvátil město v roce 1841 a jehož řádění podlehla zejména osada Svoboda (Freiheit) – do té doby téměř zcela tvořena dřevěnými stodolami a domy. Architektonický vývoj výstižně dokumentují přiložené výřezy z císařského otisku a originální mapy stabilního katastru,

které zobrazují osadu Gräfenberk. Jedná se de facto o jednu a tutéž mapu vytvořenou v roce 1841. Zatímco ale císařský otisk nese stav z roku 1836 a do této mapy již nebylo nijak zasahováno (byla po zakreslení kolorována a zaslána do Vídně do archivu jako povinný otisk, odtud pojmenování „císařský otisk“), originální mapa dále sloužila a byly do ní zakreslovány změny důležité pro katastr a tedy daňovou (berní) správu. Porovnáním obou map snadno vidíme architektonický vývoj v Gräfenberku. Přibyly domy, spalné budovy byly nahrazovány zděnými budovami, což ale v černobílém podání není tak patrné – pro badatele v tomto směru odkazují na stránky Ústředního archivu zeměměřičtví a katastru v Praze, kde jsou uchovány tyto ojedinělé mapové podklady (a poklady zároveň). Podobným srovnáním, případně hlubším studiem historických mapových podkladů, můžeme pokračovat i u lázní v Dolní Lipově, případně i v jiných lokalitách.

Část obyvatel Frývaldova, případně i Dolní Lipově, tak získávala značné příjmy z ubytovacích služeb lázeňským

Výřez z povinného císařského otisku (stav z roku 1836).

pacientům. Samotná léčba v obou lokalitách za „vlády pevných rukou“ V. Priessnitz či J. Schrotha byla velice přísná, na dnešní poměry drastická. Jen ve zkratce nastiňuji běžný lázeňský den na Gräfenberku v době V. Priessnitz: vstávání okolo 4.00, pocení v suchém zábalu a následně podávání studené vody, celková studená lázeň. Snídaně (tmavý chléb s máslem a studeným mlékem), procházky, výstupy k lesním sprchám či sedací lázně v případě osklivého počasí. Oběd přesně ve 12.00, následovaly procházky a tělocvik, v 15.30 pocení a studené lázně, v 19.00 večere, poté zábava a koncerty, doporučená večerka ve 21.00. Na tomto místě nutno dodat, že koupele byly prováděny o teplotě vody kolem 5-6°C!

Ne každý pacient byl schopen vydržet drsnou léčbu, ne každý snášel přísný režim v lázních. Mnoho z nich volilo raději ubytování ve městě a za léčbou na Gräfenberk dojíždělo. Navíc v samotném městě provozoval podobnou léčbu další z „vodních lékařů“, Josef Weiss. Počet pacientů V. Priessnitz neustále rostl, v roce 1839 to již bylo zhruba

Výřez z originální mapy se zakreslením stavebního vývoje po r. 1836. Obě mapy jsou ze sbírek Ústředního archivu zeměměřičtví a katastru.

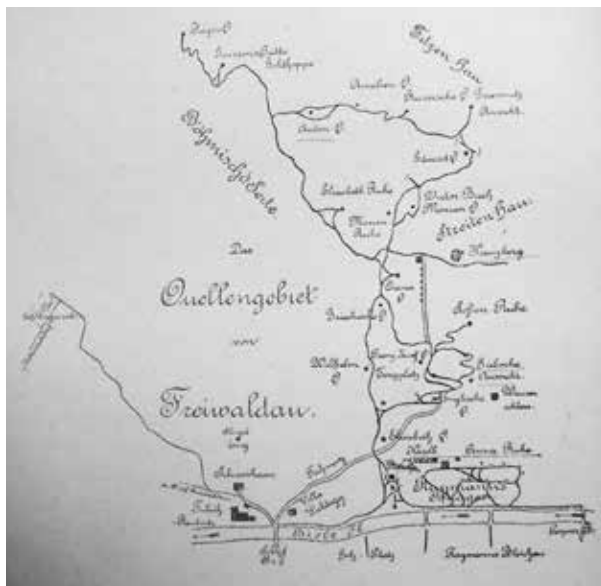
1 500 pacientů! S přibývajícimi pacienty (ale i dalšími návštěvníky, rodinnými příslušníky apod.) lázni Gräfenberk přibývalo i ubytovacích zařízení v jejich okolí. Město na tu dobu nebývalo prosperovalo. Samozřejmě tento demografický progres nebyl stoprocentním důsledkem vodoléčby a působení osobností Priessnitzova formátu, velký podíl na rozvoji města a regionu přesto novému fenoménu doby upřít nemůžeme. Zákonitě s tímto rozvojem stoupal i počet obyvatel. V roce 1836, tedy v době nastávající prosperity lázni, vykazoval Frývaldov již 3 687 obyvatel, v roce 1869 to bylo již 7 149 obyvatel. Pro srovnání: Dolní Lipová v roce 1836 vykazovala 2 087 obyvatel a v roce 1869 celkem 2 209 obyvatel (ve spojení s Horní Lipovou to bylo 3 225 obyvatel v roce 1839 a 3 437 obyvatel v roce 1869). Nárůst počtu obyvatel nejen ve Frývaldově, ale v celém okrese, byl souhrnem více historických faktorů, které ovšem v rozsahu tohoto článku nemohu blíže přiblížit. Zmínit mohu ale například odprodeje panské půdy pro stavby nových domků, rozvoj a zvýšená výnosnost domácího přádelnictví, zrušení nevolnictví a další historické události, které umožnily demografický růst v regionu.

Priessnitzův následovník Josef Schindler během let otevřel lázeňský komplex konkurenci, lázeňské domy si zde otevřelo několik dalších soukromých lékařů. Postupně se také zaváděly nové lázeňské postupy, které sledovaly i nové medicínské trendy. Docházelo tak k prolínání do té doby nemožného: vodoléčby a alopacie, tedy léčby pomocí medikamentů. Následně se zde začaly léčit i nemoci duševního rázu, ve 20. století se zde úspěšně aplikovala elektroléčba. Zatímco za V. Priessnitze panovala v lázních přísná disciplína, za jeho následovníků se tyto poměry stále více uvolňovaly. Nejokatejším příkladem této proměny je snad rozvoj kavárénství na Gräfenberku. V. Priessnitz byl odpůrcem horkých nápojů (stejně tak i alkoholu, který považoval také za „rozpalující nápoj“, který organismu neprospívá) a podávání čajů či káv bylo v areálu lázni zakázáno. Na konci 19. století již byl nejen areál lázni, ale i některé lázeňské trasy a stezky doslova prošíkovány kavárnami, kavárničkami či hotýlky, kde se

tyto „rozpalující a škodlivé nápoje“ běžně podávaly. Nutno v tomto směru podotknout, že pro řadu zastánců původní vodoléčby (a tedy i přísné životosprávy a disciplíny) byl nový směr poskytování lázeňských služeb hrubým odcizením se odkazu V. Priessnitze či J. Schrotha.

Ve stejné době, kdy návštěvnost lázni na Gräfenberku šla krátkodobě dolů, došlo na Jesenicku k rozvoji průmyslu. Vedle stále více se rozvíjejícího textilního průmyslu šlo i o kamenoprůmysl a zpracování železa, modernizaci zemědělské výroby a nová výrobní odvětví jako například zakládání cukrovarů či lihovarů. Zajímavým faktem bylo, že mnozí z těch, kteří do této doby pronajímali své domy lázeňským hostům, se v době poklesu návštěvnosti lázni vrátili ke svým řemeslům, či začali podnikat v jiných odvětvích.

Rozvoj lázeňství na konci 19. století s sebou již nesl nový fenomén, který je typický i pro dnešní Jesenicko – turistiku. Principy vodoléčby otevřely či rozproudily debatu o zdravém způsobu života (což ale nebyla nová myšlenka: vzpomeňme např. na období Řecka a Říma či na základní myšlenky J. Locka či J. J. Rousseaua) a ve spojení s rozvojem alpinismu a objevování přírody, vlastivědy i vědeckého zkoumání přírodních věd vedly k masovému rozšíření turistiky i na Jesenicku. Lázeňství a turistika v posledních letech 19. století šly ruku v ruce a tato kombinace byla lákadlem pro mnohé návštěvníky jesenického regionu. V roce 1881 byl ve Frývaldově založen první turistický spolek, který pod zkratkou MSSGV (Der Mährisch-Schlesische Sudetengebirgsverein, tedy Moravsko-slezský sudetský horský spolek) řadu let ovlivňoval vývoj a podobu turistiky na Jesenicku, a to výstavbou horských chat, značením turistických cest či vydáváním turistických průvodců. Již o sedm let později vznikla podobná organizace i v českém prostředí (což ale Jesenicko na konci 19. století rozhodně nebylo), a to Klub českých turistů. Postupně se snažil pronikat i do oblasti s ryze německým obyvatelstvem. Tento spolek v průběhu času vytvářel značené turistické trasy, stavěl horské chaty či jiným způsobem propagoval turistické možnosti jesenického regionu. Po vzniku Československa se vliv KČT a MSSGV postupně vyrovnával. Činnost MSSGV skončila po roce

Turistické mapy značených cest na Jesenicku. Zdroj: sbírky Ústředního archivu zeměměřictví a katastru.

1945, po roce 1948 byl i majetek KČT znárodněn a turistika přešla pod turistický oddíl Československého svazu tělesné výchovy. Po roce 1990 svou činnost obnovil jak KČT, tak i MSSGV (který ale úspěšně fungoval po r. 1945 v německých zemích). Opět lze tento vývoj sledovat na množství a kvalitě turistických map a průvodců. Mezi první plánky lázeňských tras (se zaznačením pramenů a pomníčků) patří *Průvodce lázeňskými místy v Gräfenberku-Frývaldově a v Lipové* od Adolfa Kettnera z roku 1887. Jedná se o kapselní brožurku s pevně vloženými rozkládacími plánky, vše v německém jazyce. Turistické mapy, které následně vycházely, by vydaly na samostatný článek a přednášku; podobně jako tomu bylo v tomto případě, kdy tomuto článku předcházela přednáška ve Vědecké knihovně v Olomouci, a to 18. dubna 2017.

Turistika, ať již organizovaná či individuální, je dnes nedílnou součástí života na Jesenicku a stala se jedním z hlavních zdrojů příjmů v této oblasti. Lázně, v současné

době zejména tedy jesenické, jsou fenoménem, který v sobě snoubí bohatou a zajímavou historií s možnostmi, které návštěvníkům nabízejí nové lázeňské postupy. Jen málokde je pohyb ve volné přírodě s lázeňskou léčbou tak úzce propojen. Vincenc Priessnitz a Johann Schrotz by se asi hodně podivovali, kam se vývoj v jejich rodné oblasti posunul. My však můžeme být právem hrdi na to, jakou historií nám tito pánové zanechali. Měli bychom se snažit jejich odkaz nejen zachovat, ale i nadále rozvíjet...

Martin Buchlovský (*1976) vystudoval historii na Slezské univerzitě v Opavě. V letech 2002–2007 působil jako historik v jesenickém muzeu, poté jako vedoucí Pivovarského muzea v Plzni (2008–2012) a následně Pivovarského muzea v Hanušovicích. V současnosti působí v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru v Praze.

martin.buchlovsky@gmail.com

Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských

Střípky o lázeňské architektuře v dávných časech

Robert Šrek

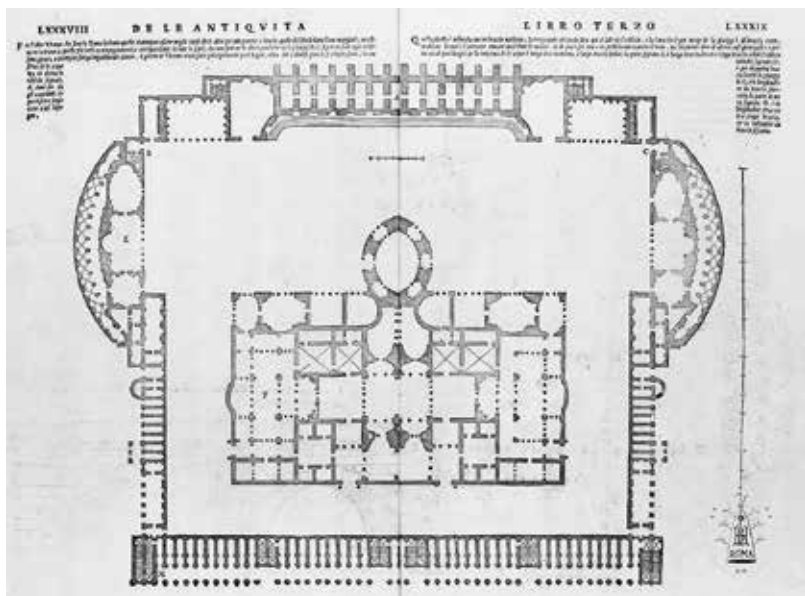
Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských vyšla tiskem roku 1580 v Olomouci. Sepsal ji Tomáš Jordán z Klausenburku, který na Moravě vykonával funkci zemského lékaře. Byl to muž skutečně světaznalý, vyzbrojený skvělou profesní erudicí. Přišel sem ze svého dřívějšího působení ve Vídni, ještě předtím se mu však dostalo vzdělání na předních univerzitách v Německu, ve Francii, ve Švýcarsku a v Itálii, kde svá studia zakončil získáním doktorského titulu v Římě. V textu vzešlém z Jordánova desetiletého průzkumu moravských léčivých zřídel se vyskytuje spousta informací týkajících se architektury lázní. Abychom je správně pochopili, budeme si muset alespoň v hrubých obrysech představit hned tři lázeňské epochy. Nejdříve půjde o 16. století doznívající tradici středověkou, poté o dávno vyhaslou antickou éru a nakonec o probouzející se novověk. Všechny jmenované epochy se v knize prolínají.

O lázeňském životě ve středověku se zachovalo dosti zpráv, i když zprvu jsou spíše útržkovité. V 9.–11. století bývaly lázně k dispozici na různých hradech a u bohatých dvorů, hlavně ale v kláštorech (dokladem budiž slavný plán z kláštera Sankt Gallen z doby kolem roku 820). Obvykle se jednalo spíše o primitivní zařízení, proto nepřekvapuje, že se během křížových výprav Evropanům tolik zalíbily nákladné koupele Orientu. Největší rozkvět lázeňství ve středověkém období souvisel s rozvojem měst. V nich vznikaly veřejné lázně; nejdříve ve Francii a v Itálii, od poloviny 12. století v Rakousku, v západním a jižním Německu a od 13. století už takřka ve všech končinách. Oblíbené zůstaly nesmírně dlouho, až do konce 16. století. Vytvořila se ona známá, svébytná kultura, v níž se efektivita terapeutických a hygienických úkonů mísila s prostopášností symbolizovanou třeba v postavě krásné lazebnice z rukopisů

pocházejících z knihovny krále Václava IV. Typologicky vzato, šlo po celou tuto dobu v podstatě o dva druhy léčebných procedur – koupání ve vodě a pocení v horkém vzduchu. Koupel ve vaně vycházela draze, protože vyžadovala značnou spotřebu dřeva na ohřev vody. Kvůli potní kúře stačilo v místnosti rozžhavit pár kamenů a polévat je vodou, pára už pak udělala své. Jak takové lázně vypadaly, jsme spraveni bohužel pouze nepřímo: na českém území hlavně prostřednictvím starých dědických zápisů a kupních smluv, v cizině dokonce i z výtvarných děl. Dobře vybavené lázně byly rozsáhlými budovami a skrývaly ve svém interiéru celou řadu prostor – převlékárnu, vlastní lázeňskou místnost, jízbu, v níž se na lavičce holilo a kde se stříhaly vlasy, odpočívárnu s postelemi, kuchyni, byt lázeňského a nějaký ten kout pro obsluhu, k uložení lazebnického náčiní apod. Samozřejmě zdaleka ne ve všech objektech by se takové zázemí našlo. Co ale měly lázně povětšinou společné, byl inventář hlavní místnosti, kde probíhaly procedury. Na podlaze stály mosazné nebo měděné mísy sloužící jako velká umyvadla, vedle nich kádě a vany, do kterých se voda donášela ve džberech. Na stupňovité lavice umístěné při zdech sedávali ti, co se chtěli potit. Otevřené ohniště s navalenými kameny určenými k polévání nahradila časem kamna.

V českých krajích se prý už ve 13. století nedalo nalézt „*města a městyse, ba ani větší vesnice, aby nebyla měla svou lázeň veřejnou*“. Ve 14. století tomu bylo nápodobně, vždyť jen na Starém městě pražském tehdy provozovalo svou činnost sedmnáctero lázní. Stejná situace panovala i na Moravě. V Olomouci se tradovalo, že její radnice vyrostla na místě, kde v 11. století fungovala lázeň. Historicky věrohodné zmínky o lázních máme před polovinou 13. století doložené v Brně (1240, 1247), o něco později v Jevíčku

(1258), Mohelnici (1273), v Litovli (1287) a snad i v Hrnicích (1276, 1292). Ve 14. století musel jejich počet obecně narůst, jak kupříkladu dosvědčují záznamy o provozu v Brně. V roce 1343 jich na různých místech před městskými branami bylo otevřeno celkem devět, přičemž vysoký počet zůstával konstantní i v příštích decennii. V Olomouci lze prozatím sledovat souvislejší řadu zpráv o lazebnách až od konce 15. století. Stály u řek, potoků, příkopů, konkrétněji můžeme jmenovat lokalitu na Běldlech před Rohelskou branou („u prádla“), dále v Barvířské a v Dolní ulici. To už se ovšem bezpečně ocitáme v době, kdy se do lázni chodilo i v menších městech, od 15. století například v Tovačově, nebo na dědinách, jako po polovině 16. století v Bolelouci, Kralicích, Ivani, Klenovicích, Charvátech a Bochoři. K bližšímu poznání interiéru moravské lazebny uijme příklad ze Šternberka. V lázni, kterou tu v roce 1587 kupoval lazebník Matouš po nebožtíku Janu Bortlovi, byly mimo jiné dvě lázeňské kádě, dva měděné kotle, nálevky a baňky.

Rekonstrukce půdorysu Caracallových lázní podle architekta Sebastiana Serlia z jeho třetí knihy o architektuře z roku 1540. Zdroj: Sebastiano Serlio, Il Terzo Libro, 1540.

Konkurencí pro veřejné městské lázně se postupně stávalo cestování za přirozeně vyvěrajícími minerálními prameny. Tato nová varianta lázeňské praxe se v německy hovořících oblastech pomalu prosazovala od 14. století. Oblíbě se těšila zvláště teplá zřídla, poněvadž jim byla přisuzována větší síla, než měla uměle ohřátá obyčejná voda. Zatímco městské lázně kvůli morům, epidemiím a drahému dřevu měly upadnout v zapomenutí, na léčivé prameny čekala velká budoucnost. Oba lázeňské „přístupy“ vedle sebe existovaly až do třicetileté války.

Oba zažil i Tomáš Jordán z Klausenburku. O běžné městské praxi napsal, že „*Němci a pak jiní Národové jich blízci (...) se v jisté dni do obecných Lázní scházejí / a v nich rozkoš provodí*“. Sám poznal nebezpečí, které v takových místech hrozilo. Na přelomu let 1577–1578 léčil v Brně syfilitickou nákazu, jejíž ohnisko se nacházelo v lázních za Židovskou branou. Co se týče minerálních pramenů na Moravě, byl prvním, kdo je systematicky propagoval a vyličil vzhled budov s nimi souvisejících. Dříve než tak ve své knize učinil, seznámil čtenáře s nedostupným vzorem lázeňské architektury – s antickými římskými termami.

Vědomosti, které o nich získal s nejvyšší pravděpodobností za studií v Itálii v letech 1562–1565, shrnul v následujícím úryvku: „*Římského Císařství důstojnost a sláva z Teplíc zbořených zde i onde / po všech Krajinách kteréž jim poddány byly / a zvláště ve Vlaších a v Frankreychu spatřena býti může. Pozůstávají ještě zříceniny veliké těch stavení / kterýmiž k obecnému užítku / aneb aby od lidu pochvaly a lásky dosáhly / vodu vodívali. Těž aby jakož Římskému lidu a přespólním do Říma přicházejícím rozkoš způsobili / tak aby své nesmírné a nepřevážitedlné bohatství ukázali / velikými / ať nedíjm bláznivými náklady Teplice jsou vstavěli. Tehdáž ještě ne pro zachování neb nabytí zdraví vod se*

užívalo / než všecko pro rozkoš vymyšleno jest. Nebo hry při tom strojeny bývaly / a divadla kteráž by tělu i mysli rozkoš neb kratochvili činila / odevšad shledávána byla. Tu malování najvtipnějších Řemeslníkův: tu Obrazové nejmělejších rypákův za veliké peníze koupení / byli postaveni: vsudy vůkol štěpnice a kořenné zahrady rozkošné / Ambitové k procházení příhodní / a cvičení všelijaká způsobena byla / tak aby těmi věcmi kratochvilnými / mysl od přemýšlování na věci potřebné odtrzenou / zase občerstvili. Jestliže neměli Vod z přirození horkých / kteréžby se tak z země prýštily / uměním je zhrívávali / ač také častokrát slaných studených užívali. Neb za to měli že skrze plování aneb koupání se v nich / síly se nabývá / protož na vodě bitvy o základ provozovali / zápasili / a též i na Lodích bitvy strojili.“ Jak Jordán vzápětí dodal, v Evropě už takové bájně časy dávno pominuly, avšak východní národy mohamedánského vyznání, „Turci, Peršové též i Afrové / stín neb částku nějakou toho ještě zachovávají (...) protož nemalé náklady na stavení Lázní činí / a podle svého zákona často se v nich myjí.“

Tyto půvabné řádky dodnes nepozbyly nic ze své platnosti, což pěkně ukazuje srovnání citované pasáže s výsledky současného (hlavně archeologického) bádání. Připomeňme si je ve vsí stručnosti. Lázeňství ve starověkém Římě bylo naprosto nedílnou součástí soukromého a společenského života. Ještě v roce 410 n. l., když zde začali plundrovat Gótové, zásobovalo v tomto městě 11 akvaduktů vodou celkem 11 velkých císařských a 926 menších veřejných lázní. Při výstavbě svých terem Římané navázali na starší tradici lázeňských zařízení, která byla součástí kultovních, léčebných anebo sportovních areálů (tzv. gymnasia a palester). Všechno ovšem zdokonalili, ať už mluvíme o stavebních konstrukcích, funkční sounáležitosti jednotlivých prostor nebo o celkovém půdorysném řešení. Výsledkem byly neskutečně velké areály. Za jakýsi začátek éry římských terem se považuje období Augustovy vlády. Ty nejgrandióznější příklady vznikly v prvních stoletích po přelomu našeho letopočtu: Neronovy lázně v šedesátých letech 1. století, Trajánovy lázně v letech 104–109, Caracalovy lázně v letech 212–216, Diokleciánovy lázně v letech 298–305/306 a Konstantinovy lázně někdy před rokem 315. Některé z nich dosahovaly až neuvěřitelných rozměrů. Uvádí se, že ohraničující zdi u Trajánových terem měřily 337 × 296 metrů, u Caracalových terem 337 × 328 metrů a u Diokleciánových terem 376 × 361 metrů. Stejně uchvacující byla tehdejší technologická vyspělost. Místnosti vytápělo hypokaustum, to znamená ohřátý vzduch vháněný pod podlahou a do dutých stěn. Jako stavební materiál se používaly cihly a kvůli lepší statické opus caementitium (beton). Pokročila také úroveň výroby skla větších formátů. Co je potřeba znát při pohledu na půdorys terem? Na středovou osu byly navlečeny prostory a budovy související bezprostředně s chodem lázní: natatio (venkovní bazén), frigidarium (sín s bazény se studenou vodou), tepidarium (sín s bazény s vlažnou vodou), caldarium (sín s bazény

JORDÁN Z KLAUSENBURKU, Tomáš. *Thomasse Jordána z Klauzenburku Doktora a Lékaře Zemského w Markrabstwiu Morawském. Kniha o Wodách Hogitedlných neb Teplicích Morawských. Slawným Cztyřem Stawuom Markrabstwij Morawského připsaná.* Zdroj: VKOL (sign. 32.427).

s teplou vodou) a sudatorium/lakonikum (vyhrazené k parnímu provozu). Po pravé a levé straně pak tuto lázeňskou sestavu axiálně symetricky doplňovala apodyteria (převlékárny), dále budovy a prostranství určené k procházkám, sportovnímu a kulturnímu využití (např. divadlu). Pozemek lázní obklopovala členitá zeď. Nesmí se zapomínat, že šlo o architekturu navýsost luxusní. Podlahy, stěny a klenby se tu třpytily mramorem a mozaikami, ve venkovních prostorech se hosté procházeli kolonádami, v zahradách, za tichého přihlížení soch. Císařské termy nepřechaly pád Římské říše, jejich dědictví ovšem přežívalo v islámské kultuře. Nu, nenajdeme mnohé už u Tomáše Jordána z Klausenburku?

Moravě tak předal sumu znalostí, kterou italská renesanční umělci shromažďovali přinejmenším jedno století. Termy je fascinovaly už od poloviny patnáctého věku, ovšem objasnit jejich strukturu a osvětlit, jak fungovaly, to věru nebyl lehký cíl. Antických literárních pramenů k tématu se dochovalo poměrně málo a tajemství lázní zůstávalo skryto v samotných jejich rozvalinách. O rekonstrukci původního stavu se pokusili největší architekti své doby. Zpočátku méně úspěšně. Leon Battista Alberti (1404–1472) jednotlivé části terem interpretoval špatně, stejně jako jeho vrstevník Filarete (1400–1469), jenž se ve svém výkladu až příliš zahleděl do předloh ze soudobého Dálného východu. Správněji lázním porozuměl teprve Francesco di Giorgio Martini (1439–1501/1502). Skutečně ideální dobou pro zkoumání starodávných památek bylo druhé desetiletí 16. století, přesněji pontifikát papeže Lva X. (1513–1521). Pod taktovkou Raffaela Santiho (1483–1520) tenkrát několik vynikajících architektů, Antonio da Sangallo ml. (1484–1546), Giovanni Francesco da Sangallo (1482–1530) a Baldassare Peruzzi (1481–1536), probádalo antické termy takřka beze zbytku. Raffael byl dokonce prvním, kdo úplně rozluštil hádanku správné posloupnosti starověkých lázeňských procedur. Na „vědecký“ odkaz Raffaelova okruhu navázali další známí architekti. Sebastian Serlio (1475 – asi 1554) půdorysy několika lázní publikoval. Andreu Palladiovi (1508–1580) se za jeho života vlastní badatelské výsledky v úplnosti zprostředkovat nepodařilo.

Ovlivnila nějak antikizující horečka v 16. století soudobou lázeňskou architekturu? Odpověď zní: jen velmi omezeně a skoro výhradně v římském prostředí. Tam bylo postaveno několikero přepychových privátních koupelen, jejichž vybavení se blížilo rafinovanosti uctivaných předchůdců. Tomáš Jordán z Klausenburku měl na stavby u pramenů požadavek doslova základní, totiž aby vůbec nějaké byly: „*Místo kdež se mýti má / at jest čisté a ode všech nečistot vypravené / opodál od Jezer / Louží / a Vod stojatých / ne na větru / ne pod Nebem / než přikryté / aby Děšť a Sníh moci té Vody neproměnili / a myjícím se na překážce nebyli.*“ Na svém názoru si trval. Těm, kteří – i když z rozumného důvodu („*V místech přikrytých Páry zavřiny bývají, a nemohouce ven vycházeti, nemocným škodí*“) – jakékoliv přístřeší nad léčivou vodou odmítali, vzkazoval, že „*mohou stěny té Lázně býti ze všech stran otevřené / aby povětrí sem i tam procházeti / a páry ven vycházeti mohly / tak aby takových míst pod Nebem nepřikrytých strojiti potřeby nebylo.*“ Z autopsie věděl, že na Moravě budovy u léčivých vod scházely. Jakousi architekturu zaznamenal jen ve čtyřech z celkových dvanácti popisovaných lokalit. Ve Velkých Losinách hostům sloužila „*jáma neb hlubina*“, jejíž „*půda je Prkny děravými podlážená*“. U Hranic se nacházela „*Lázeň / a v ní hlubina k mytí přistrojená*“, sice „*menší nežli Losinská*“, zato „*zdí obehnaná a Střechau přikrytá / aby ti, kteří se myjí, před nepohodlností Povětří ochránění býti mohli.*“ V Petrově byla „*Lázeň otrhaná / a pro starost již téměř na upadení*“, ve Věrovanech „*chaterná jako Chaloupka Sedlská*“. U více pramenů se přimlouval za změny k lepšímu, ale žádných se již nedočkal. Zemřel roku 1586. Závěrem nutno přiznat, že těmto skromným nárokům Tomáše Jordána z Klausenburku lázně na Moravě dostaly až mnohem později, v 18. a hlavně v dlouhém 19. století.

Robert Šrek absolvoval Katedru dějin umění FF UP v Olomouci. Je zaměstnán jako historik umění ve Vlastivědném muzeu v Olomouci.

srek@vmo.cz

Krátký výklad a popsání léčivých vod u [obce] Groß Latein, obecně zvané Slatinice...

Jiří Fiala

Alexandr Ignác Antonín Schamsky (též Šamský) se narodil 4. února 1684 v Miloticích na Kyjovsku jako syn hejtmana zdejšího panství Christiana Simeona Schamského, vysloužilého důstojníka a měšťana Uherského Hradiště rodem z Ivanovic, a jeho manželky Zenobie Františky, dcery Jana Zlámala z Brna. Matka mu zemřela po půl roce od jeho narození a ani otec se nedožil synovy dospělosti, neboť zesnul v roce 1695. Matriky Milotic u Kyjova se dochovaly až od roku 1690, vyplývá z nich, že Christian Simeon Schamsky se podruhé oženil, neboť v roce 1691 zemřel ve dvou letech věku jeho druhorozený syn Karel.

Alexandr Ignác Antonín Schamsky byl poslán ve svých pěti letech do školy v Olomouci, poté od roku 1696 navštěvoval zdejší jezuitské gymnázium. Následující studium filozofie a práv na olomoucké jezuitské univerzitě přerušil (jeho jméno v olomoucké univerzitní matrice není uvedeno, Schamského osobní údaje pocházejí z jeho dále zmíněné doktorské disertace) a působil krátce jako úředník biskupské konzistoře. V roce 1707 ukončil doktorátem studium na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze a poté od 23. listopadu téhož roku studoval na zdejší lékařské fakultě. Finančně se ke studiu zaopatřil jako osobní sekretář profesora pražské lékařské fakulty Johanna Franze Loewa von Erzfeld (* 26. března 1648 v Plané, † 25. března 1725 v Praze), osobního lékaře císaře Leopolda I., a jako domácí učitel Philippa Josepha hraběte von Gallas (* 24. srpna 1703 v Praze, † 23. května 1757 v Českých Budějovicích), syna Johanna Wenzela hraběte von Gallas (* 20. března 1671 v Hoříněvsi – 25. července 1719 v Neapoli).

Ve své tištěné latinské disertaci z roku 1710 (faksimile tisku a popis promočního aktu s překladem do češtiny

a komentářem publikovalo roku 2001 vydavatelství Karolinum) se Schamsky věnoval moru, jehož příčinami jsou prý „*vermicula*“ (červíci), ale také hněv Boží, hvězdy a počasí, jakož i vítr přinášející nákazu z Turecka či kozichy a látky dovážené z Polska nebo Uher. K příznakům nemoci morem náležejí černé „*petechie*“ (výsev drobných prokrvácených míst v kůži) a „*bubony*“ (zduření a zhnisání mízních uzlin hlavně v tríslech a podpaží). Kromě různých dryáků a pastilek doporučoval Schamsky dietu – drůbeží maso a zvěřinu, z nápojů pak pivo z pražské Michle a na Moravě z pivovaru ve Skrbeni u Olomouce, z českých vín podskalské, litoměřické a mělnické červené, z vín moravských blatnické, vlčnovské a znojenské červené. Ranhojiči a bradýři mají podle Schamského onemocnělým morem pouštět žilou, aplikovat skarifikaci (nařezávání kůže) a stlačovat fontanely (měkká místa mezi lebečními kostmi), na bubony pak klást žaby. To vše defendent vyzkoušel sám na sobě, když sám onemocněl morem a nákazu přežil.

Od 22. srpna 1711 byl A. I. A. Schamsky olomouckým měšťanem a zdejším městským fyzikem (úředním lékařem) – toto místo patrně získal na základě přímluvy městského radního Michala Bauma. Ze svých výprav do zdejšího okolí vytěžil materiál pro německý spisek (o 106 stranách formátu 8 × 13 cm) *Kurtzer Auffsatz und Beschreibung des heylsamen Wassers zu groß Lattein, insgemein Slatenitz genandt, auf der hochfürstlichen Lichtensteinischen Herrschaft Blumenau eine kleine Meil Weegs an der Königl. Hauptstadt Ollmütz im Marggraffthum Mähren gelegen* (Krátký výklad a popsání léčivých vod u [obce] Groß Latein, obecně zvané Slatinice na vysoceknížecím lichtensteinském panství Plumlově, ležící malou míli cesty od královského hlavního města Olomouce v Markrabství moravském), vydaný

tiskem na počátku roku 1713 v Brně a Olomouci. Autorova předmluva je datována 1. ledna 1713, imprimatur cenzora Franze Juliana hraběte Braidy, olomouckého světicího biskupa, na konci knihy nese datum 16. října 1712. (Ve fondech Vědecké knihovny v Olomouci se dochoval rovněž Schamského rukopis tohoto pojednání s titulem *Beschreibung des Slatenitzer Baads*, tj. *Popis slatinických lázní*.) Jednalo se o pátý spis z celkem šesti děl A. I. A. Schamského, jež byly vydány tiskem. Na titulním listě spisku je dále uvedeno, že jeho autor, doktor filozofie a medicíny, je „*kollegiátem chvályhodné lékařské fakulty v Praze a toho času fyzikem v Olomouci*“ a že spisek je k dostání u knihkupce Georga Lehmannna (* kolem 1666, † 1735).

Nad dedikací svého pojednání o slatinických léčivých pramenech zřejmě Schamsky dlouho neuvažoval, poněvadž je věnoval Antonu Florianovi říšskému knížeti von und zu Liechtenstein (* 28. května 1656 na zámku Schloss Wilfersdorfu, † 11. října 1721 ve Vídni), nejvyššímu hofmistru a štolbovi císaře Karla VI. (* 1. října 1685 ve Vídni, † 20. října 1740 tamtéž), majiteli plumlovského panství, jehož byly Slatinice součástí. Těto vrchnosti adresoval Schamsky též *Přípsání* spisku, v němž mj. připomněl svého předchůdce na poli moravské balneologie, Tomáše Jordana z Klausenburku (* v Kluži, nyní v Rumunsku, † 6. února 1586 v Brně), od roku 1570 moravského zemského fyzika a autora spisu *Knihla o vodách hojitedlných neb teplicech moravských...* (podrobněji se o Tomáši Jordanovi z Klausenburku a jeho spisu dočtete v příspěvku Roberta Šreka na s. 16–19), vydaného v Olomouci roku 1580 tiskařem Friedrichem Milichthalerem († 1590) – o „*vodě slatinské*“ píše Jordan na s. 222–228 svého spisu. Předmluva Schamského spisku se obrací k „*laskavému a blahomyslnému čtenáři*“, jenž nerozumí „*moravsky*“, a proto mu není Jordanův traktát přístupný. Nato následují latinské časoměrné verše, v nichž Karl Ferdinand Schertz svobodný pán ze Spálova (? – † 18. října 1723) vzdává hold Schamskému za jeho balneologické dílo – Schertz působil jako kamerální a lenní rada olomouckého biskupa Karla III. Lotrinského (* 24. listopadu 1680

Alexander Ignatius Antoninus Schamsky, *Philosophiae et Medicinae Doctor*. Frontispis tisku *Promotio Doctoralis A. I. Schamsky. Incolatus et investitura medico academica in aula Carolina collata, sive promotio doctoralis die 15. decembris MDCCX* (Obyvatelské právo a lékařsko-akademická investitura, udělené veřejně v Karolinské aule, neboli doktorská promoce 15. prosince 1710). Mědirytina Augustina Petra Neurüttera (* asi 1673, † 1749).

ve Vídni, † 4. prosince 1715 tamtéž), mimo jiné je autorem proslulého díla *Magia posthuma...* (*Posmrtná magie...*), vytištěného v Olomouci roku 1706.

O slatinických léčivých vodách nato Schamsky pojednává v osmi kapitolách. V první kapitole, věnované objevení a současnému stavu pramenů, apeluje na Antona Floriana říšského knížete von und zu Liechtenstein, jenž zdědil plumlovské panství po smrti Johanna Adama Andrease knížete von Liechtenstein (* 30. listopadu 1657 nebo 1662 v Brně), k níž došlo 16. června 1712 ve Vídni, aby se ujal zřízení lázní, neboť by mu mohly vynášet až 1 000 tolarů ročně. Léčivá voda prýští z vápencového skaliska

Titulní list rukopisu pojednání Alexandra Ignáce Antonína Schamského *Beschreibung des Slatenitzer Baades* (*Popis slatinických lázní*). Zdroj: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. M I 21.

na čtyřech místech, přičemž voda z prvního pramene je vlažná, z druhého o něco teplejší, ze třetího chladnější a ze čtvrtého zcela studená, ale svými účinky nejsilnější. (Vlasta Kauerová a Miroslav Koudela v publikaci *Paměti obce Slatinic*, Slatinice 2000, s. 41, v parafrázi Schamského textu mylně uvádějí: „Léčivá voda vyvěrá na třech místech a každý pramen má jinou teplotu.“) Léčivost vody byla zjištěna tak, že kdysi byl na tomto místě vápencový lom a voda z vlažného pramene se shromažďovala v malé nádržce. Jistý nádeník si při lámání kamene často koupal v nádržce „otevřenou nohu“ (tj. bérkový vřed) a smýval tak nejen špinu, ale i hnis a jeho nohy se nato staly „zcela čisté“. Když se to dozvěděli okolní sedláci, vyzdili nad pramenem malé klenutí, takže bylo možné vodu nabírat do konvice. Voda z dalších tří pramenů se až doposud shromažďuje v přirozeně vzniklém bazénu, v němž selské ženy máčejí konopí a perou prádlo, koupají se zde husy a kachny a plaví koně. Přitom by nebylo třeba velkého nákladu, aby zde vznikly lázně pro panstvo, jež by mohly být zásobovány ze vsi Slatinice, popřípadě z Olomouce a z Prostějova.

Ve druhé kapitole svého spisku Schamsky pojednává o vlastnostech slatinických lázeňských vod a o minerálních v nich obsažených, přičemž se při metodách zvolených k jejich zkoumání odvolává na jiné balneology. Schamsky zmiňuje zejména spis městského fyzika v Brně (od roku 1671) a v Olomouci (od roku 1693) a dvorního lékaře ve Vídni Johanna Ferdinanda Hertodta z Todtenfeldu (* 4. února 1645 v Mikulově, † 1724 v Ensu) *Tartaro-mastix Moraviae...* (*Moravský bič na usazeninu...*) z roku 1669, v němž se mj. zmiňuje na s. 94–96 „*Slatinensis aqua*“ (slatinická voda). Schamsky popisuje sirný pach slatinické vody, povlak na odstáté vodě, výsledky její destilace a krystalizace, jakož i vysrážení sedliny „*tartarovým olejem*“ (tj. olejovitou kapalinou získanou žiháním tartaru – vinného kamene, hydrogenvinanu draselného), což demonstroval „*ctihodnému a veleučenému Godefriedu Bilovskému, horlivému duchovnímu správci ve Slatinicích*“. Bohumír Josef Hynek Bilovský (* 1659 v Hlučíně, † 7. prosince 1725 ve Slatinicích) byl český literát, básník

Titulní list tisku pojednání Alexandra Ignáce Antonína Schamského *Kurtzer Auffsatz und Beschreibung des heylsamen Wassers zu groß Lattein, insgemein Slatinitz genandt, auf der hochfürstlichen Lichtensteinischen Herrschafft Blumenau eine kleine Meil Weegs an der Königl. Haupt-Stadt Ollmütz im Marggraffthum Mähren gelegen* (Krátký vyklad a popsání léčivých vod u [obce] Groß Latein, obecně zvané Slatinice na vysoceknížecím lichtensteinském panství Plumlově, ležící malou mlí cesty od královského hlavního města Olomouce v Markrabství moravském), vydaného roku 1713 v Brně a v Olomouci. Zdroj: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 35.179.

a homiletik (kazatel) uznávaný za nejvýznamnějšího představitele české barokní konceptuální homiletiky využívající bohaté obraznosti, rétorických figur, dramatickosti i jazykové hry.

Třetí kapitola Schamského pojednání je věnována „*síle a působení*“ slatinických lázeňských vod, což je dáno jejich obsahem síry, vápníku a sanytru, ostatně „*naše milá moravská země je plná vápníku a sanytru*“; čtvrtou substancí ve vodách obsaženou je kamenec – síran hlinito-draselný („*Alaun*“). Vody jsou tak vhodné k pití i ke koupelím. V následujících kazuistikách uvádí Schamský osmapadesátiletou ženu trpící ledvinovými kolikami, kterou vyléčil tak, že ráno hojně pila slatinickou vodu a odpoledne se v ní koupala, takže třikrát denně měla řídkou stolicí a hojně ze sebe vydávala moč. Premonstrátský řeholník, jenž byl přivezen do Slatinice a nemohl sám slézt z vozu, byl po koupelích v krátké době opět s to sloužit mši. Proti kapavce, semenotoku, ba ani „*francouzské nemoci*“ (tj. syfilidě) sice slatinické vody nepomáhají, rozhánějí však podagrické klouby, ztvrdlá játra, slabost údů a podobné choroby. Kontraindikací nedovolujících léčbu v lázních je málo, na prvním místě to jsou souchotiny.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na koupele ve slatinických vodách. Před nimi by měl pacient aplikovat klystýr, vypít tři žejdlíkové sklenice (jeden moravský žejdlík obnášel 0,334 litru) a posléze denně až sedm sklenic léčivé vody, kterou lze ochutit fenylem, citronovou šťávou či kůrou. Koupele by měly trvat jednu až tři hodiny denně. Celková doba léčby by měla trvat 110 hodin rozložených

do 36 dní, u tělesně zdatných osob 125 hodin po dobu 26 dní. Pravidla léčby jsou pojednána velmi detailně, včetně řady tabulek, nechybí ani odkaz na lázeňskou praxi v Karlových Varech.

Do značných podrobností zachází Schamský i v páté kapitole svého spisku, v níž předepisuje návštěvníkům lázni vhodné stravování, rozepisuje se o jídlech ve dnech

masitých a postních, nedoporučuje pokrmy nadýmavé, kyselé, mléko a mléčné produkty, jakož i konzumaci ryb ze stojacích vod; žížen je vhodné zahánět vínem a hněvotinským či „dobrým skrbešským“ pivem.

Šestá kapitola je soustředěna na kapénkovou lázeň („*Tropf-Bad*“), při níž se voda nechávala odkapávat na různé části těla (hlavu, krajinu jater, sleziny, ledvin apod.), aby voda lépe pronikala do těla, a na různé způsoby potních kúr; v sedmé kapitole jsou líčeny možné komplikace během lázeňské léčby (bolesti hlavy, zácpa, zvracení, žaludeční bolesti, otoky chodidel, kožní vyrážky apod.). Konečně osmá kapitola, nazvaná *Jak je třeba se chovat doma po skutečněné kúře*, nabádá, jak odpočívat a čeho je třeba se vyvarovat po návratu z lázně – mimo jiné podle Schamského „*po tolik dní, kolik se užívalo lázně, se mají jak muži, tak ženy zdržet společného spaní a Venušiniých hrátek*“. Návrh A. I. A. Schamského zřídit ve Slatinicích lázně se uskutečnil až v roce 1733, kdy byl u léčivých pramenů dobudován lázeňský pavilon.

V první polovině roku 1713 se Schamsky přestěhoval do Prahy, kde nalezl uplatnění jako zástupce zemského fyzika na Starém Městě pražském Václava Ignáce Pawlowskyho (působícího zde od roku 1692 a již pokročilého věku), jenž Schamskému postupoval polovinu svého platu. Za výpomoc při tehdejší morové epidemii pobíral Schamsky 50 zlatých měsíčně a bylo mu též slíbeno místo zemského fyzika v některém z krajů. Během epidemie Schamsky sám 5. srpna 1713 podruhé onemocněl morem, ale opět se uzdravil. V polovině roku 1714 mor v Praze ustal, ale v červnu téhož roku zachvátil Louny. Vzhledem k nedostatku lékařů v tomto městě byl Schamsky do Loun úředně vyslán, nakazil se zde při výkonu svého povolání potřetí morem (nebo snad jinou infekční chorobou), v necelých 28 letech zemřel a byl 2. ledna 1715 pohřben na již existujícím hřbitově u plánované stavby lounského kostela Čtrnácti sv. pomocníků a Nejsvětější Trojice, dokončené roku 1718. Úmrtní záznam

v lounské matrice zemřelých zní následovně: „*Dne 2. dito (tohoto měsíce, tj. ledna 1715). Pohřben Jeho Excell. Pan Alexander Schamsky Medicine Doktor a při tomto Kral. Miestie Lúna exponirovany (angažovaný) in Febri Maligna (Izesnulý) ve zhoubné horečce, wieku sveho 28 leth.*“ Na žádost Schamského vdovy, jež manžela do Loun nenásledovala, byly Schamského věci vzaty do úschovy až do doby příjezdu lékaře Ringse (jenž doposud působil v Praze ve Zderazské a Štěpánské čtvrti a ve Slepé braně, využívané jako „*Probierhaus*“, tj. karanténa) a z městského poddanství byla propuštěna Anna Hájková, snad proto, aby šla k vdově do služby. O dalších osudech Schamského vdovy není nic známo.

Základní odborná literatura:

ČERNÝ, Karel. *Mor 1480–1730: epidemie v lékařských traktátech raného novověku*. Praha: Karolinum, 2014, s. 58–59.

KAUEROVÁ, Vlasta a KOUDELA, Miroslav. *Paměti obce Slatinice*. Olomouc: Danal, 2000, s. 37–42.

LUNGA, Václav. Neznámí rodáci – Alexandr Antonín Ignác Šamský. *Milotice – podzimní zpravodaj*. Roč. 17, č. 3/2015, s. 13–14.

ROZSÍVALOVÁ, Eva. Lékaři a lazarety v Praze v dobách morové epidemie v roce 1713 a v letech následujících. *Časopis lékařů českých*. Roč. 100, č. 42/1961, s. 1337.

WONDRÁK, Eduard. Lékař Alexandr A. J. Schamsky (1787–1713) – oběť posledního moru v našich zemích. In: *Okresní archiv v Olomouci 1984*. Olomouc: Okresní archiv, 1985, s. 116–124.

Jiří Fiala (* 1944) je emeritním profesorem katedry bohemistiky FF UP v Olomouci. Ve své publikační činnosti se věnuje dějinám české literatury 18. a 19. století, folkloristice a historii města Olomouce.

jiri.fiala@upol.cz

Moderní architektura lázní Velké Losiny

Pavel Zatloukal

Velké Losiny jsou menšími severomoravskými lázněmi, jejichž lokální ohlas a komorní charakter určovala po staletí také skutečnost, že byly součástí dominií několika, byť významných, šlechtických rodů – ať již Žerotinů nebo později Liechtensteinů. Zdejší lázně jsou připomínány od druhé poloviny 16. věku, ale až do počátku minulého století nepřekročily rámec shluku několika sice půvabných biedermeierských, leč velmi skromných objektů kolem menšího prostranství.

Počet lázeňských hostů se začal zvětšovat po roce 1904, kdy byla otevřena železniční trať Petrov-Kouty nad Desnou. Úsilí lázeňské správy bylo tehdy soustředěno především na budování prázdninových kolonií pro děti. Velkolosinské lázně se v té době stávaly jedním z hlavních společenských středisek severomoravských a slezských Němců, ale také cílem návštěvníků z Vídně. V souvislosti s vrcholící národnostní polarizací země tak zejména od přelomu století začaly představovat jakousi protiváhu slovansky orientovaných Luhačovic. K tradici koupelí v termálních bazénech (jediných na Moravě) a dětské léčby se připojil i nezanebatelný aspekt ideologické povahy.

Nejvýraznější rozvoj lázní je spojen s osobou mléčnického rodáka Franze Riedla (1876–1961). V roce 1903 nastoupil jako mladý lékař do vedení lázní a o několik let později, roku 1910, se stal hlavním lázeňským lékařem. V jejich čele pak stál až do konce druhé světové války. Brzy po svém příchodu začal rozvíjet novou koncepci. Liechtensteinové však neměli zájem na investování do nákladných lázeňských zařízení a tak nezbývalo, než hledat nové možnosti. Na Riedlův popud byla proto v roce 1912 založena akciová společnost Léčebný ústav Podesní, která o tři roky později získala do vlastnictví celé sírné lázně.

Už se zřejmě nedozvíme, proč si doktor Riedl zvolil za projektanta novostavby své vily v ulici vedoucí k lázním

zrovna rodáka ze slovinské Celje Alfreda Castellize. Zaujal jej Castellizovy návrhy na lázeňské stavby pro Karlovy Vary (1906, 1910) nebo mu bylo sympatické architektovo zapojení v rozvíjejícím se antroposofickém hnutí Rudolfa Steinera? Anebo mu byl prostě blízký jazyk jeho architektury? Ať tomu bylo jakkoliv, volba to byla nejen zásadní, ale především velmi šťastná.

Alfred Castelliz (1870–1940) vystudoval vídeňskou Akademii výtvarných umění v několika tzv. speciálních školách natolik protikladných osobností, jakými byli na jedné straně historizující profesori Friedrich von Schmidt s Victorem Luntzem a na druhé straně přední modernista Otto Wagner. Castelliz se pak teoreticky (byl členem vídeňské ústřední památkové komise a ředitelem časopisu Wiener Bauhütte) i prakticky (jako restaurátor) věnoval především památkové péči.

Už Riedlova vila (1907–1908) vnesla do lázeňského okolí nového ducha: oproti dosavadním pozdně klasicistním či nověji také neorenesančním schémátům byla asymetricky malebná a v duchu dozívající anglikanizující vlny v interiéru zajímavě dispozičně promyšlená. Lékař pak začal Castellize pověřovat také nejvýznamnějšími lázeňskými zakázkami, takže dnešní tvář lázní je bez jeho vkladu nemyslitelná.

První zakázkou se stala objednávka projektu sanatoria Léčebný ústav Podesní (Heilanstalt Tesstal). V letech 1911–1913 vyrostlo sanatorium nedaleko od lázeňského centra jako mohutná bloková stavba, která celkovým rozvržením, symetrií i detailem odkazovala ke klasicistní inspiraci. Castelliz však zažité schéma narušil řadou kontrastních motivů: do sousedství vstupního portiku s trojúhelníkovým štítem umístil například průmyslově vyhlížející vysoký komín z neomítaných cihel. Nové sanatorium postavené na rozlehlé parkově upravené louce

vtisklo lázním velkosvětské měřítko. Navíc je rázem uvedlo do neaktuálnějších středoevropských souvislostí. V rámci vývoje někdejší školy Otto Wagnera totiž stavba představuje jeden z dobových pokusů o harmonizaci vztahů mezi radikální modernou a tradicí. Souběžně se o totéž pokoušeli také další wagneriáni – krnovský rodák Leopold Bauer, Castellizův krajan a současně nejmilejší přítel Josip Plečnik nebo Josef Hoffmann.

Vzápětí po skončení války byla v roce 1919 založena nová lázeňská akciová společnost, která okamžitě rozvinula další stavební činnost. V letech 1919–1920 byl radikálně přestavěn Starý, nyní Lázeňský, dům. Po odstranění dřevěného podloubí, prolomení několika francouzských oken s balkony, úpravě podkroví na obytné podlaží s mansardovými okny se z průčelí obráceného do lázeňského nádvoří stala evokace biedermeierského panského sídla. Jako protipól staršího sloupového vstupního portiku se štítem po pravé straně byla na místě zbořeného levého křídla vystavěna dřevěná přízemní Skleněná veranda opatřená štíty na obou průčelích. Lázeňské náměstí bylo těmito zásahy definitivně dotvořeno do podoby čestného nádvoří členěného terasami.

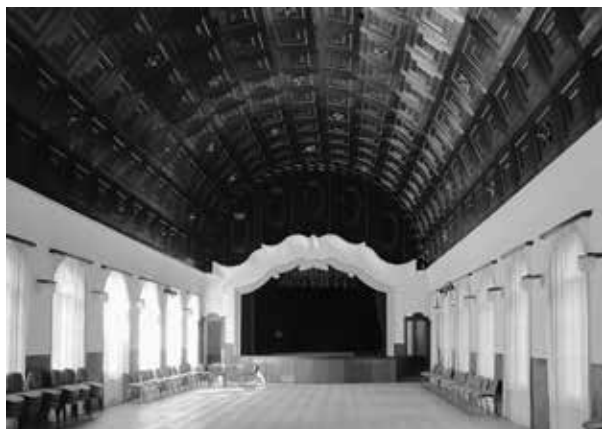
Josef Hoffmann, Skleněná veranda, 1919–1920. Autorem všech snímků je Pavel Zatloukal.

Jeho těžištěm se pak stala novostavba Hudebního pavilonu. Novou podobu získaly také interiéry divadla s expresivní výmalbou a bazén. Součástí úprav bylo i podchycení nového pramene pojmenovaného po Marii Terezii z Liechtensteina.

Za architekta si tentokrát Riedl zvolil Josefa Hoffmanna (1870–1956), dalšího z umělců, který také ovlivnil Castellize. Brzy po absolutoriu Wagnerovy speciální školy architektury na vídeňské akademii se stal Hoffmann jednou z hvězd vídeňské secese a moderny a začal vyučovat na tamní Uměleckoprůmyslové škole. Rodák z Brtnice u Jihlavy se k práci ve Velkých Losínách dostal zřejmě díky svým častým cestám do nedalekých Kout nad Desnou. Téměř současně s Castellizovou stavbou sanatoria tam v letech 1913–1914 podle Hoffmannova projektu vyrůstal soubor staveb a krajinářských úprav letoviska olomoucké rodiny Primavesi. Zejména hlavní budova představovala něco jedinečného: Hoffmann tady na klasicizující (antiklizující) osnově sloučil zjemnělou kulturu uměleckořemeslných dílen Wiener Werkstätte s drsným duchem podhorského jesenického lidového stavitelství. Ze Skleněné verandy velkolosinských lázní zase o pár let později

Alfred Castelliz, Léčebný ústav Poděšín, 1912–1913.

Alfred Castelliz, Lázeňské sály – koncertní hala, 1930–1931.

vytváří vzpomínku jak na svoje velké předválečné výstavní objekty, tak na zahradní stavby vídeňské vily Skywa–Primavesi z let 1913–1915.

Hoffmannův zásah do lázní se však stal pouhou epizodou a Riedl se brzy opět obrátil na Castellize. V letech 1924–1925 se architekt zabýval návrhy na přístavbu bočního křídla sanatoria, z nichž se o dva roky později podařilo provést jen nadstavbu jídelny. Z jiného návrhu na přestavbu vily Franziska (1925) se neuskutečnilo vůbec nic. Zdálo se, že lázně se opět vracejí k někdejší ospalosti a letargii.

V noci 30. ledna 1930 vyhořela větší část lázeňských budov v centru areálu včetně kaple, požár přestála pouze Hoffmannova Skleněná veranda. Riedl se vzápětí obrátil na Castellize. Přestavby a zčásti i novostavby byly na základě jeho projektů skončeny do poloviny příštího roku.

Hlavní Lázeňský dům musel projít radikální rekonstrukcí spojenou s přístavbou dalšího podlaží, které bylo od původní hmoty jemně odděleno dlouhým balkonem. Jeho charakteristickým motivem se stala hodinová věž vztýčená v ose dvorního průčelí.

Zprava uzavřela nádvoří novostavba Lázeňských sálů (1930–1933). S Lázeňským domem vytvořila dispozici ve tvaru T. Proti původní situaci volil Castelliz poněkud jiné řešení. Hlavní vstup nyní situoval od silnice,

Alfred Castelliz, Lázeňské sály, 1930–1931.

takže z novostavby vytvořil důležité komunikační centrum obou objektů. Ústředním prostorem se stal foyeur, z něhož se rovně vstupuje do Lázeňského domu, napravo do koncertního sálu (s valenou klenbou dřevěného kazetového stropu a s dynamicky zformovaným jevištěm) a nalevo k jídelně (s hlavním motivem stylizovaných sloupů a pilastrů s jónskými hlavicemi). Zatímco interiéry autor koncipoval v jakési barokizované antice, vnějšek připomíná středověkou tvrz. Vedle centrální věžové části se na tom podílí především řada průběžných gotizujících oken v patře. V rustikálních drevořezbách navíc zřetelně prosvítá snaha o navození rovněž výtvarného svérázu. Stavbyvedoucím byl někdejší Hoffmannův spolužák z brněnské průmyslovky architekt Johann Theimer; zahradní úpravy navrhl ředitel Vyšší zahradnické školy v Lednici Friedrich Henne.

Oproti velkosvětským a kosmopolitním formám většiny soudobých lázeňských staveb – včetně své vlastní předválečné – volil nyní Castelliz „celkově různé citlivé a příjemné formy bezpečí“. V duchu vůdčího proudu rakouské architektury 30. let se pokoušel navodit „mystickou emocionalitu moderního antiracionalismu“ jako osobitou paralelu s dílem jejího předního představitele Clemense Holzmeistera (1886–1983). Je zřejmé, že se o to pokoušel

Alfred Castelliz, Chaloupka, 1930–1932.

„s láskyplnou radostí“ z uvolněné fantazie. Castellizovy variace v expresionistické neogotice však rovněž nepochybně souvisely s jeho stále niternějším příklonem k antroposofii. Po setkání s Rudolfem Steinerem v Dornachu navrhl v tomto duchu řadu školních budov, z nichž se však nic neuskutečnilo. Svědectvím o jeho vrcholné tvůrčí poloze tak zůstává dílo ve Velkých Losinách.

Meziválečnou výstavbu lázní ukončila závěrečná Castellizova stavba dětského domu, kterému se říká Chaloupka. Dokončena byla v roce 1932, ale architekt se k ní vrátil ještě o sedm let později. Opodál lázeňského centra navrhl dům, „jehož duch a především fantazie chce rozprávět s dětmi“. Tady už imaginaci nekladl žádné meze, takže mohla vzniknout pohádková a současně humorná směs podivuhodného vstupního portiku, nad jehož sloupy korunuje vysokou čepici střechy barokizující cibulovitá stříška, zatímco podkovovité průčelí obložené šindelem ovládají z druhé strany dvě řady pásových oken s pestře malovanými okenicemi. Perníková chaloupka na pozadí opravdového lesa... Stavbou Chaloupky tak vyvrcholila architektova (a zřejmě i Riedlova) snaha po vytvoření nezaměnitelného a současně regionálně zakotveného podhorského charakteru lázní. Regionálního ve smyslu hnutí

regionalismu před i po Velké válce; vždyť toto Castellizovo dílo natolik souzní s různorodou vlnou organické architektury, která bujela v různých částech Evropy jako reakce na vyprazdňování stylu bílého funkcionalismu i nové věčnosti.

Charakter lázeňského prostředí Velkých Losin tedy ve 20. století stvořili dva umělci, Josef Hoffmann a především Alfred Castelliz. Základní antický odkaz se pokoušeli propojit jednou s kosmopolitní notou (Castellizovo sanatorium), jindy s folklorní polohou (Hoffmannovy Kouty a zdejší Skleněná veranda), s evokací středověku (Castellizovy Lázeňské sály) i s pohádkovým světem dětské fantazie (Castellizova Chaloupka). Genia loci Jeseníků se tak pokusili spojit s jedním ze základních pilířů evropské civilizace a kultury.

Následující období již do stavebního obrazu lázní příliš nezasáhlo. Poté, co je v roce 1941 zabrala Nationalsozialistische Volkswahlfahrt, která zde mimo jiné zřídila domov pro matky a mládež, následovaly především interiérové adaptace.

Lázně Velké Losiny se přes svůj komorní ráz řadí k významným areálům moderní architektury – je přitom škoda, že nejsou památkově chráněny. Úspěšný pokus z meziválečných let o vytvoření neopakovatelného charakteru je možné interpretovat jako protipól Jurkovičových Luhačovic jen z dobově omezených, ideologicky podmíněných hledisek. Výtvarně a dnes i obecně představují dva paralelní proudy, které se pokoušely dospět k soudobé formě za pomoci citlivého přehodnocování a kritického výběru z toho, co jejich autoři považovali z kulturní minulosti za životné.

Pavel Zatloukal (*1948 v Olomouci), absolvent Filozofické fakulty UP v Olomouci (1968–1973), od r. 1974 pracoval v Galerii výtvarného umění v Olomouci, v letech 1990–2013 byl ředitelem Muzea umění Olomouc. Věnuje se výtvarnému umění a architektuře 18.–20. století.

zatloukal.pa@email.cz

Lázně v Kralicích

Marie Dokoupilová

Roku 1825 vznikly v obci Kralice díky prameni sirnato-železité vody lázně. Léčivou moc pramene prý poprvé vyzkoušel rytmistr 3. hulánského pluku Berglas, který si zde vyléčil revmatismus. Přesvědčil majitele domu č. 89, aby zřídil lázně. Pramen o teplotě 9° C vyvěral v západní části obce poblíž mlýna a potoka. Voda byla čerpána motorovou pumpou do nádržky, kde se ohřívala a pak používala v kamenných vanách k lázním. K pití se nehodila, měla rezavou barvu. Kolem vývěru se vyskytovala světle žlutá sraženina – hydroxid železitý, což vedlo k mylnému označování „sirkové“ nebo „sirné“ prameny. Určité množství síry sice obsahovaly, žluté zbarvení však v tomto případě způsoboval podíl železa.

Chemickou analýzu složení provedl roku 1849 dr. M. S. Ehrmann v Olomouci. V jednom litru vody se nacházely následující sloučeniny a prvky: kyslíčník železnatý – 18,5 mg; kyslíčník vápenatý – 158,4 mg; kyslíčník hořečnatý – 41,6 mg; kyslíčník draselnatý – 32,1 mg; kyslíčník sodnatý – 44,9 mg; kyslíčník křemičitý – 15,6 mg; kyslíčník sírový – 36,4 mg; kyslíčník fosforečný – 0,3 mg; kyslíčník uhličitý vázaný – 330,1 mg; kyslíčník uhličitý volný – 9,1 mg; chlór – 50,8 mg.

Voda měla být prospěšná při léčení zažívacího ústrojí, některých nemocí kožních, očních a ženských a zvláště proti artritidě, revmatismu, dně a pakostnici. Užívaly se zde teplé koupele s přísadami, elektrolyčba, inhalace, masáže a přikládání baněk.

Hostům sloužily zařízené pokoje, pro jejich zábavu se pořádaly koncerty. V 70. letech 19. století vlastnil lázně Josef Wolf a po něm v 80. a 90. letech Leopold Wolf. Lázeňský hostinec si pronajímali v 80. a počátkem 90. let Jan Vysloužil, poté Robert Řezníček, Vilém Daněk, Inocenc Dokoupil, Jindřich Kulhánek a další. Funkci lázeňských lékařů zastávali František Kroupa, L. Sklenovský z Bedihošti

Lázně Kralice, kolorovaná pohlednice, 1908. Nákladem tehdejšího majitele hostince v lázních Jindřicha Kulhánka vydal Otto Řehulka v Prostějově – výroba pohlednic a fotograf. Nahoře lázeňská zahrada s dřevěným altánem (taneční sál, kuželna), dole vlevo pohled na budovu lázní s hostincem, vpravo mlýn. Pohlednice a jejich popis poskytla ze své sbírky Hana Bartková.

Kralice, vyd. kolem r. 1908 nákladem obchodnice Marie Králíkové, vydavatel neuveden. Nahoře fara a škola, kostel, dole pohled na lázeňskou zahradu a radnici.

a František Budík. Sezóna začínala v květnu, končila v září. Roku 1901 prodával hostinec s lázněmi, velkou zahradou, krytým tanečním sálem, kuželnou, trafikou a 9 měřicemi pole kralický rolník František Kubiček. V květnu 1903 ohlašoval novou lázeňskou sezónu nový majitel Vilém Daněk, který dal lázně opravit. Na oslavu uspořádal koncert s hudbou Sokola „Tyrš“. Ve 20. a 30. letech 20. století vlastnila lázně s hostincem Filomena Stuzková, roku 1947 Oldřich Stuzka a Ing. Jaroslav Adámek. Ještě v roce 1933 disponovaly lázně 15 vanami pro koupele.

V roce 1961 se lázně staly státním majetkem a přešly do vlastnictví MNV v Kralicích. V této době fungovaly jako očištěné lázně. V provozu byly v letním období v sobotu večer. Funkci správce vykonával Alois Filip. Roku 1971 zde bylo podáno celkem 1620 koupelí. Provoz si však vyžadoval vysoké náklady, což vedlo v roce 1973 k ukončení činnosti. Studna jako zdroj železité vody byla

zasypána, vany a kotel na ohřev vody zlikvidovány, zbourán byl i dřevěný sál.

V roce 1991 budovu restituovala dcera původních majitelů Gabriela Kvapilová ze Zlína. Ta o dva roky později prodala lázeňský dům Janu Jelínkovi, který ho vlastnil ještě roku 2002 a provozoval v něm pohostinství. V současnosti jsou majitelem objektu Hanácké stavby, spol. s r. o. se sídlem v Prostějově-Vrahovicích.

Marie Dokoupilová (*1960) absolvovala obor historie na UP v Olomouci. Od roku 1994 působí v Muzeu a galerii v Prostějově jako historička, spravuje sbírku Literární památky. Provádí soustavný historický výzkum židovského obyvatelstva v Prostějově a zabývá se regionálními dějinami. Pravidelně publikuje ve sborníku *Židé a Morava*, hanácky přispívá do *Hanáckého kalendáře*.

mdokoupilova@muzeumpv.cz

Kralice na Hané – parní lázně, kolem 1928. Vydavatel ani tiskař neuvedeni; propagační pohlednice tehdejší majitelky Filomeny Stuzkové.

Sanatorium a léčebný ústav Dr. Ludvíka Schweinburga ve Zlatých Horách

Michaela Neubauerová

První lázně ve Zlatých Horách vznikly ve 40. letech 19. století, v době rozkvětu vodoléčitelství zosobněného Vincenzem Priessnitzem z nedalekého Gräfenberku u Frývaldova (Jeseníku). Vodoléčba byla provozována poměrně primitivním způsobem v soukromých domech a neškolenými laiky. Kolem roku 1847 zřídil papírník Josef Weiss ve městě malé lázně, jejichž úspěch byl založen na užívání roztoku z jehličí borovic, vhodného k léčení revmatismu, dny, kožních onemocnění a některých druhů ochrnutí. Svůj skrovný léčebný podnik provozoval po velmi krátkou dobu v areálu vlastního papírenského mlýna na jižním konci Zlatých Hor. Druhý léčebný ústav založil muž téhož jména – Josef Weiss. Tento původem veterinář vlastnil ve Frývaldově vodoléčebné lázně vycházející z Priessnitzových metod. Po návratu z anglického angažmá v roce 1845 přesídlil do Zlatých Hor, kde poblíž kaple sv. Trojice zřídil vodoléčebný ústav, který vedl až do své smrti v roce 1847. Obě zlatohorská sanatoria tedy neměla dlouhého trvání a velmi záhy ukončila svůj provoz.

K novému rozmachu místního lázeňství došlo o několik desítek let později, v době, kdy v evropské medicíně nabylo na síle nové moderní vodoléčitelství založené na vědeckých principech, které sice vycházelo z Priessnitzových metod, ale paradoxně s nimi bylo stále více v rozporu a léčebné postupy provozované na Gräfenberku neuznávalo. Platilo to beze zbytku i pro nový léčebný ústav pražského lékaře dr. Karla Anjela, který se rozhodl po několikaletém působení na Gräfenberku vystavět na pozemcích své švagrové Emilie Czepurkowské na okraji Zlatých Hor moderní sanatorium, kde mohl v praxi aplikovat vědecké principy vodoléčitelství. Základem lázeňské péče byla vodoléčba doplněná o elektroléčbu a masáže. Samotná budova

sanatoria (č. p. 491) byla vystavěna ve švýcarském stylu v letech 1880–1881 jesenickým stavitelem Rudolfem Zelenkou. Měla okolo šedesáti pokojů, velkou jídelnu, dřevěnou verandu a kulečnickový sál, pacientům byly k dispozici vany a léčebné sprchy. Léčilo se stejně jako na Gräfenberku přímo na pokojích. Sanatorium si brzy získalo výbornou pověst, v roce 1887 se zde např. léčil hudební skladatel Leoš Janáček. Po smrti dr. Anjela v roce 1887 ústav převzal dr. Karl Urbaschek a v roce 1889 se novým vlastníkem ústavu stal vídeňský lékař židovského původu dr. Ludvík (Ludwig) Schweinburg (1854–1923), dlouholetý asistent a spolupracovník prof. Wilhelma Winternitze, „otce vědecké hydroterapie“ a majitele proslulého rakouského lázeňského sanatoria Kaltenleutgeben. Stejně jako Winternitz uznával a prosazoval Schweinburg moderní postupy vodoléčby, obohacené o léčebnou rehabilitaci. Ústav byl krátce po převzetí přejmenován na Sanatorium a vodoléčebný ústav Dr. Ludvíka Schweinburga Zlaté Hory (německy Dr. Ludwig Schweinburg's Sanatorium und Wasser-Heilanstalt Zuckmantel). Nový majitel již krátce po koupi sanatoria přistoupil k jeho rozšíření a zvětšení. V roce 1890 byl k hlavní budově přistavěn podle návrhu stavitele Aloise Schöna nový nízký lázeňský dům (Badehaus) se dvěma sály (zvláště pro ženy a muže) a tělocvičnou s přístroji pro fyzikální rehabilitaci a léčebnou gymnastiku. A protože obliba a tedy i návštěvnost moderního sanatoria rychle stoupala, byl hlavní lázeňský dům již v roce 1892 rozšířen o další přístavbu s šatnami. V roce 1894 byla dokončena novostavba tzv. Herminina dvora (Herminenhof, č. p. 535) ve stylu německé renesance podle plánů významného opavského stavitele Julia Lundwalla. Nový lázeňský dům se svými 35 komfortními pokoji s parním topením

sloužil zejména k luxusnímu ubytování a rekreaci pacientů z řad střední a vyšší společenské vrstvy. K oběma hlavním budovám sanatoria přibyl v roce 1898 nový společenský dům (Gesellschaftshaus) s 25 pokoji, salonem a čítárnou, dále hospodářské budovy (Wirtschaftsgebäude) a především rozměrná dřevěná společná jídelna (Speisesaal) s částečně otevřenou kolonádou (Wandelbahn). Komplex těchto přístaveb byl realizován stavební firmou Zdenko Vodičky z Uničova podle návrhů vídeňského architekta Oskara Marmoreka. V majetku společnosti byla i vila „Daheim“ a dependance (odloučená budova na Nerudově ulici) s 25 pokoji. Zároveň byla pro lázeňský komplex zřízena podle návrhu Zdenko Vodičky vlastní elektrostanice s parním pohonem a dynamem.

Lázně byly provozovány na tehdejší dobu moderními fyzikálními léčebnými metodami, původní způsob vodoléčby na pokojích byl nahrazen hydroterapií a fyzioterapií založenými na vědeckých principech za pomoci moderních léčebných přístrojů. Vedle vodoléčby poskytovaly

lázně elektroléčbu, masáže, radioterapii, psychoterapii, dietní kúry, uhličitě a bahenní koupele. Za sanatoriem byly zřízeny venkovní sluneční a vzdušné lázně. Ústav sezónně poskytoval lázeňskou a rehabilitační péči pacientům s dnou, obezitou, chudokrevností, cukrovkou, skrofulózou, revmatismem, nervovými a respiračními chorobami a nemocemi oběhového systému. O pacienty se kromě dr. Schweinburga staralo dalších šest lékařů, dále lázeňští a ostatní obslužný personál.

V roce 1900 se sanatorium přeměnilo na akciovou společnost s většinovým podílem rodiny Schweinburgů – ústav se německy nazýval Dr. Ludwig Schweinburg's Sanatorium und Wasser-Heilanstalt Aktiengesellschaft (A. G.) in Zuckmantel. V roce 1901 byl vybudován nový léčebný dům (Kurhaus) s velkým sálem a místnostmi s léčebně-rehabilitačními pomůckami, uhličitými koupelemi, rentgenem, přístroji pro horkovzdušnou léčbu a elektroléčbu. Nově byla v této budově aplikována léčba pomocí bahenních koupelí, tzv. Fango-koupelí. Stavbu nové budovy rovněž vedl opavský stavitel Julius Lundwall. V témže roce byl pro zaměstnance ústavu založen podpůrný fond, kam největší částkou přispívalo vedení společnosti.

Sanatorium patřilo mezi velmi oblíbená lázeňská střediska pro movitou klientelu, na přelomu 19. a 20. století mívával ústav každoročně okolo 400 pacientů, přičemž provoz sanatoria byl omezen na několik měsíců v roce (od dubna do října). Ceny za pobyt nebyly úplně mírné, týdenní pronájem pokoje s jedním lůžkem stál např. v roce 1894 od 5 do 10 zlatých, lázeňská péče pro každou dospělou osobu 12 zlatých, děti od 7 do 9 zlatých týdně, zvlášť se platilo čištění oděvů, úklid, osobní a pokojová obsluha, jednotlivé vodoléčebné procedury a elektroléčba. Dočasný pokles

Pohlednice se sanatoriem a vodoléčebným ústavem dr. Ludvíka Schweinburga ve Zlatých Horách, kolem r. 1900. Zdroj: Všechny fotografie jsou z archivu Městského muzea ve Zlatých Horách.

počtu lázeňských hostů nastal v době první světové války a zejména hospodářské krize, po jejímž skončení vykazovalo sanatorium opětovný nárůst pacientů. Např. v roce 1924 sanatorium čítalo okolo 200 lůžek pro pacienty a v ústavu pracovali čtyři lékaři. Schweinburgovo sanatorium, nazývané též vzhledem k jeho umístění „lesní“ (Waldsanatorium), bylo také proslulé tolerantním prostředím, proto se sem přijížděli léčit Židé z celé střední Evropy. V letech 1905–1906 se zde neúspěšně léčil spisovatel Franz Kafka.

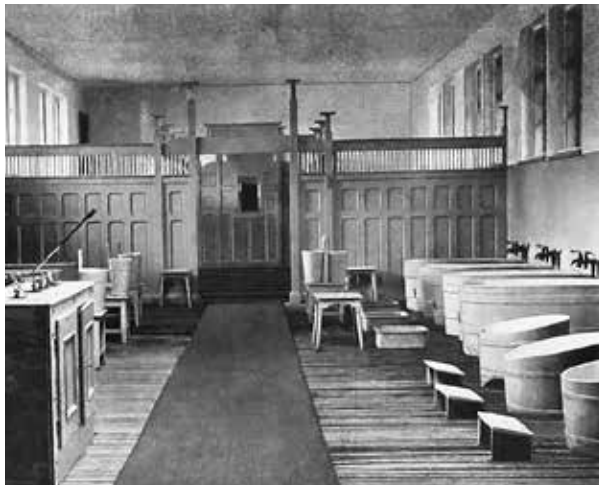
Sanatorium zdědil po smrti Ludvíka jeho syn dr. Erich Schweinburg (1888–?), který jej musel v roce 1938 před nastupujícím fašismem opustit a ze Zlatých Hor utéct. Léčebný ústav byl jako židovský majetek již krátce po obsazení Sudet arizován a převzat zlatohorským magistrátem. V červnu roku 1939 přešel ústav pod správu wehrmachtu a až do konce druhé světové války se zde léčili němečtí vojáci s tuberkulózou. V blízkosti budov sanatoria byl v roce 1943 rovněž zřízen pracovní tábor Říšské pracovní služby (Reichsarbeitsdienst, RAD), v jehož prostorách byla po skončení války dočasně umístěna skautská škola z Prostějova. Po opuštění skauty nebyly budovy soustavně v provozu dalších pět let, proto docházelo k jejich postupné devastaci a rozkrádání majetku. Samotné sanatorium převzalo po osvobození Ministerstvo národní obrany, jehož záměrem (neúspěšným) bylo zřídit zde léčebnu pro vojáky s plicními chorobami; v roce 1946 se správu ujalo Ministerstvo zdravotnictví. To v roce 1947 přistoupilo k jeho nákladné rekonstrukci podle plánů architekta Ing. Vladimíra Meduny, aby zde mohla být otevřena celoroční léčebná ozdravovna pro děti zdravotně a sociálně ohrožené, trpící podvýživou, v rekonvalescenci, ohrožené TBC či pocházející z průmyslových středisek. Provoz nové Státní dětské ozdravovny (SDO) byl zahájen 30. června 1950 nejprve v opravených pavilonech tzv. Lesního tábora, tedy bývalého pracovního tábora RAD. V letních měsících roku 1950 bylo v jeho pěti pavilonech umístěno několik desítek dětí. Lesní tábor měl moderně vybavenou kuchyni a jídelnu, nacházela se zde zdravotní zařízení, vanové a sprchové lázně, společenská místnost a klubovny.

Rodina dr. Ludvíka Schweinburga, nedatováno.

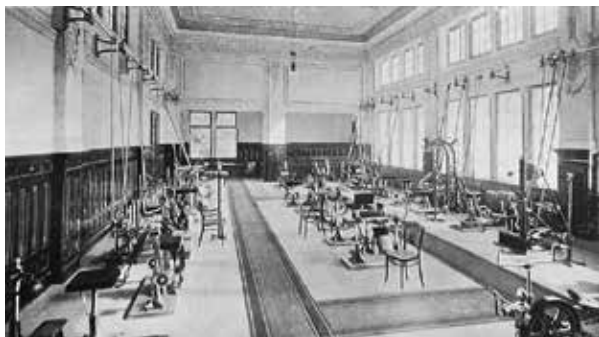
Mezitím byla dokončena první etapa adaptace hlavních budov sanatoria, aby zde mohla začít 13. listopadu 1950 ozdravná péče a vyučování pro prvních 128 dětí. V jednotlivých turnusech zde poté pobývalo okolo 320 malých pacientů ve věku od 3 do 15 let, v letních měsících přibýly prázdninové pobyty dalších několika desítek dětí. Škola při SDO měla 7 (později až 17) učeben, kabinety, sborovnu, knihovnu a čítárnu. Děti se učily 2–3 hodiny denně (později také navýšené), ve třídách s 20–25 žáky.

Dokončovací práce interiérových úprav sanatoria pokračovaly až do roku 1951. K ústavu patřily tři hlavní trakty

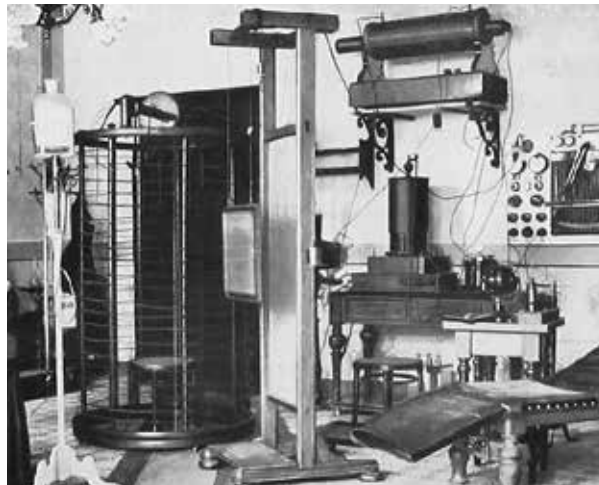

Sál pro vodoléčbu Schweinburgova sanatoria, počátek 20. století.

(východní, jižní a střední) a čtyři budovy pro ubytování zaměstnanců. V roce 1978 bylo v SDO zaměstnáno 105 osob zdravotnického a provozního personálu a 17 učitelů. Zdravotní péči zajišťovalo 50 sester a 2 lékaři. Spolu s přilehlými pozemky o rozloze 64 hektarů tak dětská ozdravovna ve Zlatých Horách patřila k největším zařízením svého druhu v republice. Lesní tábor po určité době převzal do své správy národní podnik Nová huť Klementa Gottwalda se sídlem v Ostravě-Kunčicích, který jej adaptoval jako podnikový pionýrský tábor pro děti svých zaměstnanců. V samotné

Tělocvična sanatoria s přístroji určenými pro fyzioterapii, počátek 20. století.

Sál pro elektroléčbu, masáže a radioterapii, počátek 20. století.

ozdravovně nakonec převládla péče o děti s nemocemi dýchacích cest a alergiemi (mimo tuberkulózy a nádorových onemocnění), v roce 1981 došlo k dalším interiérovým stavebním úpravám hlavních budov. V roce 1993 byla ozdravovna přejmenována na „Odborný léčebný ústav – Dětská léčebna respiračních onemocnění“ a o tři roky později privatizována společností Sanatorium Edel s. r. o., která zde dodnes provozuje odborný léčebný ústav respiračních onemocnění se speleoterapií pro děti od 2–18 let s opakovaným a chronickým onemocněním dýchacích cest.

Michaela Neubauerová (1976), absolventka jesenického gymnázia a Slezské univerzity v Opavě, obor historie-muzeologie. V letech 1999–2012 historička a kurátorka historických sbírek Vlastivědného muzea Jesenicka, od roku 2012 pracuje jako archivářka ve Státním okresním archivu v Jeseníku. Dlouhodobě se zajímá o vlastivědu jesenického okresu, především o historii čarodějnických procesů, židovského osídlení, působení ženských řádů a kongregací a lidovou kulturu. Je autorkou a spoluautorkou řady regionálních výstav a expozic, odborných přednášek a exkurzí.

m.neubauerova@je.archives.cz

„Klimatické lázně“ na Svatém Kopečku u Olomouce před první světovou válkou

Jakub Huška

V minulých staletích směřovaly k poutnímu mariánskému kostelu na Svatém Kopečku u Olomouce tisícové zástupy věřících. Ke zdejšímu milostnému obrazu Panny Marie se o duchovní pomoc v tíživé situaci obraceli jednotlivci a celé obce a komunity. Dokladem této všeobecně vnímané víry v ozdravnou moc Panny Marie byly stovky votivních darů majících nejčastěji podobu uzdravené části lidského těla, které byly připevněny v blízkosti hlavního oltáře a na zdech chrámu. K nejcennějším děkovným darům patřilo zlaté srdce se zlatým řetězem, věnované roku 1748 císařovnou Marií Terezií a Františkem I. Lotrinským. V 19. a první polovině 20. století směřovalo na Svatý Kopeček z důvodu zvýšeného zájmu o jiná moravská svatá místa (Velehrad nebo Svatý Hostýn) méně poutníků než v předchozích staletích. Poutnický ruch byl i nadále pro zdejší život charakteristický zejména v období jarních a letních měsíců. V průběhu moderních dějin ovšem začal být Svatý Kopeček vnímán nejen jako duchovní místo, ale s rozvojem turismu a změnou životního stylu movité střední vrstvy současně i jako cíl výletů a místo pro letní pobyty.

Až do 19. století bylo trávení horkých letních měsíců na venkově výlučně záležitostí předních šlechtických rodin, které vedle svých městských paláců ve významných metropolích monarchie disponovaly také reprezentativními letními venkovskými rezidencemi. Příslušníci nových společenských elit (státní úředníci, příslušníci svobodných povolání a velkopodnikatelé) přebírali z šlechtického prostředí mnohé kulturní vzorce, mezi jinými i letní pobyt na venkově. Kromě starých a nově vzniklých lázeňských měst a obcí profitovaly z tohoto boomu nejen lokality poblíž hlavních metropolí země (Viedeň, Praha,

Brno), ale rovněž místa v okolí menších regionálních měst, kupříkladu Prostějova či Olomouce. Svatý Kopeček těžil zejména z toho, že zdejší obyvatelstvo, žijící z poutního ruchu, bylo uvyklé na cizince. Svatokopecká obec, vedena až do konce 20. let 20. století zdejšími živnostníky, především hostinskými a kramáři, podporovala rozvoj turismu a činila vše v jeho prospěch. Zájem zdejších elit gradoval před 1. světovou válkou snahou získat pro obec úřední titul lázeňského místa.

„Ostatně bývá Sv. Kopeček mimo nábožné poutníky častěji navštěvován od Olomoučanů, kteří sem přicházejí lokat vzduch zdravý“

První zmínky o tom, že Svatý Kopeček byl vyhledávaným výletním cílem a že zde některé olomoucké rodiny trávily letní měsíce, nacházíme již v první polovině 19. století. Již v letech 1817 a 1818 uspořádali na Svatém Kopečku z popudu profesora historie na olomoucké univerzitě němečtí studenti majáles. Právě místní univerzitní profesori si jako první zvolili zdejší obec za místo trávení letního volna. Dokládají to četné zápisy svatokopecké křestní matricy. Kupříkladu zde v létě 1836 a 1838 porodila dvě své děti manželka Karla Johanna Vietze, profesora světových dějin na olomoucké univerzitě. I další „profesorské“ rodiny nejspíš pravidelně jezdily na léto na Svatý Kopeček, neboť v létě 1839 a 1841 zde dvakrát porodila manželka Hieronyma von Scari zu Kronhof, profesora statistiky a politických věd. V roce 1842 zde pobývala i rodina olomouckého profesora práv Johanna Koppela. Horké letní měsíce zde trávili také bohatší olomoučtí řemeslníci a obchodníci jako například rodina koželuha Josefa Appela nebo obchodníka Karla Antona Kümmerera, měšťana z Frankfurtu

nad Mohanem. Gregor Wolný ve své topografii Moravy vydané na konci 30. let 19. století uvedl, že „... Svatý Kopeček je také v okolí oblíbeným místem, zvláště z Olomouce je často navštěvován, dokonce i mnohé rodiny z města zde tráví letní měsíce. Příjemným místem se stal v nedávné době díky vysazení nanejvýš půvabných a vkusných květinových zahrad, z kterých můžeme přehlédnout k západu a jihu větší část Olomouckého kraje s hlavním tokem Moravy“. Zlatá éra trávení letních měsíců a tzv. letních hostů na Svatém Kopečku ovšem spadá do poslední třetiny 19. století a první dekády následujícího století.

Na počátku 20. století měl Svatý Kopeček skoro 800 obyvatel, značná většina z nich byla živa z poutnického a turistického ruchu. Každoročně sem zavítaly desetitisíce poutníků, další stovky turistů a školních výprav podnikaly výlety do blízkých lesů. Především letní hosté z řad movitých obchodníků, profesorů, státních zaměstnanců a obecně příslušníků středních vrstev, kteří zde trávili dovolenou, vytvářeli na Svatém Kopečku svébytnou

Pohled na Sv. Kopeček z 20. let 20. století. Na pravém okraji je zachycena původní podoba Ambrosovy vily, později letní arcibiskupská rezidence. Všechny fotografie pocházejí z osobní sbírky J. Hušky.

společenskou atmosféru, již se odlišoval od sousedních venkovských zemědělských obcí. Na konci 60. let jeden pozorovatel negativně poznamenal, že „...četné rodiny bohatší stěhují se sem z Olomouce a přinášejí s sebou mrav velkoměstský se všemi jeho stinnými stránkami“. Stejněmu pisateli se jevilo zdejší společenské klima jako poněkud dekadentní a nedůstojné poutního místa. Zejména mu vadily zástupy studentů, kteří Svatý Kopeček vybírali za místo konání majálesů nebo jako cíl bujarých výletů.

„...pro letní hosty sloužila k jejich ubytování také téměř každá čistá světnice...“

V posledních dvou dekáдах před 1. světovou válkou – i navzdory problémům s vodou – přijížděly každoročně na Svatý Kopeček tři až čtyři stovky letních hostů. Máme přesná čísla jen pro rok 1910, kdy zde bydlelo 131 partají o 394 osobách: většina pocházela z Moravy – 298 osob (z Olomouce 204); dalších 67 osob z Vídně, 15 z Prahy, 11 ze Slezska, 2 z Haliče a nakonec jeden rekreatant z daleké Dalmácie. Zájem byl takový, že se letní pobyty rezervovaly už v únoru a březnu. Pokud nahlédneme do soudobých reklamních brožur inzerujících letoviska z celé monarchie, zjistíme, že Svatý Kopeček patřil v této době k největším místům svého druhu na Moravě. V nejvýznamnějším průvodci po letoviscích a lázních monarchie bylo inzerováno 90 apartmánů s jedním či dvěma pokoji a kuchyní a 19 apartmánů s jedním pokojem bez kuchyně. Cena nájmu se pohybovala mezi 50 až 200 K. Pro některé majitele nemovitostí byli letní hosté hlavním zdrojem obživy, což potvrzuje také Antonín Schenk, tajemník prezidenta T. G. Masaryka, ve svých pamětech: „V mnoha jednopatrových domech ponechávali majitelé některé byty jen pro letní hosty. Během roku tyto místnosti nepronajímali, letní nájemné vynášelo víc než běžná činže celoroční.“

Některé rodiny sem přijížděly po desetiletí a někteří si okolí oblíbili natolik, že se nechali pohřbit na zdejším hřbitově jako kupříkladu významný olomoucký advokát a politik Franz Mandelblüh, poslanec říšské rady, moravského zemského sněmu a starosta Olomouce. Pravidelně

sem na dovolenou zajižděl říšský a zemský poslanec Rostislav František Reichstädter z Prostějova, továrník Josef Donát z Brna nebo ředitel Slovanského gymnázia Karel Kořínek. Některým pravidelným letním návštěvníkům se zdejší prostředí natolik zalíbilo, že se zde buď natrvalo usadili, nebo zakoupili či postavili letní sídlo. Významný český advokát Julius Ambros, funkcionář Matice školské v Olomouci, literát a mecenáš umění, si na počátku 20. století postavil pod „Hrubou hospodou“ (dnešní hospic) výstavní letní rezidenci s překrásným výhledem na širou Hanou. Vila nesla název Libušín a je zachycena na některých starých pohlednicích. Po jeho smrti v roce 1926 koupilo jeho vilu olomoucké arcibiskupství a vila začala sloužit jako letní rezidence arcibiskupa. Kromě těchto „těžkých vah“ tehdejšího politického a společenského života si zde zakoupila nemovitosti řada vyšších státních zaměstnanců – kupříkladu ředitel německé chlapecké měšťanky v Olomouci Willibald Dörrich, ředitel německé vyšší realky v Olomouci a dlouholetý městský radní Adolf Thannabauer, olomoucký český obchodník Teodor Divina, generál zdravotnictva Savzin (nebo též Savčín) a v neposlední řadě c. k. inspektor státních drah František Ječmínek.

Středostavovští letní hosté přicházející z větších měst a metropolí, kde existoval bohatý a pulzující společenský život, toužili i na Svatém Kopečku pěstovat své kulturní záliby. Někteří organizovali ve zdejších hostincích různá hudební představení. Od roku 1899 se o bohatý společenský život v době letní sezony staral nově ustanovený Okrašlovací spolek, jehož dlouholetými funkcionáři byli Č. Lach, lékař Č. Polák a učitel Em. Machuta. Spolek každoročně pořádal v hostinci Jindřicha Štěpánka velký letní koncert, na kterém vystupovaly pěvkyně z brněnského nebo olomouckého divadla či klavírní virtuosové z Prahy a Vídně.

„Vysoká poloha Sv. Kopečku a s tím související lesy vhodně okysličují zdejší vzduch, prostý prachu, nákaz a škodlivých výparů.“

Svatý Kopeček byl ovšem především vyhledávaným letoviskem pro jeho blahodárné ovzduší a okolní lesy,

Venkovní terasa hostince Jindřicha Štěpánka před rokem 1914 (dnes hospic).

Hostinec Josefa Starošíka před rokem 1914 (dnes Chaloupka na schůdkách).

jak uvádělo obecní představenstvo ve svém reklamním článku: *„Jednou z největších předností Svatého Kopečku jsou nekonečné věru lesy [...] překrásné to lesy jehličnaté, s cestami upravenými jako v rozsáhlém nějakém parku,*

překrývané palouky a oživené zpěvem ptactva.“ Kromě pravidelných procházek do „Boží přírody“ mohl návštěvník využít několik moderně zřízených sprchových a vanových lázní. První, kdo takové hygienické zařízení vybudoval ve svém domě, byl v roce 1855 Josef Schebesta (č. p. 20). Na konci 60. let zřídil místní lékař Salomon Wasservogel na Svatém Kopečku syrovátkovou léčebnu či lázně. Léčba syrovátkou nebo mlékem byla v 18. a 19. století velmi populární formou pitné kúry, která se po Evropě rozšířila ze Švýcarska. Při mléčné kúře se namísto minerální vody pilo teplé léčivé mléko či syrovátka, která měla pomáhat při léčbě plicních chorob, zejména tuberkulózy, dny, dýchacích cest nebo žaludečních těžkostí. Nevíme, jak dlouho tyto lázně fungovaly, ale podle ojedinělé novinové zprávy máme důkaz o tom, že ve Wasservogelových lázních se podávalo nemocným ovčí mléko nebo syrovátka: *„Jistý průmyslný pán i místo léčivé či lázeňské, ač bez vody; toliko několik ovcí – asi 5 – podává žinčici churavcům očekávaným.*“ Po několika letech Wasservogel své malé svatokopecké lázně pro nedostatek finančních prostředků uzavřel. Další vodní koupele otevřel v létě 1901 zednický mistr Josef Šnaider.

Budování těchto primitivních lázeňských zařízení podnítilo zdejší komunální politiky, aby usilovali o získání oficiálního statusu lázeňského místa, s čímž se vázala možnost vybírat od letních hostů tzv. léčebnou nebo lázeňskou taxu. V roce 1911 odmítl zemský úřad jejich žádost s tím, že se na Svatém Kopečku nenacházelo žádné léčebné zařízení ani léčebné prameny. Navzdory tomu se usnesl obecní výbor *„...se pozeptati některého odborníka v zemské zdravotní radě, zdáli bychom zřízením vzdušných lázní byli zařazeni mezi léčebná místa by povolena mohla léčebna býti.*“ Jan Petráš, pekařský mistr a člen obecního výboru, k tomu dále podotknul, *„že máme zde poblízku jehličnaté lesy, které sami dokazují na léčebné místo a bývají každoročně hojně navštěvovány od zdejších letních hostů.“*

Pozitivního vlivu zdejšího lesního prostředí na zdraví si byli vědomi také představitelé olomoucké Matice školské, kteří si vybrali Svatý Kopeček pro pořádání dvouměsíčního letního ozdravného pobytu pro šedesát chudých a neduživých českých dětí z Olomouce. V letech 1911–1913 byly děti ubytovány na statku č. p. 91/1, kde vznikla tzv. feriální osada. Ke spokojenosti činovníků Matice byl *„zdravotní stav dětí po oba měsíce [...] velmi dobrý, lesní vzduch osvědčil se býti výborným lékařem, neboť všem dětem zásluhou ovšem též dobré kuchyně přibylo na váze.“* Matice se v tisku dokonce chlubila, že *„přírůstek celkový na váze 30 děvčat za měsíc feriálního pobytu obnášel 43,20 Kg, přírůstek na váze 27 hochů 40,15 Kg.“* Letní tábory finančně podporoval místní odbor Národní Jednoty a některé soukromé osoby, zejména velkoobchodník a filantrop Josef Ander starší, který byl též předsedou komitétu feriální osady.

Po 1. světové válce nastal úbytek letních hostů, kdy v důsledku rozpadu a zániku monarchie přestali jezdit na Svatý Kopeček lidé z Dolních Rakous a Vídně. Vedle toho obyvatelé moravských měst a zejména Olomouce *„vyhledávali jiná letoviska, s koupáním v řece nebo v čistém rybníce.“* Hospodářská krize ve 30. letech připravila Svatý Kopeček i o poslední věrné letní hosty.

Text článku částečně vychází z připravované monografie Jakuba Hušky *Svatý Kopeček. Dějiny obce a městské části*, která by měla vyjít v letošním roce.

Jakub Huška (*1985) původně pochází z venkovské obce na Frýdecko-Místecku; nyní žije v Třeštině. Vystudoval historii na FF UPOL. V současnosti je interním doktorandem na téže univerzitě. Dále pracuje jako externista v archivu České televize Brno. Jeho hlavním badatelským tématem jsou řemeslníci a cechy v 18. a 19. století.

Jakub.Huska@seznam.cz

Lázně ve Velkých Losinách na počátku 20. století

Richard Jašš

Na počátku 20. století procházela většina lázeňských míst ve střední Evropě v souvislosti s nárůstem návštěvnosti velkým stavebním rozmachem. Lze mluvit o zlatém věku lázeňství v této oblasti. Specifické podmínky losinských lázní však takovému rozvoji bránily. Především se jednalo o tradičně nepočetnou klientelu. Losinám chýběl mezinárodní věhlas, kterému se těšily např. Priessnitzovy lázně na Gräfenbergu (dnes Lázně Jeseník). Losinské lázně se specializovaly se na klientelu z řad německého měšťanstva z velkých moravských měst (Olomouc, Brno, Jihlava). Tito lidé preferovali lázeňské pobyty v podobě tzv. „letních bytů“, kdy v létě odjížděli na měsíc i více na venkov, bydleli v soukromí a do lázní docházeli za kulturním, společenským životem a na kúry. Lázeňská sezóna trvala tedy od května do září a za tuto dobu navštívilo Losiny kolem jednoho tisíce lázeňských hostů.

Proto nacházíme losinské lázně na počátku 20. století v podobě malých lesních lázní, které měly fakticky jen šest lázeňských budov (hlavní budovu s bazénem, lázeňskou kapli, restauraci, tzv. „Prkenný dům“ (Bretterhaus), vilu „Franzisku“ a „Knížecí vilu“) o rozsahu jen několika desítek lůžek sezónního provozu. Hlavní budova lázní byla tvořena nově postaveným osmistěnným bazénem s vchodem z nádvoří, nad kterým byly umístěny hodiny a nápis „Elisabeth Quelle“ (Pramen Eliška). V přízemí byl centrálně umístěn bazén o velikosti 7 × 7 metrů opatřený dřevěným bedněním, do něhož se vcházelo dvěma schodišti. Z ochozu bazénu bylo možno vstoupit do některé ze čtrnácti kabin s vanami a do centrální chodby vedoucí k „Dámskému bazénu“ (místní jej nazývali v této době také „Židovskou lázní“, německy „Judentempel“), u něhož se nacházelo dalších 10 kabin s vanami. Bazén se vypouštěl každý večer v 18 hodin, v 6 hodin ráno byl opět napuštěn čerstvou vodou. Dřevěné bednění bazénu se drhlo kartáčem dvakrát týdně. Jednopatrová budova „Dámského bazénu“ s kabinami ke koupání

přiléhala k bazénu na východní straně. „Dámský bazén“ byl menší, o rozměrech 5 × 5 metrů. Dno měl vydlážděno prkny, ale stěny obloženy mramorem. Vodu v bazénu bylo možné přehřívát parou vedenou sem z kotelny. Vany ke koupání, umístěné v hlavní budově, byly plněny ohřátou vodou přímo z kotelny. Voda se ohřívala v parním kotli. V roce 1902 lázně zakoupily zcela nový parní kotel určený k průtokovému ohřívání vody. V kotelně se také přidávaly do vody bylinné extrakty. Voda ve vanách měla teplotu 35–40 °C a koupele byly předepsány na dobu 10–50 minut. Každá koupací kabina byla vybavena vanou, stolem se židlemi, pohovkou, zrcadlem a zvonkem k přivolání obsluhy. Vany byly porcelánové, betonové nebo dřevěné a byly opatřeny schůdky. K slatinným koupelím se používaly plechové vany s kolečky, které se do kabin dovážely. Přímo v budově bazénu byla také umístěna parní lázeň, kam se přiváděla pára ze sítě vody. Ve druhém patře budovy bazénu se nacházely také inhalační

Budova bazénu losinských lázní, 80. léta 19. století. Všechny fotografie pocházejí z archivu Richarda Jašše.

místnosti. Pára ze sírné vody procházející vrstvou smrkového jehličí a nasycená tak éterickými oleji se vhněla do inhalčních místností, kde leželi pacienti.

Léčba na počátku 20. století byla velmi pestrá. Kromě prostých koupelových indikací lázně nabízely také jehličnaté a kyselkové koupele, elektroterapii, horkovzdušné kúry a také léčbu studenou vodou a vycházkami, tedy vodoléčbu. Přetrvávala také léčba syrovátkou, jež se podávala v lázeňské kolonádě stojící západně od vily „Franziska“. K pitným kúram sloužily pramen „Karel“ a nedaleko něj v roce 1911 nově zřízený chladný pramen „Maria Theresia“ (pojmenovaný po dceři majitele panství Aloise von Liechtenstein). Kolem roku 1910 činila cena vanové koupele 0,60–1,40 koruny dle „třídy“, koupel v bazénu bez prádla stála 0,70 korun, kyselková a peloidní koupel 3 koruny, sprchování 1 korunu, jehličnatá koupel 1,80 a horkovzdušná procedura 1–4 koruny.

Letní i lázeňští hosté mohli při svých pobytech využít pohostinství některého z lázeňských ubytovacích domů, a to „Prkenného domu“ se sedmi pohostinskými pokoji, Lázeňské restaurace s dvanácti pokoji, vily Franzisky s třiceti sedmi pokoji, „Knížecí vily“ s dvaceti čtyřmi pokoji nebo některého z privátních penzionů, např. vily „Marie“, vily „Alfred“, vily „Weidenhöfer“, hotelů „Weiser“ (dnes hotel Praděd) či „Zlatý kříž“ („Kreuz“, později „Zum goldenen Kreuz“) a mnoha soukromých letních bytů. Ceny ubytování se pohybovaly od 1 do 4 korun za osobu a noc.

Lázeňská sezóna probíhala vždy od 1. května do konce září. Od 1. května do 30. června a od 26. srpna do konce září činila cena ubytování v lázeňských ubytovnách o 25 % méně. Lázně se také staraly o zábavu hostů. Od konce 19. století působil v lázních přes letní sezónu každoročně lázeňský orchestr. Na přelomu století byla angažována kapela 57. pěšího regimentu z Tarnova (Halič), později vypisovalo ředitelství lázní každoročně konkurz na kapelníka, který byl povinen sám si sestavit orchestr o 14 hudebnících a řídit jej po hlavní lázeňské sezóně. Kapelníci losinského lázeňského orchestru před 1. světovou válkou se rekrutovali převážně z okruhu vídeňských a brněnských druhořadých dirigentů. Od 23. června do 25. srpna se pro pobavení hostů

deně pořádaly dopolední hodinu a půl a odpolední dvě hodiny trvající poslechové koncerty. V úterý a ve čtvrtek se od 20 do 22 hodin konaly tzv. večerní koncerty, v neděli a o svátcích taneční zábavy. Koncerty byly pořádány za hezkého počasí přímo na lázeňském nádvoří, jinak v tzv. „Kursalonu“. Pro volné chvíle byl hostům v „Kursalonu“ k dispozici stále čerstvý tisk, mohli hrát na klavír, zahrát si kulečník, kuželky nebo tenis na nově zřízeném kurtu nedaleko hlavní lázeňské budovy.

Každý lázeňský i letní host musel již v této době zaplatit tzv. „lázeňskou pobytovou taxu“ (obdobu dnešního lázeňského poplatku). Taxa byla odváděna obci, která za utržené peníze zvelebovala veřejná prostranství a podporovala lázeňský ruch. Taxa byla fakticky zavedena již v roce 1869 a činila v této době 3 zlaté za „hlavu rodiny“ (myšleno živitele rodiny, v této době to byl prakticky výhradně muž) a 1,5 zlatého za každého dalšího člena rodiny.

Významným okamžikem v historii lázní i samotné obce Velké Losiny bylo otevření železniční trati z Petrova nad Desnou do Koutů, která vedla přes Losiny. Až do roku 1904 se lázeňští hosté dostali vlakem jen do Petrova, jehož nádraží bylo do této doby úředně označeno „Petersdorf-Ullersdorf“ (tedy Petrov-Velké Losiny). Odtud bylo možno nechat se dovézt fiakrem, poštovním vozem (jízda stála 60 haléřů) či příležitostným koňským povozem až do Losin. Nová trať měla návštěvníky lázní zavézt až na 300 kroků od samotných lázní. Při jednání o průběhu trati prosazovalo ředitelství liechtensteinského panství velmi rozhodně, aby bylo losinské nádraží umístěno co nejbližší lázním. Losinské nádraží pod názvem „Bad-Ullersdorf“ (Lázně Losiny) pak bylo opravdu v průběhu roku 1903 realizováno v dolní části obce nedaleko hotelu „Weiser“ (dnes hotel Praděd) a bylo s láznemi přímo propojeno prodlouženou Lázeňskou ulicí. První vlak byl do Losin vypraven 12. listopadu 1904. Na zpáteční cestě z Koutů byla během této první cesty uspořádána velkolepá slavnostní recepce v lázeňském „Kursalonu“, které se zúčastnilo mnoho významných osobností zdejšího kraje (okresní hejtman Karger, Franz Klein – spolumajitel sobotínských železáren, bratři Max a Anton Schmidtov

– majitelé losinské ruční papírny ad.). Po otevření trati jezdilo do Losin osm vlakových spojů denně. Kromě železniční trati vedly Losinami dva poštovní automobilové spoje (obdoba dnešních autobusů), které spojovaly Šumperk s Jesenikem a Rýmařovem. Zámožným zákazníkům nabízela správa lázní k pronajmutí automobil i s řidičem, který bylo možno použít k výletům do širého okolí. Ředitelství panství si od uvedení trati do provozu slibovalo zásadní zvýšení návštěvnosti lázní. K nárůstu opravdu došlo (v roce 1903 navštívilo lázně 1001 hostů, v roce 1907 již 1302 hostů).

Obrovský nárůst návštěvnosti všech významných lázní ve střední Evropě spjatý s celkovou hospodářskou konjunkturou v období před 1. světovou válkou se na velkolosinských lázních projevil jen v nepatrné míře. Způsobeno to bylo především nedostatkem investic do modernizace a rozšiřování lázeňských provozů. Vedení lázní se dlouhodobě omezilo jen na rekonstrukce a drobnější úpravy stávajících lázeňských budov. Losinské lázně potřebovaly k tomu, aby mohly konkurovat Luhačovicím nebo Gräfenbergu, zcela nové moderní budovy s nejnovějším léčebným zařízením a vybavením. Dr. Franz Riedl, od roku 1910 hlavní lázeňský lékař (stál pak v čele lázní až do konce druhé světové války) vytvořil velkorysý plán, jak lázně zmodernizovat a reorganizovat tak, aby se staly prosperujícím podnikem pro své majitele i přínosem pro obec. Podklady pro své

Sanatorium „Podesní“ s parkem a hospodářským rybníkem v popředí, 30. léta 20. století.

vývoje nacházel v hospodářských výsledcích lázní, které za celkem skromných poměrů v letech 1907–1910 vytvářely průměrný roční výnos 10 000 korun, a to jen z lázeňských procedur. Lázně měla podle Riedlových plánů převzít společnost s ručením omezeným, založená místními podnikateli, se základním kapitálem 300 000 korun. Tato společnost si měla pronajmout lázně, investovat do jejich modernizace, vystavět nové moderní sanatorium, cvičební ústav, ústav vodoléčebný, několik otevřených bazénů, sluneční lázně a další moderní zařízení. Roční výnos z provozu tohoto rozsáhlého lázeňského ústavu měl činit 9% základního kapitálu (tedy 27 000 korun). Nájem za provoz lázní měl vystoupat z počátečních 7 000 na 10 000 korun. Dr. Riedl se snažil využít svého vlivu u vedení velkostatku a apeloval na Liechtensteiny, aby se podíleli na realizaci jeho plánů a investovali do rozvoje lázní a do rozšíření léčebného ústavu. Ti však v té době zaměřovali svoji pozornost především na lesní hospodářství, ze kterého jim plynula většina příjmů a spíše než na investice do losinských lázní s dlouhodobou návratností pomýšleli na jejich pronájem nebo prodej.

Již v roce 1910 nabídlo ředitelství losinského velkostatku lázně k pronájmu. Ještě téhož roku projevil o lázně zájem jistý Franz Haas z Badenu u Vídně. Z neznámých důvodů však k dohodě s ním nakonec nedošlo. Dne 5. dubna 1911 pak Liechtensteinové podepsali nájemní smlouvu s manželou

Pohled na lázeňské budovy losinských lázní ze severní strany, přelom 19. a 20. století.

Orchestr 57. pěšího regimentu z Tárnova před „Kursalonem“, kolem roku 1910.

Georgem a Josefíne Olszewskými z Berlína. Ti měli provozovat lázně 80 let za roční nájem 9 000 korun. Pronájem zorganizovaný a iniciovaný dr. Riedlem se nakonec ukázal jako nevalné řešení. Díky poměrně vysokému nájmu a nástupu 1. světové války, která zásadně omezila výtěžnost lázní, nakonec Olszewští nebyli schopni plnit podmínky smlouvy. Nájemní vztah vyústil v dlouholetý soudní spor a exekuci. Olszewští nakonec museli v roce 1917 předat lázeňské provozy zpět liechtensteinskému velkostatku.

Lázeňská společnost s ručením omezeným pod názvem „Léčebný ústav Podesní spol. s r. o.“ (Heilanstalt Tesstal Gesellschaft m. b. H.) a se základním kapitálem 130 000 korun v roce 1912 opravdu vznikla. Významnými akcionáři byli samozřejmě Liechtensteinové, ale akcie si zakoupila také řada podnikatelů z Velkých Losin i Šumperka (mezi akcionáře patřil i dr. Riedl). Prvním jednatelem společnosti se stal losinský podnikatel Emil Konetschni. Společnosti se hned v počátku nepodařilo získat do nájmu celé lázně, ale pouze hospodářský dvůr č. p. 229 (dnešní hospodářský objekt na ulici Komenského) a k němu náležející pozemky. Společnost zde nechala postavit novou kancelářskou budovu (dnešní lázeňské dílny)

a v roce 1915 dvůr č. p. 229 koupila. Od roku 1917, kdy vyvrcholil soudní spor s manželi Olszewskými, pak společnost získala do nájmu také zbytek lázní.

V roce 1912 začala společnost Podesní se stavbou nového moderního sanatoria „Podesní“ (Tesstal) na kopci severně od lázní. Autorem progresivně řešené budovy s mnoha historizujícími prvky se stal vídeňský architekt profesor Alfred Castelliz (*podrobněji v příspěvku Pavla Zatloukala na s. 25–28*). Sanatorium bylo na svoji dobu velmi moderně vybaveno. Mělo svůj vlastní vodovod, který byl napájen z potoka Račinky. Francisova turbína, umístěná ve dřevěné strojně, poháněla čerpadlo, jež tlačilo vodu na kopec nad koupalištěm. Zde se nacházel betonový rezervoár, z něhož byla voda potrubím přepouštěna do rezervoáru v budově sanatoria na protilehlém kopci. Před sanatoriem byla zřízena okrasná zahrada s ovocným sadem. Stavba byla slavnostně uvedena do provozu v červnu 1913.

Tento pozvolný, přesto však vzestupný trend velkolosinských lázní razantně přerušila první světová válka. Během ní zásadně poklesl počet lázeňských hostů, v lázních byla zřízena pobočka šumperské rezervní nemocnice a škola invalidů. Tyto události spolu s politickými změnami, které válka nakonec přinesla, ještě upevnily stávající okrajový význam a provinční charakter a zároveň i jedinečný ráz velkolosinských lázní.

Richard Jašš (*1974) vystudoval Přírodovědeckou fakultu UP. V rámci postgraduálního studia zpracoval průběh německé iredenty v českých zemích v roce 1918. (*Iredenta je národní hnutí, které má vést k odděpení národního území od dosavadního státu a jeho přičlenění k jinému národnímu státu – pozn. RJ*). V současnosti provozuje likérku a destilérii Ullerdorf ve Velkých Losinách. Dlouhodobě se zabývá regionální historií Šumperka a německým národním emancipačním hnutím na území Československa. Většina jeho publikací vyšla ve vlastivědném časopise *Podesní* (vychází od roku 2006), jehož je šéfredaktorem. Vydal také několik historických monografií.

richardjass@seznam.cz

„Prysznic“ aneb Jesenické lázně stále žijí tradicí z 19. století

Věra Janků

Založení Priessnitzových léčebných lázní je datováno k roku 1822, ve kterém písemné prameny zmiňují první, byť ještě úřady nepovolenou, léčbu pacientů mladičkým sedlákem Priessnitzem. Ačkoliv se v důsledku válečných či jiných pohrom v minulosti tento první vodoléčebný ústav světa letos pyšní teprve 170. lázeňskou sezonou, i tak je toto číslo úctyhodné a Priessnitzovi nástupci se stále snaží kráčet ve slépějích svého zakladatele.

Zrození fenoménu uprostřed hor

Před téměř dvěma stoletími se do slezského Jeseniku sjížděla evropská smetánka, příslušníci šlechtických rodů, politici, umělci, zvědaví lékaři. Důvod měli jediný: pobyt u vodního doktora Priessnitze. Během 15 let vyrostlo z chudé horské osady vyhledávané lázeňské místo a obyčejný chlapec z hor se stal uznávaným léčitelem, který byl v roce 1846 vyznamenán císařskou zlatou medailí. Podle Priessnitzova vzoru vznikaly vodoléčebné ústavy po celé Evropě, jeho příjmení se stalo eponymem pro polské označení pro sprchu: sprcha se totiž polsky řekne „prysznic“! A ještě za jeho života vyšlo na 200 knih a brožur o jeho metodách. V čem spočívá Priessnitzova genialita, již bychom měli naslouchat (právě) i dnes?

Nesmrtelný odkaz modernímu člověku

Priessnitz průkazně jako první před zahájením a v průběhu léčby využíval ke kontrole reaktivity organismu chladnou vodu, tj. rychle a spolehlivě testoval autonomní nervový systém. Jako první na světě, a to dokonce jakožto nelékař, zavedl ve vodoléčbě systém a praktikoval individuální, přesný předpis fyziatrické vodoléčebné procedury: Každému pacientovi určil metodu, typ procedury, místo a rozsah aplikace, způsob provedení, teplotu vody, dobu

trvání, počet opakování. Znal indikace, kontraindikace, stav pacientů stále kontroloval. Svou dobu jednoznačně předběhl zavedením pohybové léčby a pracovní terapie, které předepsal každému pacientovi, který se mohl jen trochu hýbat. Zakazoval hovořit o nemocech mezi pacienty, poskytoval individuální pohovory, kladl důraz na společenská setkávání a účast na hudebních či jiných akcích, které tvořily součást léčebného pobytu. Byl tak první, kdo sjednotil pohybovou léčbu (individuální a skupinovou) s dietou, léčbou prací, muzikoterapií, psychoterapií a samozřejmě vodoléčbou!

Voda, pohyb, čerstvý vzduch, strava a pitný režim, harmonie těla a ducha, to je tedy pět základních principů, které jsou považovány za základ Priessnitzovy léčby. Tento systém zásad péče o lidský organismus s použitím nám nejdostupnějších, převážně přírodních prostředků, je nejvýznamnějším Priessnitzovým odkazem dneška (*zásady péče v lázních ozřejmuje podrobněji příspěvek B. Kaňákové na s. 4–7*).

Kraj, který léčí aneb Voda, vzduch a energie

S Priessnitzovými procedurami a jeho odkazem je tedy rozhodně spojena léčivá síla pramenité horské vody. Priessnitz se však prý nechal několikrát slyšet, že neměl-li by vodu, léčil by vzduchem. Také prý prohlašoval, že lidi neléčí on, ale tamní kraj a vše, co k němu patří. Jeho tvrzení z první poloviny 19. století potvrzují výzkumy dnešní doby.

Území, kde vznikly první vodoléčebné lázně světa – osada Gräfenberk – je totiž považováno za jedinečné v kontextu celé Evropy. Leží nad zvláštním mnohovrstevným geologickým podložím s tektonickými zlomy a uzly, jimiž z hlubokých zón zemské kůry až na terén prostupují výnosy některých kovů a stopových, biogenně

důležitých prvků. Významné tektonické uzly se nacházejí na severním okraji lázeňského areálu a v okolí Bezručova pramene. Tyto geologické anomálie pozitivně ovlivňují lokální klima, vlastnosti vody i geofyziku místa. Už samotný Priessnitz proto na těchto místech intuitivně a úspěšně provozoval léčebné procedury, aniž měl k dispozici dnešní poznatky o geologické stavbě a výsledky geoatmochemických měření.

Síla pramenité horské vody Sokolského hřbetu Rychlebských hor nespočívá ve výjimečnosti jejího složení, ale v jejích fyzikálních vlastnostech, které z ní vytváří doslova „živou vodu“. Molekuly vody se obecně shlukují do tzv. klastrů a tyto klastry jí dávají, zjednodušeně řečeno, jakousi schopnost „paměti“ a přenosu informací. Příznivé vlivy okolí vodu oživují (její molekuly tvoří složitější klastry), nepříznivé ji „umrtvují“ (klastry se rozpadají). Podle výzkumů lichtenštejnské laboratoře Hado Life Europe prameny v nejbližším okolí lázní vykazují vysokou „živost“. Tím „nejživějším“ je poměrně málo známý a odlehlý Finský pramen. Priessnitzův, Bezručův, Večerní a Jitřní pramen jsou charakteristické svou slabou, zdraví prospěšnou, radioaktivitou.

Priessnitz také nemohl tušit, proč je klima na Gräfenberku tak příznivé. Až výzkumy v druhé polovině 20. století prokázaly, že ovzduší lázeňského areálu je

od severovýchodu až východu ovlivňováno vzdušnými proudy Baltického moře s ionty jodu a molekulami mořské soli. Od jihovýchodu, jihu a západu je areál chráněn Zlatohorskou vrchovinou, pohorím Hrubého Jeseniku a Rychlebskými horami. Mikroklima, lokální klima a do určité míry i regionální klima je tak chráněno před prudkými větry.

Léčebný potenciál klimatu je nadto umocňován výnosem biogenních prvků prostupujících ve vysokém množství z geologického podloží do ovzduší. Klima lázní je tak podobné takovým vyhlášeným oblastem, jako jsou Bad Gastein v Rakousku nebo Carlsbad Cavity v USA. V roce 2005 probíhal v okolí jesenických lázní atmochemický průzkum. Vědci z Univerzity Karlovy pod vedením docenta Jiřího Dohnala měřili výskyt železa, vápníku, draslíku, sodíku a hořčíku v atmosféře. Měření se týkalo biogenních, člověku příznivých prvků, které se přirozeně vyskytují v geologickém podloží a ve velmi malém množství se dostávají do ovzduší. Na základě měření vznikly mapy, které ukazují pole zvýšeného výskytu těchto prvků. Je zajímavé, jak se naměřené hodnoty odlišují i na místech vzdálených od sebe jen pár desítek metrů. *„Z biomedicínského pohledu je významné, že vůbec nejvyšší hodnota sumárního indexu odpovídá prostoru lázní, z důležitých prvků jsou v těchto místech výrazně anomální především obsahy sodíku a draslíku,*

Až magické zasazení lázní do jesenické krajiny. Pohled na Hrubý Jeseník z Jižního svahu se sochařskou kompozicí Cesta života. Foto: David Migal.

relativně méně železa a hořčíku,“ píše ve výsledné zprávě docent Dohnal a uzavírá ji slovy: „...lze předpokládat, že vysoké obsahy sledovaných biogenních prvků se podílejí na posílení léčebného potenciálu lázní.“

Nezajímavé nejsou také poznatky PhDr. Jana Jilka, který se zabývá působením energie konkrétního prostoru na lidský organismus. Podle jím vypracované studie se v areálu lázní nachází dvě místa s velmi výrazným množstvím pozitivní geo-energie: Priessnitzův rodný dům a Jižní svah.

Vincenz Priessnitz byl tedy opravdu geniálním léčitelem, který bez moderních metod a prostředků poznal v přírodě v okolí svého bydliště její jedinečné léčivé účinky. A to nejen v pramenité vodě, ale také v klimatu a možná snad i v geo-energii prostoru, kde své lázně vystavěl.

Jak se liší dnešní léčba na Gräfenberku od té původní Priessnitzovy?

Za dob působení Vincenze Priessnitze na Gräfenberku vzniklo na pět desítek procedur počínaje proplachy ústní dutiny, otěry, polevy a konče vyhlášenými pololázněmi. Ještě dnes lze provádět do jisté míry modifikované původní Priessnitzovy procedury: predehřátí teplou sprchou, poté mokry, chladný zábal v prostěradle a dece, který trvá téměř hodinu, a následuje pololázeň v odražené vodě s frotáží a polevy studenou vodou a poté procházka. Otěry jsou nahrazovány různými druhy masáží (klasická, celková, částečná, podvodní, různé typy orientálních masáží) a lymfodrenáží (ruční nebo přístrojová). K ekvivalentům Priessnitzovy vodoléčby lze zcela jednoznačně také přiřadit skotské stříky a střídavou koupel dolních končetin. Tzv. Priessnitzův zábal zlidověl a v domácím léčení zažívá renesanci.

Přírodní slunění z dob Priessnitze je doplňováno světlolečbou různých charakteristik dle onemocnění pacienta. S ohledem na náš životní styl, práci v kanceláři u počítačů apod. je důležitou součástí dnešní léčby cílená gymnastika. Léčba prací je nahrazena různými aktivitami v posilovně a arteterapií. Vycházky k pramenům a ona „rohová“ léčba, zmiňovaná v příspěvku Boženy Kaňákové (*na s. 5*), jsou

Finský pramen, který podle laboratorních testů vykazuje vysokou „živost“, najdete na Stezce živé vody. Foto: Věra Janků.

nahrazeny organizovanou pohybovou terapií s ohledem na zdatnost pacienta pod vedením odborného pracovníka, často také s holemi Nordic Walking. I nadále je tedy v Jeseníku kladen velký důraz, tak jako původně, na využití zdejšího specifického klimatu.

Poznejte jedinečný Balneopark

Unikátním spojením odkazu zakladatele moderní vodoléčby a odpočinku v horském prostředí s dechberoucími výhledy na hřebeny Hrubého Jeseníku je Balneopark Vincenze Priessnitze. Jedná se vlastně o speciální „vodní zahradu,“ která je současně neobvyklým dílem zahradní architektury a tvorby krajiny (je to svým způsobem krajinné inženýrství, které však na rozdíl právě od krajinného inženýrství věnuje pozornost „estetice“ a „společenské“ funkci krajiny, a ne jen její hospodářské funkci – pozn. aut.). Můžete se v ní brodit potůčky, vyzkoušet Priessnitzovy přírodní lázně horních a dolních končetin, koupel nohou s akupresurou nebo Priessnitzovy stříky. Na nejdůležitější návštěvníky čekají i přírodní sprchy se studenou

pramenitou vodou. Ten nejpříjemnější pocit relaxace však zažijete na materiđouškou provoněných slunečních terasách. A pokud některé procedury založené na střídání chladné vody a tepla v Balneoparku okusíte, slovy odborníků podpoříte svůj autonomní nervový systém, stimulujete samoléčebné mechanismy svého těla a výrazně zvýšíte celkovou odolnost organismu proti infekci a psychickému stresu.

Za zdravím i historií k horským pramenům

Kromě sprchy v unikátním Balneoparku můžete toto osvěžení okusit i při toulkách po Studničném vrchu. Příjemnou procházkou k Bezručovu prameni a prameni Anna se dostanete ke sprše Svornost, která stojí na místě původní pánské sprchy Concordia z roku 1839. Rovněž se můžete, jako Priessnitzovi pacienti, kteří se procházeli kolem pramenů, brouzdali v ranní rose a sprchovali v lesních sprchách, vydat k pramenům a pomníkům na Studničném vrchu v těsné blízkosti lázní. Coby dědictví z dob Priessnitze a jeho následovníků se totiž na jeho úpatí nachází na šedesát pramenů, pomníků, vyhlídek, památných

Zážitkový chodník u pramenů Bezruč a Anna vybudovaly Lesy ČR, s. p. v roce 2014. Foto: David Migal.

skal a křížů. Objevovat je můžete díky tematickým turistickým stezkám, kondičním okruhům Gräfenberk Walking i cyklistickým okruhům JesCyklo.

Dnešní Priessnitzovy léčebné lázně ve zkratce

Priessnitzovy léčebné lázně v Jeseníku se současnosti zabývají léčbou 28 indikací, mezi nimiž dominuje léčba onemocnění dýchacích cest a psychických poruch, dále pak léčba kožních chorob, poruch štítné žlázy a nemocí onkologických. Významná je také léčba dětí, především malých alergiků. Lázně jsou rovněž vyhledávány jako místo odpočinku a dovolené. V roce 2016 bylo v lázních ubytováno téměř devatenáct tisíc klientů, z toho téměř dva tisíce dětských pacientů. Od roku 2014 jsou Priessnitzův odkaz a tradiční procedury zapsány na českém seznamu nehmotného kulturního dědictví. Priessnitzovy tradiční procedury, které dnes Priessnitzovy léčebné lázně nabízejí v téměř nezměněné podobě, se mohou chlubit prestižní certifikací JESENÍKY originální produkt*, která garantuje jejich místní původ a jedinečnost. Značku originality nesou čtyři z nich: Priessnitzova pololázeň jednofázová a dvoufázová, Priessnitzova pohybová terapie a Priessnitzův zábal.

Nové knihy o jeseníckých lázních 2017

Jedinečný Atlas pramenů

Přímo na Světový den vody, ve středu 22. března, u jednoho z pramenů jeseníčtí pokřtili vskutku unikátní publikaci: druhé, rozšířené vydání *Atlasu jeseníckých pramenů a jiných drobných památek*. Atlas vyšel poprvé v roce 2007 a je zatím nejucelenější publikací popisující slovem i obrazem unikátní soubor pramenů v okolí Jeseníku. „V knize je řada nových informací, které jsme získali během uplynulého desetiletí. Snažili jsme se celkově o širší a komplexnější záběr fenoménu pramenů. Kromě popisných vlastivědných informací jsme přidali příběhy lidí, kteří se podíleli na výstavbě či obnově a vše je uchopeno ze sociálního a kulturního pohledu. Věříme, že kniha pomůže lépe rozpoznat ‚poklad‘, který jakožto místní ve Studničném vrchu a jeho okolí máme,“ uvádí autor knihy Lukáš Abt.

Na světě je páté vydání románu Miloše Kočky

Poprvé se Miloš Kočka ocitnul na Gräfenberku v roce 1954 kvůli vážnému onemocnění. Zdejší pětítýdenní léčba mu vrátila zdraví a jesenické lázně si advokát z Prahy a později také úspěšný spisovatel doslova zamiloval. Od té doby svůj téměř veškerý volný čas věnoval studiu vodoléčby a velkou měrou se zasloužil o popularizaci Priessnitzova odkazu. Napsal bezpočet odborných článků o historii hydroterapie, je spoluautorem monografie *Vincenz Priessnitz – světový přírodní léčitel* a také autorem oblíbeného životopisného románu *Prameny živé vody*. A právě přesně po třiceti letech, kdy byl příběh líčící životní osudy a objevy geniálního léčitele Priessnitze poprvé vydán, spatřilo světlo světa jeho už páté vydání.

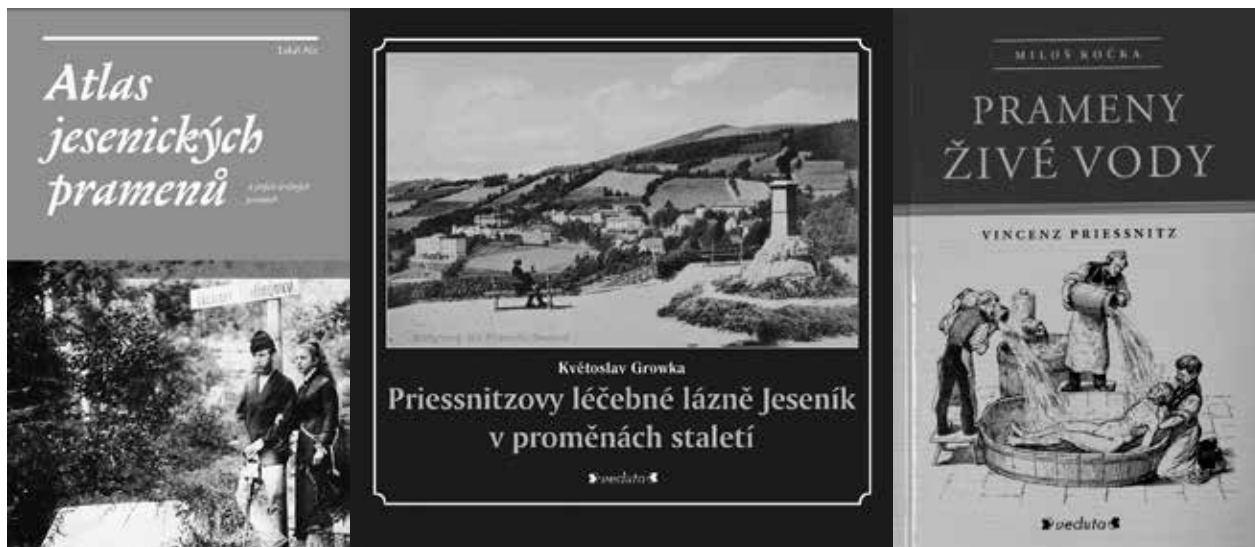
Priessnitzovy léčebné lázně v proměnách staletí

Při příležitosti 170. slavnostního zahájení lázeňské sezony byla v sobotu 13. května pokřtěna publikace jesenického archiváře Květoslava Growky *Priessnitzovy léčebné lázně v proměnách staletí*. Na téměř tři stech starých pohlednic, fotografií a kreseb kniha představuje lázně od doby

jejich zakladatele Priessnitze, přes jeho pokračovatele až po současnost. Ukazuje lázeňský život napříč staletími, léčebné kúry, mapuje vývoj lázeňského komplexu od jednoduchého „priessnitzovského“ jádra po architektonicky pestrá sanatoria v rukou jiných majitelů. Kniha čtenáře provede také po promenádě a představí mu pomníky, které zde Priessnitzovi postavili vděční pacienti. Nezapomíná ani na zdejší unikát: systém pramenů a pomníčků na Studničním vrchu.

Věra Janků vystudovala Obecnou teorii a dějiny umění a kultury na Masarykově univerzitě v Brně v roce 2009, v roce následujícím také Ekonomiku a management na Mendelově univerzitě v Brně. Od roku 2012 se pohybuje v regionálním cestovním ruchu na Jesenicku. Aktuálně působí jako PR manažerka Priessnitzových léčebných lázní a redaktorka čtvrtletníku *Lázeňské prameny*, který lázně od roku 2013 vydávají.

verka.janku@seznam.cz

VARIA

Noc s Holanem

Tobiáš Nevřiva

Kdo by si před rokem vůbec pomyslel, že jedno sobotní dopoledne na Memoriálu Rosti Čtvrtlíka dá dohromady partu lidí se zájmem o poezii, knížky a divadlo? Z někdejších recitačních soků se stali přátelé. Zjistili, že mají mnohé společné a že ze vzájemné spolupráce by mohlo vzniknout něco velkého. Prvotní myšlenka, organizace i realizace vzešla z hlavy Verunky Špačkové, za což jí všichni z celého srdce děkujeme. Vždyť nebýt jejího nadšení, nic takového jako *Noc s Holanem* by nevzniklo a nemohlo by tak pozvat naše první diváky do koutů tajemně abstraktní poezie Vladimíra Holana.

A proč vlastně *Noc s Holanem*? Pozornému čtenáři poezie to doufám bylo hned jasné – podle Holanovy sbírky *Noc s Hamletem*, jež nás provázela i v průběhu celého poetického večera 16. února 2017 ve freskovém sále Divadla na cucky. Během dvouaktového představení jsme se pokusili představit celou knihu. Účast pětaticeti diváků nepřekvapila jenom nás, ale snad i samotného velkého Holana. Nechci autorovi nijak křivdit, ale původně jsme plánovali

akci formátu „setkání v kavárně s kvalitní poezií“. Večer nám však vyrazil dech a doufám, že nejenom nás účinkující, ale i hlavní aktérku nakopl a inspiroval pro další představení s poezií.

„Jen poezie má výsadu, že cokoliv vidí, vidí to poprvé a cokoliv vyslovuje, říká to prvně – co svět světem stojí.“
(Karel Čapek)

Holanovy verše zněly na rtech těchto skvělých recitátorů a pánů svého hlasu:

Veronika Špačková

Kdy a kde vznikla láskyplná souhra Verča a divadlo?

Láskyplná souhra vznikla ještě před tím, než jsem se narodila. Moje maminka hrála v ochotnickém divadle Jeseník a to i tehdy, když se mnou byla těhotná, když jsem se pak narodila a taky když už jsem mohla šlapat po svých. Po odstěhování do Olomouce maminka hrát přestala, ale já jsem si uvědomila, jak mi „prkna“ chybí, a tak mě maminka přihlásila na ZUŠ Žerotín – Literárně dramatický obor, kde jsem strávila roky příprav na recitační soutěže a absolventská představení. A právě díky mojí paní učitelce MgA. Aleně Palarčíkové jsem se dostala na prkna Moravského divadla Olomouc do představení *Krvavá svatba*, což byl první nádech toho, jak to u divadla „opravdu chodí“. Čas letěl dál a já musela jít na střední školu. Slovanské gymnázium Olomouc u mne nevyhrálo jen díky tomu, že je to prestižní gymnázium, ale také díky tomu, že jsem mohla skloubit školu s divadlem,

protože pod SGO vede Mgr. Martina Bičová a Mgr. Zdenek Vévoda Slovanský tyátr, kde jsem si zahrála v *Nášich furiantech*, *Ženítbě* a *Maryše*. Těžko říct, jestli tato láskyplná souhra vznikla již v prenatalním období, nebo až po tom. Jisté je jedno, dokázala jsem si uvědomit, co pro mě divadlo a samotné „hraní“ znamená.

Na co se můžeme těšit do budoucna?

Těšit se můžeme na prázdniny! (*smích*) Je opravdu těžké něco slíbit, jelikož, jak se lidově říká, momentálně sedím jedním zadkem na deseti židličkách. Takže uvidíme...

Marek Řihák

Jak ses vlastně setkal s uměním?

Toto je taková zvláštní otázka, proto mám na ni zvláštní odpověď: „Úplnou náhodou.“ Při zápisu do první třídy mě z neznámých důvodů zařadili do hudební třídy a od té doby jsem byl vychováván k lásce k umění, především tomu hudebnímu a divadelnímu. Pokouším se i psát vlastní hry, za což vděčím svému dědečkovi, po kterém jsem zdědil bujnou fantazii...

Jak vznikla tvůrčí divadelní dvojice Verča a Marek?

S Verčou jsme už tři roky studenty Slovanského gymnázia a už tři roky spolu chodíme do třídy. Verča byla jedna z prvních spolužaček, se kterou jsem se seznámil. Omylem jsem do ní vrazil na informační schůzce, ona se otočila a já čekal, že mi vynadá. Místo toho se na mě jen mile usmála a já si řekl: „Páni, doufám, že všechny moje spolužačky budou takové.“ Ona vítězná dvojice vznikla díky našemu češtináři, panu profesorovi Bauerovi. Ten nám navrhl zúčastnit se Čtvrtlítku, recitační soutěže v rámci Memoriálu Rosti Čtvrtlíka, a my do toho s chutí šli.

Jakou roli hraje na tvé životní odyseji hudba?

Hudba a divadlo jsou mým životem. K hudbě jsem

byl veden od malička, rodiče mi vždy před spaním zpívali písničky. Byl jsem žákem třídy s rozšířenou výukou hudební výchovy, což obsahovalo hraní na hudební nástroj – v mém případě na trubku – a zpívání ve sboru. To právě kouzlo hudby jsem však začal objevovat až na druhém stupni, kdy jsem propadl muzikálům a později i opeře. Dnes si nedokážu představit den bez hudby. Zpívám si vlastně pořád, což by vám mohli potvrdit mí spolužáci, kterým s tím rozhodně neležu na nervy. (*smích*)

V čem by sis ještě rád zazpíval?

Mým snem je Fantom v muzikálu *Fantom Opery*, ale to bych musel mít hodně štěstí, abych se k takové roli dostal. V současné době nemám vymyšlenou konkrétní roli, kterou bych chtěl ztvárnit. V oblasti zpěvu se mám hodně co učit, takže teď bych se rád zaměřil na toto a až budu vědět, čeho všeho je můj hlas schopen, vymyslím si roli.

Dorota Samková

Pamatuješ si na prvopočátky své umělecké naturity?

Ano, rodiče mě dali na flétnu, tak to nějak začalo. Pak housle, hraní v cimbálové muzice, ale pořád to nebylo ono. O divadle jsem zatím vůbec netušila. Začala jsem zpívat v Bystrovanském šramlu, zcela náhodou, a tam jsem se zakoukala do mé první lásky. Ten klučina chodil do dramataku a já se ho rozhodla nahánět tam. (*smích*) Nějak mě to chytlo, a tak se recitaci, zpěvu, tanci a všemu, co nějak k divadlu patří, věnuju až doteď.

Předpokládám, že Noc s Holanem je jen počátek tvé kariéry?

Přede mnou je ještě dlouhá a strmá cesta. Mám se co učit ve všech směrech, takže co se bude dít, je zatím ve hvězdách, ale určitě vím, že se umění nějakým způsobem věnovat rozhodně chci. Kdyby se mi povedlo dostat

se na prkna a věnovat se muzikálu, tak bych byla moc nadšená. Uvidíme, držte mi palce, já vám pak budu držet VIP místa.

Už umíš roznožku?

Roznožku teda neumím. Hodně jsem se snažila umět alespoň provaz, ale ani to se mi moc nezdařilo, ale nad zemí už mám jen trošku!!! Akrobat ze mě holt nebude, ale umím stojku o zed' a trošku podivnou hvězdu.

V jaké roli by ses nejraději viděla?

Nad touto otázkou nemusím ani přemýšlet. Takové ty vysněné role mám hned dvě. Předně Lizu Doolittlovou v *My Fair Lady* a pak Eponinu v *Bídnicích*. A nepohrdla bych ani Julií v Shakespearovi.

Tobiáš Nevřiva

Co byla úplně první kniha, kterou jsi četl?

No, to si náhodou pamatuji naprosto přesně – *Devatero pohádek* a *Malého prince*. Nějak jsem k tomu snad přičuchl a opovázím si říct, že to ve mně zůstane nado-smrti. Ať čtu sebevíc, vždycky se rád vracím k pohádkám. Po každém přečtení je člověk chápe jinak. V onom krásném hávu dětského pohledu na svět jsou schovaná velká životní moudra. Z poezie bych rád zmínil knížku Štěpána Doležala *Neházejte Fryntu do žita*, kterou jsem nedávno objevil v knihovně – láska na první pohled.

Oblíbený divadelní žánr?

Těžká otázka – asi činohra, ale nijak se nebráním baletu, opeře, muzikálu, pantomimě... Miluju rozhlasovou tvorbu. Má ideální představa divadelního představení by byla taková laterna magika, zkrátka syntetické divadlo, jež v sobě dokáže skloubit herectví, hudbu, tanec a taky kvalitní výtvarné umění. S Gymnáziem Hejčín hrajeme letos

představení *Zbojnická balada*. Nejde sice o laternu magiku, ale pokoušíme se zapojit do divadla jak dramaturzi, tak početný sbor a cimbálovou muziku. Máme sice pořad co pilovat, ale myslím si, že to nadšení, které z toho všeho číší, je překrásné samo o sobě.

Matěj Mičulka

Vzpomněl by sis na zlom v tvém pohledu na poezii?

Poprvé jsem se s poezií setkal asi až na základce. Tehdy to byly hlavně dětské, převážně ironické texty, které mám spojené s Jiřím Žáčkem. Poezie mě ale jinak moc neoslovovala a nerozuměl jsem jí. To se postupně změnilo až teď na střední, asi stárnu nebo co. V budoucnu bych určitě rád četl poezii víc a objevoval, co se mi líbí. Teď jsou to hlavně filozofické básně s volným veršem anebo jakákoliv poezie v Bibli.

Jakou myšlenkou tě inspiroval Vladimír Holan?

Na Holanově poezii se mi líbí ta naděje, která je tam schovaná. Na první pohled to jsou pochmurné a melancholické texty, ale přesto u mě při četbě převládá pocit, že je jakési světlo na konci tunelu. Příkladem může být jeho interpretace toho, jak by to vypadalo, kdyby to Eurydika s Orfeem opravdu zvládli a porazili smrt.

A co Matěj a hudba?

Hudba je nenahraditelná součást mého života. Ovšem hlavně z pozice pasivního posluchače a spotřebitele. Ti, kdo mě znají, dobře ví, že s mým zpěvem to není nějak slavné a na kytaru něco sice umím, ale taky jsem se s ní nikdy úplně nesžil. Každopádně je pro mě hudba hlavně obrovské spektrum emocí, myšlenek a výrazů, které vám můžou změnit život i vyléčit duši. Je zvláštní, kolik emocí dokáže v člověku vzbudit pár zvukových vln. Doporučuji hlavně Bon Iver, Sigur Rós nebo U2, z českých interpretů například Umakart nebo Květy.

Martin Skopalík

Kdy se poprvé potkal Martin s divadlem?

To bylo ve třetí třídě na základce v Bystřici. Šlo tehdy spíš o takovou malou besídku. Hráli jsme *Pipi dlouhou punčochu* a já hrál Tommyho. Načež jsem začal chodit do dramáťáku na Základní umělecké škole Žerotín k Alence Palarčíkové, kde už jsem teď zhruba devátým rokem.

Jaká je tvoje nejoblíbenější role?

To se takhle nedá říct. Já mám rád všechny role. Ale třeba Vávra mě baví hodně.

Chystáte v blízké době něco velkého?

Se Slovanským tyátrek právě nacvičujeme další klasiku, a to *Strakonického dudáka*. Jinak s dramákem v ZUŠce se nám pomalu a bohužel blíží derniéra inscenace *Nazí*, ale možná nás pár bude pokračovat, i když jsme už rok absolventy, a něco ještě nacvičíme.

Doufám, že vzájemná souhra Martin a divadlo je doživotní...

To já taky... Žádnou určitou vizi nemám, jen vím, že bych se chtěl pohybovat v divadelních kruzích.

*„Otázky jsme kladli navzájem jeden druhému.“
(T. Nevřiva)*

Aktéři večera *Noci s Holanem* ve freskovém sále Divadla na cucky. Foto: Dorota Samková.

„Dobrý den. Já jsem Jiří. Jiří Přivřel...“

Inscenace *Andělských křídel šumění* (archiv J. Přivřela).

„Nechcete bonbon? Já bych jich klidně mohl sníst kila... Moje máma vždycky říkala, že život je jako adventní kalendář. Malý kousek čokolády a ke všemu na každý den jenom jeden...“

Těmito slovy parafrázujícími Forresta Gumpa začíná divadelní představení *Andělských křídel šumění*. Jiří Přivřel společně s herci z divadla LOPOTA při denním stacionáři DC 90 Topolany nazkoušel a představil poetickou inscenaci s verši Jana Skácela na vernisáži své výstavy *A přece zázrak chtít...*, která byla letos v květnu k vidění v Galerii Biblio.

Shakespeare, ten alžbětinský bard
pro každého z nás
napsal tu kratší tu delší part
Pro každého z nás
napsal tu hlavní tu vedlejší roli
kdy život člověka baví a jde snáz
a občas taky trochu bolí

... říká na závěr Shakespearova *Hamleta* ve chvíli, kdy jako v celé tragédii jediný přeživší v roli Horácia zametá hroby svých mrtvých... V loňském roce divadlo LOPOTA inscenaci při příležitosti výročí čtyři sta let od úmrtí největšího dramatika uvedlo dvakrát ve vstupní schodiškové hale secesní vily Primavesi a dvakrát v rámci Dnů evropského dědictví na severní terase Arcidiecézního muzea. Cílem bylo mít i v Olomouci „svého“ Shakespeara na hradě.

V olomoucké Vědecké knihovně Jiří Přivřel s herci proplul na závěr loňského roku autorskou road movie *Doma je doma*. Tu společně nazkoušeli již v roce 2015, ale v roce 2016 ji uvedli celkem třikrát na vernisážích výstav obrazů Jiřího Klváčka, dalšího uživatele denního stacionáře DC 90. Naposledy se tak stalo právě při výstavě *Jiří Klváček. Olomouc. Obrazy*, již bylo možné navštívit v galerii Biblio během listopadu.

„Inscenace *Doma je doma* je taková letní, rozverná, bezstarostná road movie o cestě party kamarádů k moři a přitom o lásce k Olomouci, potažmo k domovu. Příběh a s ním i takřka celý text mne napadl během chvíle, spontánně, vlastně také během jedné cesty, při jízdě na kole. Byl

Inscenace *Doma je doma*.

to takový ten šťastný okamžik, kdy vás najednou políbí múza a je zaděláno na dobré dílko. V letošním roce jsme inscenaci hráli na Divadelní floře Olomouc a také jsme s ní vycestovali i mimo naše město. Pár dalších příležitostí se začíná rýsovat,“ slibuje si Jiří Přivřel. A co mu hraní divadla s lidmi s postižením přináší? *„Vedle občasných nervů a trémy před představením především hodně radosti. Amatérské divadlo jsem dělal už dříve, kdy jsem s partou kamarádů hrál po hospodách v Uničově, odkud pocházím, a v Kroměříži, kde jsem studoval. Baví mne psaní textu, případně přemýšlení nad textem již napsaným někým jiným a pak je jen přirozeným vyústěním připravit divadelní představení. V denním stationáři DC 90 Topolany pracuji dvanáctým rokem a vedle řady jiných činností je divadlo taková třešnička na dortu. Samozřejmě je práce s takovými herci do určité míry limitující, mají své hranice možnosti, každý jině, ale to mne na tom také baví. Musím myslet i na ně. Divadlo je pak takové syrové, myslím, že do jisté míry i punkové. Divadelní art brut. Nakonec se mi líbí, že můžeme divákům nabídnout něco hodnotného, něco co by od nás neočekávali a přispět tak k odbourávání předsudků a zbytečných bariér. Pro takový cíl je divadlo a umění jako takové výborným prostředkem.“*

Ačkoliv by to z divadelních představení nikdo nepoznal, Jiří Přivřel sám sebe považuje za introverta. Rozmluví se zřídkka. Vedle divadla se zajímá o architekturu, za kterou rád cestuje a setkává se s ní. Napsal o ní dvě knihy, které vydal vlastním nákladem ve dvaceti kusech a rozdál je přátelům. V knize *Kdyby stěny mohly mluvit* předkládá třináct olomouckých příběhů, kdy se pro každý z nich snažil najít jinou, odpovídající, formu. V knize *I domy mají duši* pak Olomouc „opustil“, vydal se do jiných míst, aby sledoval dílo Josefa Hoffmanna, Jana Kotěry, Josipa Plečnika či Adolfa Loose. Obě knihy zveřejnil na webových stránkách <http://www.estetickavychova.cz/>, na které občasně přispívá.

Nejbližší je mu psaní poesie. Podobně jako u výše zmíněných knih, které v knihovním katalogu nenajdete, obdaroval své blízké i sbírkou básní *Dát slovům slovo*. Některé básně pak umístil do ulic, u cest či božích muk v rámci akce Guerilla Poetring.

Na konci roku 2016 se Jiří Přivřel představil jako básník a fotograf v kavárně Amadeus při Arcidiecézním muzeu. Výstavu nazvanou *V tom okamžení* mu uvedl fotograf Jindřich Štreit. Cyklus sestával z třiceti fotografií doplněných krátkými básněmi, většinou dvoj- či čtyřveršími. *„Za fotografa jsem se nikdy nepovažoval a ani nepovažuji. Vlastně stejně těžko přijímám titul básníka. Přesto jsem nasbíral dostatečný materiál, který mi vykrystalizoval v takový uzavřený příběh. Naznal jsem, že bych ho rád vystavil. Celé to šlo neuvěřitelně hladce a lehce a já najednou jeden večer stál před spoustou lidí vedle pana Štreita, který o mně hovořil s laskavostí jemu vlastní. Byl to moc krásný zážitek.“*

S fotografiemi a poesii Jiřího Přivřela se návštěvníci galerie Biblio mohli setkat v květnu tohoto roku, na výstavě *A přeče zázrak chtít...*: *„Tentokrát se jednalo o jiný cyklus, ve kterém se vypořádávám s vírou, pochybnostmi, nadějí... Cyklus, ve kterém si odpovídám na otázky, které přišly s Kristovými léty.“*

S Jindřichem Štreitem.

Propůjčím madoně svoji tvář
V tu chvíli zahalí ji stíny
V tu chvíli pozbyde svatozář
Tu ať jí půjčí někdo jiný

Jak děravá že je naše víra?
Je na ní stín a v něm zeje díra

Kolem kde nic tu nic Jenom ta Boží muka
Haníme kde co a pak že nejsme pohani
Honíme své osudy jak vítr po stráni
kdy v našich osudech má prsty Boží ruka
a vítr nestranný Boží mlýny pohání

Vím, co dnes jsem
a čím budu
Jsem jen lícem
prachu z rubu

Nosím s sebou své hříchy v igelitce
Mám je na háku vedle paraplete
Hřeším zřídkka a když už tak jen plytce
Avšak ctnost s neřestí ráda se plete

A vždycky když mne život znáví
zajdu si sem na jedno tmavý
podívat se sklence až na dno
Ve sklence hledám světlo v duši
já malý malíř černou tuší
v duši jak na dně tma a prázdno

Ludmila Zapletalová – pěvecká a hlasová pedagožka

Zdeňka Vážanská

Dne 20. dubna 2017 oslavila 85. narozeniny významná olomoucká pěvecká a hlasová pedagožka, paní Ludmila Zapletalová, nositelka Ceny města Přerova – Medaile Jana Amose Komenského za přínos k rozvoji hudební kultury v Přerově (2003). Působila také v Opavě, ale definitivním domovem a působišťem se jí stala Olomouc.

Ludmila Zapletalová, rozená Jirková, pochází z Přerova, kde její otec Jan Jirka působil jako ředitel záložny a matka Ludmila Jirková, rozená Elmerová, jako účetní. Ludmila vyrůstala se svými staršími bratry (Jan a Zdeněk) v aktivním hudebním a kulturním prostředí. Rodinnou atmosféru ovlivňovalo i působení jejich strýce Ladislava Elmera, který byl starostou přerovského Sokola. Rodinnou hudební tradici ovlivnilo zejména hudební založení otce.

Členové rodiny hráli na klavír, na housle, na violu, violoncello i harmonium, také se zpívalo, takže vytrvalé rozvíjení hudebních vloh nejmladšího dítěte od raného věku bylo samozřejmostí. Hra na hudební nástroje doma i na veřejnosti, zpěv a působení v různých komorních souborech patřily k životu rodiny Jirkových. Poctivé zkoušky předcházely i domácím produkcím.

Díky prozíravosti rodičů v pouinorovém režimu a jejich náročnosti na dceřino hudební vzdělávání složila Ludmila Jirková v roce 1950 jako nepnoletá při tříleté věkové dispenzi (!) státní zkoušku ze hry na klavír na Státní konzervatoři Brno. Na přerovském reálném gymnáziu maturovala roku 1951. Na základě nedoporučení Československého svazu mládeže „pro nevhodný třídní původ“ pak nebyla přijata na vysokou školu.

V letech 1951–1956 vyučovala Ludmila Jirková hře na klavír a zpěvu na Hudební škole v Přerově a zpívala ve Smíšeném pěveckém sboru Přerub, kde se mnohem později uplatnila jako hlasová poradkyně, a zejména v Pěveckém triu Rudolfa Macháčka s doprovodem houslí.

Po náročné přípravě složila v roce 1953 státní zkoušku ze zpěvu, opět na konzervatoři v Brně. Zpěv, hra na klavír a výuka hudbě se pak staly jejím celoživotním povoláním a zálibou.

Po sňatku s Ladislavem Zaptalem a po narození obou synů (Ladislav 1954 a Jiří 1956) se rodina přestěhovala do Opavy. I tam působila Ludmila Zapletalová na hudební škole a zároveň soukromě studovala zpěv v Ostravě u hudebního pedagoga Rudolfa Vaška (1896–1969), autora knihy *Kultivovaný zpěv, jeho zásady a metodika* (Praha 1977). Tato velmi moudrá a náročná volba položila základ jejímu ojedinělému a tolik cennému zaměření v oboru reedukace hlasu, léčení neurodynamických hlasových poruch.

V letech 1955–1959 se uplatnila jako členka Vachova sboru moravských učitelek (VSMU) za řízení dirigenta Břetislava Bakaly (1897–1958) při četných koncertních vystoupeních doma i v zahraničí. Následovalo další stěhování, roku 1961 do Olomouce, kde již L. Zapletalová od předchozího roku studovala při zaměstnání na Filozofické fakultě UP obor hudební výchova – nástroj (sólový zpěv, hra na klavír), který absolvovala v roce 1966. Uplatňovala se také jako středoškolská profesorka. Od roku 1963 vyučovala na Lidové konzervatoři a v Lidové škole umění Žerotín, kde pak učila 28 roků hru na klavír, sólový zpěv a hudební teorii.

Zdálo by se, že každoroční prehrávky všech žáků její třídy, jejich veřejná vystoupení, klavírní doprovody, vlastní pěvecká vystoupení, členství a předsednictví v porotách mnoha pěveckých soutěží (okresních, krajských a celostátních), přednášky pro pěvecké a hlasové profesionály, pěvecké pedagogy (Praha) i pro pacienty s funkčními poruchami hlasu (Olomouc) či pro členy různých pěveckých souborů zcela vyčerpaly její pracovní energii. Ale ona

dál rozdávala ze svého vzdělání, které jí původně pro nevhodný třídní původ bylo upřeno.

Velké bohatství poznatků a zkušeností s uplatněním pěveckého hlasu ji vedlo k dalším aktivitám. V letech 1968–1971 vypracovala rigorózní práci o 220 stránkách rukopisu na téma *Pedagogika českého sólového zpěvu v letech 1945–1970*, která byla oponenty přijata kladně. Po úspěšném složení předepsaných rigorózních zkoušek jí byl na Univerzitě Karlově udělen doktorát filozofie (PhDr.).

Druhou dimenzí působení hlasové pedagožky Ludmily Zapletalové byla činnost v oboru foniatrie. Ve Fakultní nemocnici v Olomouci pracovala plných 21 roků jako samostatný odborný pracovník – nelékař provádějící tzv. reedukaci hlasu. Na foniatrické oddělení ORL ve Fakultní nemocnici v Olomouci ji pozval v roce 1971 zakladatel oboru foniatrie v Olomouci, MUDr. Jan Široký, CSc., který jako první a dodnes asi jediný v ČR (v Československu) zavedl tuto profesi hlasového pedagoga do zdravotnictví. Šlo o léčení (nápravu) neurodynamických poruch zpěvního a mluvního hlasu. Někteří lidé zaměňují reedukaci hlasu s logopedií, což je náprava vad řeči a výslovnosti, zatímco reedukace hlasu je náprava všech funkčních poruch hlasu. Na foniatrii ORL k ní přicházeli po doporučení lékaře pacienti většinou z řad hlasových profesionálů – učitelé, herci, zpěváci, ale také kněží, prodavači, telefonistky a vůbec všichni, kdo potřebovali zdravý hlas k výkonu své práce.

Přicházeli pacienti s diagnostikovanou nedomykavostí hlasivek, s uzlíky na hlasívkách, s narušenou tvorbou hlasu a selháváním hlasu v konverzačním i zpěvním projevu, s chybným dýcháním, trvale klesající intonací, s nepřiměřeně omezeným hlasovým rozsahem, zlomem mezi rejstříky a dalšími hlasovými problémy. Mnozí z nich předtím neúspěšně absolvovali lázeňskou léčbu nebo ozdravné pobyty u moře, ale jejich „uzdravení hlasu“ nepřicházelo. Žili často v existenčních obavách a báli se ztráty zaměstnání ve svém oboru. Autorka textu sama na sobě zažila tyto pocity jako učitelka a sborová zpěvačka a patří mezi vděčné pacienty naší jubilantky. Reedukace v jejím případě

probíhala za nepřerušené pracovní zátěže a častých veřejných vystoupení. Při neuvěřitelné trpělivosti dr. Zapletalové bylo dosaženo přestavby všech návyků mluvních i pěveckých a nečekaného rozvinutí hlasu, který bezproblémově slouží i nyní v pokročilém věku.

Kultivovaná žena s vysokým stupněm vnímavosti, která ke svým pacientům a žákům přistupovala vždy s úctou, podněcovala jejich zdravé sebevědomí a byla

Ludmila Zapletalová na oslavě svých osmdesátin.
Foto: Jirí Zapletal.

vzorem vhodným následování, tak bychom mohli stručně charakterizovat osobnost dr. Zapletalové. S velkou přesností byla schopna rozlišit příčinu poruchy hlasu a zvolit vhodný postup nápravy.

Při obvyklé týdenní frekvenci cvičení postupně u pacientů mizely špatné hlasové návyky a nesprávně posazený hlas se upravoval (reedukoval): uzdravení přicházelo někdy už za tři měsíce, ale u většiny pacientů docházelo k úplnému vyléčení po náročné práci za půl roku, někdy i později. Dejme místo svědectví dalších uzdravených:

„...při zběžné, formální prohlídce foniatrické, konané u příležitosti talentových zkoušek na JAMU v Brně, jsem byl vrácen s tím, že nesplňuji podmínky pro práci hlasového profesionála, neboť mám uzlíky na hlasívkách. Ve FN Olomouc však bylo zjištěno, že mám pouze narušený hlas! Začal jsem tedy navštěvovat na fonii paní PhDr. Zapletalovou, se kterou jsme začali citlivě pracovat na pravidelných hlasových cvičeních. Při opětovném vstupu na JAMU byl hlas již v normě a splňoval všechny podmínky kladené na hlasového profesionála.“

(Herec V. H., Ostrava 1992)

„Pěveckou výchovu jsem podstoupila u PhDr. Ludmily Zapletalové z potřeby vylepšení, či vůbec zvládnutí pěvecké techniky pro práci v hudební skupině. Důvodem nutnosti odborného vedení byla řada potíží při zpěvu hlavně s dechem, pocit jeho nedostatku, strach zpívat naplno, potíže s nasazováním tónu, nepevnost hlasu, chybění vibrata, špatná artikulace, pocit zastření hlasivek, zvláště v některých hlasových polohách. Řadu špatných návyků jsem zřejmě získala za dlouholetého zpívání v dětském pěveckém sboru, proto jeden rok v daleko vyšším věku byl příliš krátký, abych se chyb zbavila. Hodiny jsem měla 1x týdně, během nich jsem se snažila zvykat na nový přístup k sólovému zpěvu. U doktorky Zapletalové měly hodiny nesmírný spád, od dechových a artikulacních cvičení přes důkladné rozezpívání až po celé skladby, písně rozličných žánrů... Nové návyky jsem uplatňovala přímo na hudebních produkcích se skupinou.“

(MUDr. I. V., Karviná 1992)

Tak prošly hlasovou péčí dr. Ludmily Zapletalové během její praxe v nemocnici i při výuce zpěvu stovky žáků a žákyň, pacientů různého věku, povolání a postavení. Žáci její pěvecké třídy obsadili řadu prvních až třetích míst v různých pěveckých soutěžích od okresních po celorepublikové. Její vklad nacházíme u desítky pěveckých profesionálů s uplatněním v České republice i v zahraničí.

Ludmila Zapletalová si vážila hlasového pedagoga Rudolfa Vaška, jehož teoretický přínos aplikovala do pěvecké praxe. Sama vystupovala s přednáškami o zpěvu a hlasové výchově na setkáních pěveckých pedagogů a na toto téma také publikovala. Vedle článků s hudební tematikou pro regionální tisk či periodika uvedme dva její zásadní texty: „Funkce hlasového pedagoga při léčení neuro-dynamických poruch hlasu“ (Modernizace pěvecké techniky, Praha, HAMU 1987) a „Reedukace hlasu jakožto druhá relevantní funkce hlasového pedagoga“ (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas paedagogica, Hudební věda a výchova, Olomouc 1993). Více informací ve společenské monografii *Kdo je kdo* (Praha 2005).

Po listopadu 1989 uplatnila svou vysokou odbornost v přípravě mladých hudebníků jako externí učitelka zpěvu na Konzervatoři Pavla Josefa Vejvanovského v Kroměříži (1993–1994) a na Katedře hudební vědy a výchovy Pedagogické fakulty UP Olomouc v oboru hlasová výchova a zpěv (1989–1993). Univerzitní uplatnění v daném oboru jí nebylo dříve umožněno z politických důvodů, ale její úspěšné působení v oboru hlasová výchova a zpěv bylo jejím posláním. Celoživotní umělecké a intelektuální úsilí jubilanťky si zaslouží úctu široké veřejnosti.

Zdeňka Vážanská (*1937), učitelka oboru čeština a hudební výchova na základní škole. Působila v Olomouci jako fakultní učitelka a lektorka hudební výchovy, sbormistryně školního pěveckého sboru a dlouholetá členka Pěveckého sboru olomouckých učitelek (PSOU).

vazanska.zdena@centrum.cz

Univerzitní profesor, geodet a politik František Novotný

Lubomír Novotný

Profesor C. k. české vysoké školy technické v Praze František Novotný. Zdroj: webová stránka města Němčice nad Hanou.

Na počátku ústavní éry v rakouském mocnářství se v září roku 1864 narodil v Němčicích nad Hanou (tehdy jen Němčicích) v zemědělské rodině Leopolda a Josefy Novotných syn, jenž dostal jméno František. Světlo světa spatřil v domě č. p. 59 stojícím na Komenského náměstí. Jelikož chlapec projevil na obecné škole bystrost, poslali jej rodiče na reálku do Prostějova. Tento český ústav byl založen v roce 1871

a skýtal možnosti studia v českém jazyce celému slovanckému hanáckému venkovu. Po absolvování středoškolských studií odešel František Novotný na českou techniku do Prahy. Pražská polytechnika byla rozdělena na českou a německou část již v roce 1869, takže českojazyční studenti ze zemí koruny sv. Václava získali svoji technickou vysokou školu velmi záhy. Na samotné Moravě se Češi dočkali „svě techniky“ až o několik desítek let později, v roce 1899.

František Novotný, který se specializoval na geodézi, zakončil studia na C. k. české vysoké škole technické v roce 1889. V roce 1890 se oženil s Ludmilou Grégrovou, s níž měl syna a dvě dcery. V následujících deseti letech se věnoval soukromé praxi ve stavebnictví, ale zároveň působil jako asistent u význačného profesora geodézie Františka Müllera. V tomto období kupříkladu řídil měřické a výpočetní práce spojené s vyhotovením tzv. regulačních plánů města Písku polygonální metodou. V roce 1893 se habilitoval na profesora nižší a v roce 1897 vyšší geodézie. Když

v roce 1900 profesor František Müller zemřel, právě jeho jmenovec František Novotný jej měl nahradit. Novotný spolupracoval s Müllerem již na třetím a čtvrtém svazku zásadní práce *Kompendium geodésie a sferické astronomie*, kterou nakonec i dokončil. V roce 1900 byl jmenován mimořádným profesorem geodézie a již v roce 1903 profesorem řádným.

Odborná a kariérní dráha stejně jako i rodinný životaběh Františka Novotného postupovaly krůček po krůčku vzhůru. V roce 1906 se dokonce stal říšským poslancem. Na poslanecké pozici nahradil známého českého právníka a později soudce Nejvyššího správního soudu ČSR Ferdinanda Pantůčka. Novotný byl členem mladočeského poslaneckého klubu a v květnu roku 1907, v prvních volbách v Předlitavsku uskutečněných podle všeobecného, ale nikoliv rovného, volebního práva (volit mohli jen muži nad 24 let věku), již nekandidoval. Nicméně poslancem byl právě v době, kdy se význačná postava české politiky, Karel Kramář, snažil organizovat národní politiku, koncentrovat české strany všech ideologických směrů a orientovat mladočeské vrstvy, po krizi z počátku století, na novou linii pozitivní politiky. Ministrem-krajanem se tehdy stal ve vládě Maxe Wladimira von Becka např. mladočeský politik Bedřich Pacák. Novotný tak nahlížel do kuchyně budoucího spoluzakladatele československého státu Kramáře či nestora české politiky Eduarda Grégra. Poznal jejich styl myšlení, jednání, jazykovou vybavenost, politickou obratnost, charisma, zkrátka vše, co musel mít dobrý politik v mnohonárodnostním státě v malíčku. Svůj význam v českém veřejném životě pak František Novotný utvrdil tím, že byl pro akademický rok 1907–1908 zvolen rektorem pražské české techniky. Zbytek života pak věnoval odborné práci. Po smrti doyena české geodézie a kartografie Karla

Titulní list odborné práce týkající se geodetického názvosloví.
Zdroj: Vědecká knihovna v Olomouci.

Františka Edvarda Kořistky v roce 1906 dokončil (kromě jiného) jeho topografický, hydrografický a orografický popis Království českého. Zároveň v letech 1909–1914 předsedal České matici technické. Taktéž byl členem Královské české společnosti nauk.

František Novotný byl celým svým životem spjat s ústavním obdobím rakousko-uherské monarchie. Habsburská říše skýtala schopným, inteligentním a pracovitým lidem všech národností možnost vyniknout. Přestože Němci a Maďaři si ve svých částech mocnářství udržovali privilegia, jež byla již ve dvacátém století neodůvodnitelná a legitimitu říše těžce poškozovala, tak trend směřoval (v Předlitavsku, nikoli v Uhrách) k pozvolnému vyrovnávání národnostních i sociálních rozdílů. Český národ byl před Velkou válkou již moderní, ekonomicky, vzdělanostně i kulturně vyspělou společností. Na tuto úroveň je „vytáhli“ právě lidé typu Františka Novotného. Ten se již nedočkal konce války a konce starého světa, v němž se narodil, vyrůstal a žil. Nová republika, jejímiž tvůrci byli jeho bývalí poslance kolegové, byla ovšem již na obzoru. František Novotný zemřel 27. července 1918 v Senohrabech u Prahy. Na důkaz toho, že nezapomněl, odkud pocházel, si přál být pochován v rodných Němcích.

(Autor při psaní článku čerpal mj. především z publikací autorů Jiřího Malíře (*Staročeši a mladočeši v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Brno: CERM, 1998.), ze slovníků (*Český biografický slovník XX. století: II. díl: K-P*. Praha, Litomyšl: Paseka, Petr Meissner, 1999 a *Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Dvacátý osmý díl. Doplnky. Praha: J. Otto, 1909.) a webových stránek obce (*Osobnosti-významní rodáci*. URL: <http://www.nemcicenh.cz/cz/mesto/historie/osobnosti/>).

Lubomír Novotný (*1978 v Prostějově) vystudoval historii na FF UP a právo na PF UP, odborně se specializuje na moderní české, československé a středoevropské dějiny.

sezima@seznam.cz

Josif Fedorovič Kallinikov – ruský spisovatel pochovaný na městském hřbitově v Hranicích

Václav Bednář

Před pětadesát lety, 14. února 1932, napsal ruský emigrant v tehdejší Československé republice, spisovatel Josif Fedorovič Kallinikov, v doslovu českého vydání trojdílného románu *Mnichové a ženy* následující vyznání: „V Československu jsem mohl pracovat a žít, zde jsem prožil deset let intenzivního života, zde jsem začal nový život.“

V roce 1932 bylo Kallinikovi 42 roků. Narodil se 1. ledna 1892 v městě Orjol vzdáleném 325 km jihozápadně od Moskvy.

Pročítání Kallinikova životopisu potvrzuje, že poznámka o spokojeném životě v Masarykově Československé republice nebyla od ruského spisovatele zdvořilostní frázi. Prožil těžký život již od nejtěplejšího dětství. Otec byl poštovním úředníkem a Josif si pamatoval, že páchl pečetním voskem, měl věčně unavený obličej, byl nervózní a bezmocný před životní nouzí. Matka byla vážně nemocná. Jedenáct let Josifova dětství proležela na lůžku a sténala. U její postele se střídali duchovní, kteří jí poskytovali poslední pomazání. Dlouholetá neschopnost lékařů matku vyléčit v ní samotné stupňovala víru v Boha, jako jediného, kdo by jí mohl zbavit útrap. Josif s matkou jezdil po kláštrech, kde se koupala v léčivých pramenech, jedla posvěcené nekvašené chlebičky a nosila různé amulety. Neměl sourozence a pociťoval osamělost, ze které ho vysvobozovali pouze prarodiče. Babička vyprávěním pohádek a dědeček, zaměstnaný na hřbitově, kde mu malý Josif rád pomáhal. Hřbitov se stal pro Josifa místem dětských her. Zpíval na kůře, u oltáře a spolu s dědečkem i žalmy u hrobů. Po obědě zametal hřbitovní cestičky a ošetřoval stromy a květiny. Na hřbitově, podle vlastního vyjádření, napsal i první verše a prožil i první milostné vzplanutí. „A mimoto neustálý pocit smrti, pohřební zpěv, nemocná

matka – to byl můj život do studentských let.“ (*Mnichové a ženy*, III. díl)

O prázdninách jezdil na dva, tři týdny s otcem do mužského kláštera v brjanských lesích (Brjansk je prastaré ruské město na řece Desně, vzdálené 379 km jihozápadně od Moskvy a proslulé hlubokými lesy, které ho obklopují), kde se spřátelil s novici a získal cenné postřehy o životě mnichů, které později využil v umělecké tvorbě: „*Mnichové, popi, hřbitov, klášter – toť život a kruh mého mládí. O náboženství nepromluvil nikdy slova. Pod černými ktnami klášterních svatoušků se skrývala světská, všední závist a intriky, pokrytectví a bezuzdnost.*“ (tamtéž)

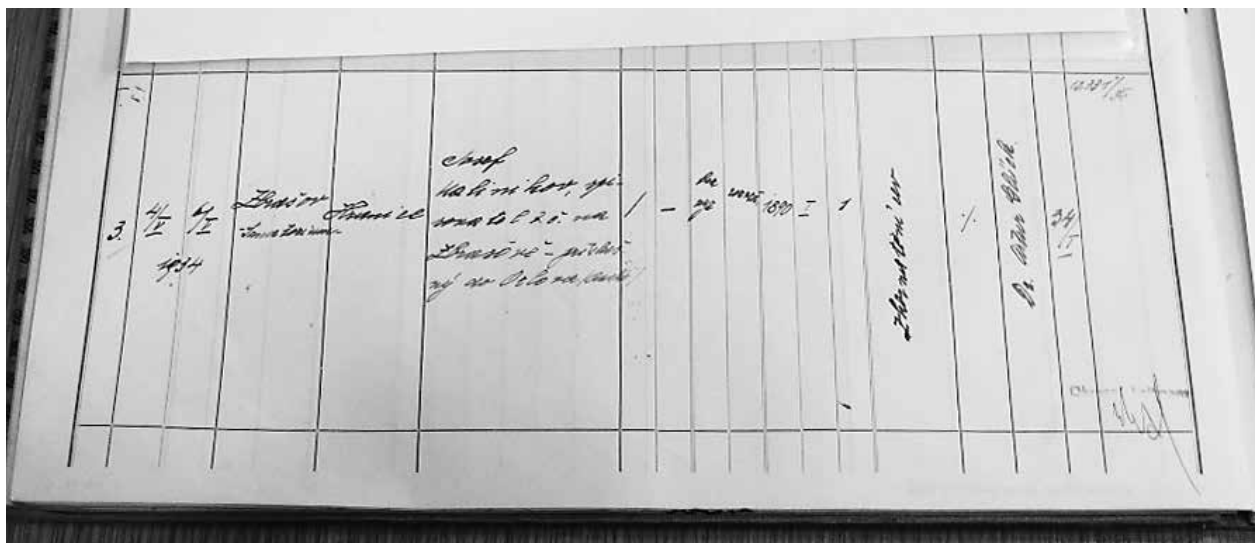
Převratem v Josifově každodenním životě, spojeném se smrtí a pohřebními rituály, byl až začátek studií na gymnáziu. Ale ve čtvrtém ročníku se aktivně zúčastnil školní stávk. Byl ze studia vyloučen a zapsán do seznamu carského ministerstva školství, ve kterém byli uvedeni provinilci, kterým nemělo být umožněno dokončit středoškolská a tím ani vysokoškolská studia. Toto „prokletí“ ho pronásledovalo až do osmnácti let a teprve v jedenadvaceti letech mohl začít studovat na méně sledované vysoké škole.

Již v dětství chtěl být spisovatelem. V patnácti letech začal psát verše a sbírat lidové písně. Výběr nabídl populární literární revue *Ruskoje bogatstvo*, redigovaná od roku 1895 ruským spisovatelem Vladimírem Galaktionovičem Korolenkem (1853–1921). Jeden z redaktorů, jeho bývalý učitel na orlovském gymnáziu, mu doporučil, aby vesnické písně ukázal filologovi Alexeji Alexandroviči Šachmatovovi (1864–1921), zakladateli historického zkoumání ruského jazyka a literatury. Šachmatov mu navrhl, aby se vypravil sbírat vesnické pohádky; zajistil mu fonograf, vyplacení 50 rublů a legitimaci příslušného oddělení ruské Akademie

věd. Kallinikov se tím ocitl v prostředí nepřízně a nedůvěry, co že to vlastně na vesnicích pohledává. Vynález Thomase A. Edisona z roku 1877, sloužící k nahrávání a záznamu zvuků, nikdo v ruském vesnickém prostředí neznal, a byl považován za nástroj ďábla. Přesto za čtyři roky nasbíral pět set pohádek a shromáždil množství národopisných námětů. Akademie věd mu poskytla honorář na vydání pohádek a ruská Zeměpisná společnost ho vyznamenala stříbrnou medailí. Otevírala se mu nadějná, vysněná budoucnost spisovatele. Jeho pohádky vycházely v prestižních literárních časopisech, znal se s Alexejem Maximovičem Gorkým (1868–1936) a s významnými vydavateli.

Kallinikovo šťastné období přerušila první světová válka. Byl mobilizován, absolvoval důstojnický kurz a byl poslán na frontu, kde prožil tři roky. Vrátil se v důsledku rozvratu ruské armády v revolučním roce 1917 a začal se konečně věnovat literární tvorbě. Pocítil, že jeho životním tématem bude klášterní prostředí. Povzbudilo ho,

když jeho první povídka z klášterního a vesnického života *Čertovo hnízdo* byla kladně přijata kritikou. Vedl literární kritickou rubriku v deníku *Hlas lidu* vydávaném v Orjolu přívrženci vůdce ruských menševiků Georgie Valentoviče Plechanova (1857–1918). Ale po bolševickém převratu byla tiskárna konfiskována. Kallinikov začal měnit zaměstnání a po večerech psal. Pro přepracovanost a nervovou vyčerpanost byl nucen léčit se v nemocnici. Zásadní změna v Kallinikově životě nastala, když v roce 1918 Orjol obsadili bělogvardějci. Přímou v nemocnici ho jako bývalého důstojníka carské armády mobilizovali. Kallinikov se však do občanské války v Rusku zaplést nechtěl. Uprchl do Novorosijska, odkud se chtěl dostat do Moskvy. Vrátil se mu záchvaty malárie, kterou si přinesl z fronty. Protože se k Novorosijsku blížili bolševici, byl přímo z nemocnice odvezen do exilu do Egypta, kde si vydělával prodejem doutníků a cigaret v barech, kavárnách i v arabských čtvrtích. Skládal básně, neboť neměl peníze ani na nákup

Zápis z matriky úmrtí MěÚ v Hranicích se zápisem smrti J. F. Kallinikova. Zápis je pozoruhodný mj. i osudem lékaře Glücka. Příčinou úmrtí bylo podle MUDr. Artura Glücka zkonatění cév. Lékař byl židovského původu a s celou rodinou byl zavražděn během holocaustu. Již v Terezíně, 19. 1. 1943, zemřel jeho syn Jiří, který se narodil 27. 6. 1938. MUDr. Artur Glück (* 17. 9. 1896) zemřel v Osvětimi 29. 9. 1944. Manželka Valerie (3. 10. 1903) tamtéž o několik dní později – 4. 10. 1944.

V čestném hrobě na hranickém Městském hřbitově (Čestný hrob č. 160 u levé zdi) je pochován ruský spisovatel J. F. Kallinikov. Ve třicátých letech minulého století byly jeho romány v Československé republice velice populární. Foto: archiv V. Bednáře.

papíru nezbytného k psaní prózy. Žil mezi dalšími emigranty, v děsivém prostředí „*zaživa pohřbených*“, odkud se snažil uniknout. Využil příležitosti, když se v Bulharsku stal premiérem Alexandar Stambolijiskij (1879–1923), nesmiřitelný odpůrce spojení Bulharska s Německem a Rakousko-Uherskem v 1. světové válce. Z pozice ministerského předsedy Bulharska (1918–1923) se měl vyrovnat s územními ztrátami a kontribucemi, které Bulharsko za spojení s centrálními mocnostmi po skončení 1. světové války postihly. Kallinikov se z Egypta přestěhoval

do Bulharska, pracoval jako stavební dělník. Ale 9. června 1923 proběhl v Bulharsku vojenský převrat, Stambolijiskij byl zajat, mučen a 14. června 1923 popraven. Kallinikov rychle opustil neklidnou balkánskou zemi a naposledy se přestěhoval. Do Československé republiky, kde mu konečně bylo dopřáno, aby se v klidu věnoval literární tvorbě. Nechtěný předchozí kočovný život se však negativně podepsal na jeho zdravotním stavu.

Dne 4. května 1934 Kallinikov ve věku 44 let zemřel na infarkt při léčení v Teplicích nad Bečvou. Je pochován v čestném hrobě č. 160 vlevo u zdi Městského hřbitova v Hranicích.

V roce 2006 jsem se spoluautory Miroslavem Černým, Jiřím Lapáčkem a Miroslavem Maradou sepisoval publikaci *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších – Průvodce*. Překvapilo mě, když jsem objevil, zcela zarostlý břečtanem popínavým, Kallinikovův náhrobek. Myslím, že břečtan a sám problém zjistit v době bez internetu, kdo byl Kallinikov, uchránil hrob během období komunismu. Zásluhou Marie Jemelkové, vedoucí Městské knihovny v Hranicích, je nejslavnější Kallinikovův román *Mnichové a ženy* k dispozici v hranické městské knihovně. Zatímco v Hranicích má nyní Kallinikov čestný hrob a je zapsán mezi významnými osobnostmi města, v jeho rodném městě není dosud mezi významnými osobnostmi uváděn, na rozdíl kupříkladu od zakladatele zlověstné ČEKY Felixe E. Dzeržinského. Román *Mnichové a ženy* by si zasloužil nové vydání. Je oslavou lásky, která vítězí i nad hrůzami revolučního násilí.

Václav Bednář (*1938) nastoupil v 15 letech na vojenské gymnázium, po maturitě absolvoval Vojenské učiliště protivzdušné obrany a stal se důstojníkem ČSA. Po okupaci republiky armádami Varšavské smlouvy byl v roce 1969 propuštěn a 21 roků pracoval jako dělník ve VSŽ Košice. V roce 1990 byl plně rehabilitován a byla mu přiznána hodnost „plukovník v záloze“. V roce 1993 se s rodinou přestěhoval do Hranic a začal se věnovat regionální historii.

vaclavbednar38@seznam.cz

Navzdory letitému jubileu zůstává Alois Volkman intelektuálním rebellem

Téměř půl století je Alois Volkman (* 18. 9. 1937 Chudobín, okr. Olomouc), jediný pražský básník odkojený Hanou, vnímán jako slovesný mistr, jemuž duchovno a přirozenost splynuly v nekonvenčním literárním projevu do té míry, že se stal poetou, jemuž neslo jen o hledání pravdy, harmonie a spravedlnosti, ale i o jejich naplnění. Život básníkovy otce i syna je spjat s kněžským povoláním (Církev československá husitská) a věčnost pro celou rodinu byla doslova hmatatelná, konkrétní, nezbytná a potřebná. Všem bylo zřejmé, že každý moment, každý počín je její součástí.

Volkmanovy životní osudy se formovaly v duchu rodné tradice, ale byly ohrožovány kontroverzním společenským klimatem. Alois Volkman vystudoval litovelské gymnázium, následně Lékařskou fakultu UP a působil převážně v blízkosti Prahy. Žije v Dejvicích. Podnětné byly pro něho kontakty s mnoha umělci, k nimž patřil olomoucký překladatel O. F. Babler a v Praze Jaroslav Seifert a řada básníků katolického zaměření.

Poezie byla jeho dominující tvůrčí oblastí. V Olomouci začal být jako básník vnímán v roce 1983 v souvislosti s vydáním své druhé básnické sbírky *Tlak mé krve*. V knihkupectví Promberger vyzdobili při tehdy tradičním vydavatelském čtvrtku jeho drobným titulem celou výlohu a postarali se tak o příkladnou reklamu, jež „umělce“ uvedla ve známost. Do listopadu 1989 vydal Volkman *Malou visitu*, prvotinu (1976), sbírku *Bez receptů* (1983) a ještě obsažný konvolut s názvem *To je věc* (1987). Prvním pohotovým necenzurovaným edičním projektem pak byl titul *Jedenadvacet plus jeden okupačních srpů* (1989), po němž následovalo dalších 14 sbírek a 5 výborů. Vnímavým a citlivým umělcem zůstal Alois Volkman až do dnešních dob, což přispívalo k aktuálnosti jeho tvorby až do dneška...

Sondu do básníkovy duše nám nabízejí nejen jeho verše, ale i korespondence. Dva balíčky obálek plné jeho dopisů s mnoha stanovisky, myšlenkami a soudy nejsou archivními doklady, tedy více či méně zaprášenými dokumenty, ale především živými svědky hodnot, jež mu byly svaté. Píšu o nich jakoby pod čarou. Patřila k nim pozitivní víra v národ, v člověka a ve smysl života. Vkládal je adresátům v úsměvných kritikách:

Proč jsme národ hašteřivý? Každý v sobě závist živí. Z ní jsme živi. A ona zas užrání nás.

Že jsme národ holubičí povahy – vůči jiným – to je hodno chvály. Sami bychom vzájemně se uklovali podle svého národního zvyku v tom domácí holubníku...

Ti co sem přišli včas jak vojska z dávných kronik, nám řekli: Davaj časy! Tak ukradli nám čas životů našich, proměňující nás v masy...

To obrodné, co v nich dodnes je, můžeme vnímat jako vtipnou provokaci.

Závěrem bych se pokusil z několika poznámek Aloise Volkmana doložit jeho celoživotní zakořenění do rodného kraje. Půjde o Chudobín, Univerzitu Palackého a samotnou Olomouc. Ony poznámky se uchovaly jako součást básníkovy korespondence.

„Za okupace jezdívala k nám na faru v Chudobíně řada otcových přátel, nejčastěji František Nechvátal, akademický malíř Vilém Kratochvíl, spisovatelka Bohumila Sílová, olomoucký malíř Alois Kučera a jiní. Františka Nechvátala můj otec zásoboval v době války potravinami, které sehnal od známých sedláků. Nejen básníka Nechvátala, ale celou řadu živořících pražských umělců. Tyto „černoty“ s aprovizací byly samozřejmě při kontrolách německých silničních hlídek podnikáním s rizikem. Ale díky tátově nezištné obětavosti dodnes mám ve své knihovně básnické sbírky věnované mu z věčnosti

Františkem Halasem, Josefem Horou i Jaroslavem Seifertem. Sám Jaroslav Seifert byl překvapen, když jsem mu při našem setkání v posledním roce života jednou ukazoval jeho sbírky darované „z vděčnosti panu faráři Aloisi Volkmanovi.“

Ani „olomoucká“ vzpomínka Aloise Volkmana není prostě Jaroslava Seiferta. Nebylo možné, aby obdivovaný poeta během Volkmanova několikaletého studia medicíny olomouckou univerzitu nenavštívil.

Poprvé tomu bylo již v prvním roce Volkmanova studia. Tehdejší setkání se Seifertem moderoval doc. Oldřich Králík. Seifert mluvil tak odvážně, nebojácně a bez zábran... Teprve po třiceti letech se Alois Volkman od Jaroslava Seiferta dozvěděl, že vedení Svazu spisovatelů požádalo Vítězslava Nezvala, aby silný Seifertův dojem alespoň částečně zeslabil. Ten to našťastí odmítl.

V době studií v Olomouci byla Aloisi Volkmanovi oficiálně v literárním tisku publikována první báseň. Došlo k tomu náhodně. Básník byl již delší dobu angažován v prezentaci poezie, kterou tehdy realizovala s Moravským divadlem i Moravská filharmonie. Tehdejší dirigent

Fotografie jsou z archivu Literárního klubu Olomouc a jejich autorem je zesnulý B. F. Červinka.

Jaromír Nohejl nabídl olomouckou mladou poezii svému spolužákovi z Kutné Hory Miroslavu Floriánovi, který připravoval k vydání almanachů *Mladé víno*. Z ní byla k otištění vybrána Volkmanova báseň *Olomoucké jarní náměstí*. Dovolte, abych ji na závěr připomínky letošního jubilea Aloise Volkmana uvedl:

Olomoucké jarní náměstí

*Celé je nesenou
na sloupech dívčích nohou
na tom architektonickém zázraku
zúženém až do kramflíčků
jejichž rozdrobené doteky
holubi sezobávají z dlažby
a dávají jim křídla.*

Básník je dodnes mladý, současný a aktuální.

Bohumír Kolář

Kulturní itinerář

Vědecká knihovna v Olomouci

Festival Olmützer Kulturtage – 3. Olomoucké dny německého jazyka

Ve dnech 6. až 13. dubna proběhl třetí ročník multižánrového festivalu *Olmützer Kulturtage* s podtitulem *Olomoucké dny německého jazyka*, který pořádala Vědecká knihovna v Olomouci ve spolupráci s Rakouským centrem UP, katedrou germanistiky FF UP a sekci německého jazyka ÚCJ PdF UP.

Letošní ročník festivalu se konal v rámci *Česko-německého kulturního jara 2017*, které je přeshraniční kulturní iniciativou Velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze, Goethe-Institutu v Praze, Česko-německého fondu budoucnosti a Českých center v Berlíně a Mnichově ve spolupráci s Ministerstvem kultury a Ministerstvem zahraničních věcí České republiky.

V Coffee Library Zbrojnice byla během dubna k vidění výstava *paper works*. Dva umělci původem z Nördlinger Ries zde představili výběr prací na papíře. Sebastian Wolf pod pseudonymem *real twenty* (*1982) vyrobil pro výstavu v prostorách univerzitní kavárny sérii linorytových tisků. Tyto práce vznikly v historické tiskárně bavorského města Nördlingen, které je partnerským městem Olomouce. Umělec aktivní pod pseudonymem *abcdef* (*1983) předvedl v klubovnách Knihovny UP výběr svých abstraktních graffiti kreseb a svou výtvarnou stopu zanechal v Olomouci na betonové zdi nedaleko hlavního nádraží.

Zahájení festivalu se účastnila oficiální delegace bavorského partnerského města Nördlingen v čele se starostou panem Hermannem Faulem. Jejich doplňkových program představovala návštěva olomoucké městské knihovny a Vědecké knihovny Olomouc s cílem do budoucna napláňovat výměnné stáže knihovnic. Nördlingen si spolupráci s Olomoucí velice považuje, za zvláště přínosné hodnotí pravidelné kontakty mezi vyučujícími a studenty středních škol obou měst, do kterých je zapojeno Církevní gymnázium Německého řádu a Obchodní akademie Olomouc.

Performance *K hodině mezi psem a vlkem* vzniklá přímo pro Festival Olmützer Kulturtage a přímo inspirovaná prostory budoucího sídla Divadla na cucky.

Největším lákadlem festivalu bylo autorské čtení Jaroslava Rudiše a Martina Beckera. Během čtení představili publiku nejdůležitější zastávky svého česko-německého přátelství a vyprávěli o zážitcích z cest v různých jídelních vozech evropských dálkových vlaků. Závěrem se diváci dočkali i překvapení, kdy Martin Becker přečetl část svého textu v češtině, za což byl odměněn velkým potleskem. Velmi úspěšná byla také performance Divadla na cucky, vycházející ze současných německých autorů. Představení pod názvem *V hodině mezi psem a vlkem* vzniklo speciálně pro festival a bylo přímo inspirované prostory budoucího sídla Divadla na cucky na Dolním náměstí.

Festival nabídl nové německé a rakouské filmy, výstavy, přednášky, prezentace, diskuse, soutěže, koncerty, divadelní performanci a také bohatý program pro žáky základních a středních škol Olomouckého kraje. Již tradiční *Stadtrallye* neboli městskou rallye s poznáváním pamětihodností Olomouce v němčině doplnila beseda proti pravicovému extremismu s pamětnicí holokaustu paní Doris Grozdanovičovou. Zájemci o studium v Německu či Rakousku mohli načerpat cenné informace a praktické rady na prezentaci projektu *Do Německa / Do Rakouska na zkušenou*. Součástí Olomouckých dnů německého jazyka byla též výstava v Galerii *Biblio Narození v Čechách a na Moravě – u nás (ne)známí?*

prezentující dvanáct významných osobností 19. a 20. století, které, ač narozeny na území dnešní České republiky, jsou mnohými z nás považovány za Němce nebo Rakušany. Některé z nich se těší světovému věhlasu, některé teprve čekají na své objevení. Všechny však spojuje vztah k domovu v Čechách a na Moravě, kde se formovala jejich kulturní a vědecká činnost. Výstavu připravil kulturní referent pro české země ve spolku Adalberta Stiftera Dr. Wolfgang Schwarz.

Cílem festivalu bylo představit nejen aktuální kulturu našich sousedů, ale také propagovat němčinu jako atraktivní jazyk, který má v našem regionu nezastupitelný význam.

Miroslava Dvorská

Muzeum a galerie v Prostějově

nám. T. G. Masaryka 2

Pohřbívání v době kamenné

(Špalíček, Uprkova 18; do 25. června 2017)

Ve výstavních sálech Špalíčku aktuálně probíhá archeologická výstava, která je věnována pohřebním zvyklostem v mladší a pozdní době kamenné. Návštěvníci se mohou seznámit s několika významnými pohřebišti z oblasti střední Moravy a s výsledky záchranných archeologických výzkumů na zajímavých lokalitách, jako jsou Kralice na Hané, Slatinky, Držovice nebo Čechůvky. Zastoupeno

Inventář hrobu kultury se šňurovou keramikou z Držovic. Archiv Muzea a galerie v Prostějově.

je zde hned několik pravěkých kulturních celků – od neolitické kultury s lineární keramikou až po samotný závěr eneolitu a kulturu se zvoncovitými poháry.

Dále je na výstavě představena unikátní lokalita v Brodce u Prostějova, která byla objevena a prozkoumána v roce 2015 při stavbě dálničního sjezdu. Zajímavostí jsou dvě souběžné řady kruhových jam orientovaných ve směru východ-západ, které sloužily k ukotvení mohutných dřevěných sloupů. Lidově nazvaný „hanácký Stonehenge“ mohl být ve své době zřejmě využíván jako kalendárium a místo pro pozorování nebeských těles. Z výzkumu pochází také početná kolekce charakteristických keramických nádob (především krásně zdobených zvoncovitých pohárů), kamenné nátepní destičky lukostřelců, korálky z jantaru a kosti nebo ozdoby ze stříbra a zlata.

V rámci doprovodných akcí jsme se mohli vydat na výlet po mohylnících v okolí Náměstě na Hané nebo navštívit některou z přednášek prostějovských archeologů PhDr. Miroslava Šmída a PhDr. Pavla Fojtíka. Během výstavy probíhá edukační program pro školy, který je možné rezervovat na emailu jsvozilko@muzeumpv.cz, nebo telefonicky na 770 128 305

Hana Čizmarová

Mistři portrétu

(do 9. července 2017)

Muzeum a galerie v Prostějově, p.o. a Obecně prospěšná společnost pojišťovny Kooperativa uvádějí jarní výstavní sezónu výstavou *Mistři portrétu*, která představuje mnoho slavných a českých jmen od baroka po moderní umění 20. století.

Kolekce zapůjčená do Prostějova zahrnuje 76 malířských portrétů a 10 plastik, jejichž autory jsou vynikající umělci. Nejstarší obrazy, které si návštěvníci mohou prohlédnout, se datují kolem roku 1730 a jejich tvůrcem je Jan Kupecký. Jeden z vystavovaných portrétů tohoto autora se stal národní kulturní památkou. Zájemci se mohou těšit na velmi pestrou plejádu umělců zvučných jmen – František Kupka, Jakub Schikaneder, Alfons Mucha, Vojtěch

Hynais, Mikoláš Aleš, Václav Brožík, František Muzika, Václav Špála, Hugo Boetinger, Max Švabinský, Luděk Marold, František Ženišek, Josef Mánes, Quido Mánes, Antonín Machek, Norbert Grund, Otto Gutfreund, Emil Filla, Josef Mařatka a mnozí další.

Pozdní sběr

(od 4. srpna do 3. září 2017)

Prostějovský galerista Jindřich Skácel chystá ve spolupráci s Muzeem a galerií v Prostějově výstavu herce a malíře Jana Kanyzy. Ponese název *Pozdní sběr*. Jan Kanyza je rodák z Lipniku nad Bečvou, žije a tvoří v Praze a ve francouzské Provence a prostějovskému publiku představí svá díla poprvé. V Prostějově zároveň oslaví své 70. narozeniny.

Zahájení výstavy za účasti autora proběhne 3. srpna 2017 v hlavní budově muzea Prostějov na nám. T. G. Masaryka 2 od 17 hodin.

Příroda Jižní Afriky

(Špalíček, Uprkova 18; od 30. června do 27. srpna; vernisáž 29. června 2017 v 17 hodin)

Výstavu tvoří soubor fotografií krajin, živočichů a rostlin Jihoafrické republiky, Namibie a Lesotha, jak je zachytili autoři výstavy, prof. RNDr. Jan Suda, Ph.D. a RNDr. Radka Sudová, Ph.D. Tuto část černého kontinentu procestovali během svých devíti pracovních cest v letech 2005–2014. Jihoafrická republika se díky nesmírné různorodosti přírody a kultury pyšní přívlastkem „celý svět v jedné zemi“, sousední Namibie nabízí nejvyšší písečné duny a v horském království Lesotho se téměř zastavil čas.

Největší pozornost autoři věnovali oblasti Kapska, jihozápadnímu cípu Jihoafrické republiky, která představuje skutečný botanický ráj. Nikde na pevnině nenajdeme srovnatelně tak rozsáhlé území, které by s Kapskem mohlo soupeřit v celkové diversitě rostlin a v zastoupení tzv. endemických druhů. Na ploše jen o málo větší než Česká republika roste více než 9 tisíc druhů kvetoucích rostlin, z čehož 2/3 patří mezi endemity. Kapsko zaujímá jen asi

0,5% rozlohy Afriky, vyskytuje se zde však pětina všech afrických druhů. Všechny přirozené kapské ekosystémy, mezi něž patří např. extrémně bohatá keřovitá společenstva zvaná fynbos, otevřenější vegetace s množstvím cibulovin nazývaná renosterveld nebo polopouštní oblasti karoo, kterým dominují nejrůznější sukulenty, jsou velice zranitelné a každý pátý kapský druh je dnes ohrožen vyhynutím. Nezměrná variabilita tvarů, barev i růstových forem zdejších rostlin nadchne každého, kdo do Kapska zavítá. Přijměte pozvání do tohoto světa plného barev. Výstava se uskuteční ve spolupráci s Blatským muzeem v Soběslavi.

Vlastivědné muzeum v Olomouci

nám. Republiky 5

Marie Terezie (1717–1780). Jediná žena na českém trůně.

(do 27. srpna 2017)

Marie Terezie přišla na svět 13. května 1717, a to jako druhorozené dítě císaře Karla VI. a jeho manželky Alžběty Kristýny. Její život i vláda byly v mnoha ohledech výjimečné. Díky prozíravé politice svého otce se stala dědičkou habsburských zemí. Za muže pojala lotrinského vévodu Františka Štěpána, kterého po celý život velmi milovala a díky četnému potomstvu dala vzniknout nové Habsbursko-lotrinské dynastii. Stala se jedinou ženou, která usedla na český trůn. Její čtyřicetiletá vláda výrazně ovlivnila dějiny střední Evropy. Enormní úsilí, rámované mnoha reformami, věnovala modernizaci monarchie, již vládla. Zasadila se o reorganizaci státní správy, měnového systému a peněžního oběhu, trestního zákoníku, školství, zdravotnictví a mnoha dalších oblastí společenského života. V řešení mocensko-politických konfliktů však nebyla vždy úspěšná. S koncem její vlády v roce 1780 jako by se současně uzavírala jedna epocha evropských dějin. Epoque prodchnutá barokním uměleckým stylem, autoritou katolické církve, jasným společenským řádem v čele s panovníkem vládnoucím z Boží milosti.

U příležitosti 300. výročí narození české a uherské královny Marie Terezie, které si evropská kulturní veřejnost v letošním roce připomíná, připravilo Vlastivědné muzeum v Olomouci komorně laděnou výstavu, jejíž těžiště spočívá v představení tematických okruhů úzce spjatých s městem Olomouc. Pozornost je například věnována české korunovaci Marie Terezie, kterou v roce 1743 prováděl olomoucký biskup Jakub Arnošt z Liechtensteinu-Castelkorna, olomouckým návštěvám Marie Terezie a Františka Štěpána Lotrinského v letech 1748 a 1754 nebo úspěšné obraně olomoucké pevnosti při pruském obléhání v roce 1758. Opomenuto nezástalo ani letošní kulaté výročí povýšení olomouckého biskupství na arcibiskupství, k němuž došlo v rámci tereziánských církevních reforem roku 1777. Výstavní prostor utváří několik desítek materiálově rozmanitých exponátů z 18. století, jež přibližují dobu vlády Marie Terezie i její rodinný život.

Filip Hradil

Historická jízdní kola ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci

(zámek Čechy pod Kosířem)

V letošním roce si připomínáme 200 let od chvíle, kdy bádenský vynálezce Karl Friedrich Christian Ludwig, svobodný pán Drais von Sauerbronn poprvé představil veřejnosti svůj „běhací stroj“, pro který se brzy ujal název *draisina*. Dal tak vzniknout novému dopravnímu prostředku, jenž provází člověka do dnešních dnů. Od 1. května letošního roku se veřejnosti otevřely nové prostory v přízemí zámku v Čechách pod Kosířem, kde je představena dlouhodobá výstava s cyklistickou tematikou pod názvem *Historická jízdní kola ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci*. Na návštěvníky čeká jedinečná kolekce historických kol a s nimi souvisejících předmětů, které je seznámí se zástupci nejstarších typů tohoto dopravního prostředku. K vidění jsou „běhací stroje“ z dvacátých let 19. století, jízdní kolo s hnacím zadním kolem na principu pohonu Kirkpatricka MacMillana

Jízdní kolo s hnacím zadním kolem, 40. léta 19. století, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsíval.

ze čtyřicátých let. Šedesátá léta 19. století zastupuje kolo Michauxova typu. Největší část exponátů tvoří vysoká kola dominující v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století. Vůbec nejmladším představovaným zástupcem je bezpečné dámské kolo užívané ve dvacátých letech 20. století. Historická jízdní kola doplňuje soubor plechových reklamních tabulí s cyklistickou tematikou, repliky historických plakátů a ukázky z nabídkových katalogů firem ze třicátých let 20. století.

Martin Zdražil

Tajemné proměny hornin devonu

(do 27. srpna 2017)

Jednou z nejdůležitějších geologických jednotek, které se podílejí na geologické stavbě území Olomouckého kraje, jsou horniny devonu (starší prvohory). Jde o soubor vulkanitů, jílu, písků a vápenců, které byly variským vrásněním metamorfóvány – přeměnu způsobily horotvorné pohyby i průniky masivů žul. Proměna hornin byla dokonalá – z hlinitopísčitých sedimentů a kalových vápenců se vytvořily hodnotné mramory (v některých s krystaly granátů, epidotu a vesuvianu), texturou pozoruhodné ruly; v plástech svorů vznikl fialově červený almandin, obdivovaný návštěvníky lázni v Jeseníku, a různé kameny s výbornými technickými vlastnostmi.

Mimořádný význam měly devonské horniny pro tvorbu rud drahých i barevných kovů a železných rud. Uvedené rudy byly v Olomouckém kraji těženy od 11. století (stříbro pro olomouckou mincovnu), zlato z říčních usazenin zřejmě rýžovali už Keltové. K pozoruhodnostem devonských hornin patří i krasové jevy, které se vytvořily nejen v sedimentárních vápencích, ale i v horninách nazývaných „mramory“. Jeskyně Olomouckého kraje nepatří ke světově rozsáhlým systémům, ale překvapí svojí výzdobou, stejně tak zajímavé jsou získané informace o způsobu jejich vzniku atp. V devonu došlo na některých lokalitách také k nahromadění pozoruhodného množství fosilií živočichů. Příkladem jsou Čelechovice (více než 50 druhů) nebo Vrbno pod Pradědem (fosilie živočichů se zachovaly v horninách, které byly přeměněny během poměrně intenzivního variského vrásnění).

Dne 31. května 2017 byla v Mendelově sále Vlastivědného muzea v Olomouci otevřena výstava sestavená z materiálů, které v uplynulých desetiletích nashromáždili pracovníci geologických pracovišť muzea. Návštěvníci si zde mohou prohlédnout devonské horniny z území Olomouckého kraje, hlavní zástupce všech genetických typů mineralizací vzniklých proměnou hornin devonu i několik originálů ložiskových map. Exponáty doplňuje řada fotografií dokumentujících dobývání rud kovů a dokládajících výjimečnost jeskyní Olomouckého kraje. K zajímavostem jistě patří ukázky devonských fosilií. Součástí výstavy je také koutek pro děti, který malým návštěvníkům nabízí příležitost zahrát si na geologa hledajícího rudy v terénu.

Pavel Novotný

Vlastivědné muzeum v Šumperku

Hlavní třída 22

Cesty k domům

(Muzeum Šumperk, Výstavní síň; do 17. září 2017)

Klíčovým faktorem pro vznik a vývoj domu byla a stále je lidská přizpůsobivost a vynalézavost – člověk má vrozenou

mimořádnou schopnost reagovat a využít jakéhokoliv materiálu, který mu příroda v daném období a oblasti nabízí. Projděte se s námi vývojem lidských obydlí od úplných počátků do přelomu letopočtu u nás a ve střední Evropě a poznejte život lidí v dobách dávno před příchodem moderních technologií. K výstavě Vám nabízíme možnost objednat si komentovanou prohlídku. Máte-li o naši nabídku zájem, pište, prosím, na e-mail barbora.tomesova@muzeum-sumperk.cz nebo eva.sebestikova@muzeum-sumperk.cz.

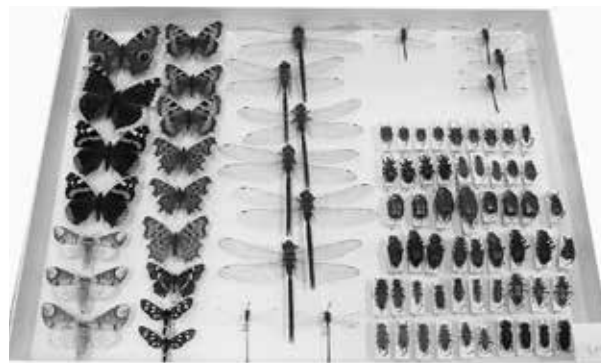
Křídla v průběhu času

(od 22. června (vernisaž v 17 hodin) do 3. září 2017)

Od 22. června budou moci návštěvníci Muzea Šumperk v Hollarově galerii obdivovat krásu a důmyslnost křídel, která vytvořila nejen příroda, ale i člověk.

Výstava *Křídla v průběhu času* v sobě spojí dvě velká témata. Téma zoologické, jež popíše vývoj létacího aparátu v živočišné říši, a téma historické, přinášející svědectví o snaze člověka dobýt nebeský prostor, zejména ten nad Šumperskem.

Zoologická část bude prezentována dermoplastickými preparáty ze šumperských sbírek Vlastivědného muzea. Popíše vývoj křídel hmyzu, ptáků a savců. Každá skupina bude představena živočichy žijícími u nás či přímo v našem regionu a doplněna zajímavými informacemi ze světa okřídlené

Výstavu *Křídla v průběhu času* můžete navštívit v šumperském Vlastivědném muzeu až do 3. září.

cizokrajné fauny. Historická část bude vycházet především z archivu šumperského aeroklubu a návštěvníky seznámí zejména s historií šumperského letiště. Výstava nabídne nejen dermoplastické preparáty a informační postery, ale i elektronické propojovačky a další doprovodné aktivity.

Milan Dvořák

Království mašinek

(Muzejíčko; do 10. září 2017)

Výstava připomene nejvýznamnější železniční stavitele a podnikatele 19. století nejen šumperského kraje, ale celého Rakouska – firmu bratří Kleinů, která stavěla také mosty, viadukty, tunely. Ve sbírkovém fondu šumperského muzea mají předměty s železniční tematikou bohaté zastoupení. Návštěvníci budou moci obdivovat např. mazničky, lampičky plechové, petrolejové, olejové a karbidové, návěsní trubku, denní a noční výpravku, tabulky k označení trakčních vozidel, kleště průvodčího, jízdenky, modely lokomotiv a také výrobky, které ve svých železárnách vyráběla firma bratří Kleinů. Nebude chybět ani železničářský slang používaný zaměstnanci Československých státních drah v běžném projevu. Na nejmenší návštěvníky čeká v červnu překvapení v podobě několikadenního zprovoznění několika typů modelů kolejistů žáky Střední školy železniční, technické a služeb, Šumperk, a to v termínu od 13. do 29. 6., vždy v úterý, středu a čtvrtek mezi 12.30 a 15.30. Určitě zaujmou i barevné fotografie parních, elektrických a motorových lokomotiv, jezdících po celé republice, renomovaného fotografa z Hanušovic, Františka Pecha. Výstavu sponzoruje firma Pars nova a.s. Šumperk, která si v letošním roce připomíná 70 let od svého založení.

Výstava bude také doplněna o interaktivní prvky, mezi které bude patřit mimo jiné vláček jezdící na vlastní pohon. Děti si také budou moci vyzkoušet některé pomůcky využívané na železnici, jako jsou železničářské čepice, výpravka a další, pro menší děti bude připraven hrací koutek. Malým návštěvníkům bude zábavnou formou představena bezpečnost na železnici, také se dozvědí různé zajímavosti ze světa kolejí a výhybek.

Dagmar Tempírová-Kotrlá

Muzeum Komenského v Přerově

Zámek Přerov, Horní náměstí 1

Houby, kam se podíváš!

(Přerovský zámek, Kaple; do 1. října 2017)

Houbaření je v naší zemi rozšířená záliba. Sběr hub přináší radost, užitek i zábavu; má své kouzlo, které je o to větší, čím lépe se v říši hub vyznáme. Muzeum Komenského v Přerově připravilo na téma mykologie dvě různě zaměřené výstavy. Přírodovědné oddělení (ORNIS) představuje na celosezónní výstavě *Mykokosmos* houby na originálních modelech a barevných fotografiích, s texty přinášejícími poučení o systému, růstu a ekologii hub. V přerovském zámku se od května koná výstava *Houby, kam se podíváš!*

Výstava zpracovává téma mykologické ilustrace – kreslené podoby hub. Je zaměřena zejména na knižní tvorbu a výukové tabule a podává srozumitelný přehled i ukázky z jejich historie. Přerovské muzeum má ve svých depozitářích více než stovku školních obrazů s tématem hub, od poloviny 19. století až do produkce současných nakladatelství. Nejstarší vystavené tabulky pocházejí ze souboru *Obrazy k názornému vyučování* od Karla Slavojce Amerlinga z let 1852–1856. Pozornosti návštěvníků rozhodně neujde šest rozměrných školních obrazů ze 40. let minulého století od malíře Otakara Zejbrlíka, které ukazují hřib, muchomůrku a čtyři přírodní scenérie s mnoha druhy u nás běžných hub. Od druhé poloviny 20. století kladou autoři stále větší důraz na odbornou přesnost kresby, neopomíjejí však ani její uměleckou stránku.

Součástí výstavy je přehlídka atlasů a naučné literatury. Vytvářeli je mykologičtí odborníci sami nebo spolu s výtvarnými umělci – k vidění jsou díla Jana Macků, Františka Smotlachy a jeho syna Miroslava, Rudolfa Vejrycha, Václava Melzera, Alberta Piláta, Aurela Dermeka, Bohumila Vančury a dalších. Prohlédnout si můžete ilustrace přerovského mykologa a kreslíře hub Jiřího Polčáka. Je připomenuta rovněž tvorba jednoho z našich nejlepších a nejnámějších malířů hub Otto Ušáka, od jehož úmrtí letos uplyne šedesát let. Na atlasech, které vytvořil s Albertem Pilátem, vyrostla

nejedna generace houbařů. Podle současné nabídky v knihkupectví by se mohlo zdát, že ilustrované atlasy jsou zcela nahrazeny příručkami s barevnými digitálními fotografiemi. O to víc překvapí obsáhlý *Přehled hub střední Evropy* z roku 2012 autorů Jana Holce, Miroslava Berana a ilustrátora Antonína Bielicha, který získal řadu ocenění.

V kontrastu s velkými nástěnnými obrazy jsou ukázky miniaturních kreseb hub – na poštovních známkách. Do dějin mykofilatelie se zapsaly československé známky s houbami jako jedny z prvních; vznikly v roce 1958. Znamky z téměř celého světa si prohlédnete v reálné i zvětšené podobě.

Výstava je inspirativní pro ty, kteří s poznáváním hub teprve začínají, v jakémkoliv věku. Houbařské znalosti se dají získávat také z dětských knížek, společenských her, z příležitostných drobných propagačních tisků o houbách. Své vědomosti si návštěvníci mohou ověřit na místě, při řešení zábavných her a kvízů různé obtížnosti. Pro potěšení zájemců o mykologickou kresbu byly vydány pohlednice a výběrový katalog školních obrazů. Obě výstavy, na zámku i na ORNIS, jsou propojeny nejen tématem – při zakoupení vstupenky na kteroukoliv z nich získáte na tu druhou poloviční slevu.

Jarmila Klímová, kurátorka výstavy

Poklady z hůry aneb Jak se žilo na Hané

Rádi bychom všechny návštěvníky Muzea Komenského v Přerově pozvali na výstavní projekt roku 2017: *Poklady z hůry aneb Jak se žilo na Hané*. Jeho hlavní součástí je stejnojmenná výstava, na které zjistí všichni zájemci, jak vypadala Haná našich pradědečků a prababiček. Tedy v době, kdy Předmostí a Šířavu, dnešní části Přerova s poměrně rozsáhlou panelovou výstavbou, tvořily zejména vesnické usedlosti s bohatou historií a kulturními tradicemi, které jsou v dnešním industriálním městě téměř ztraceny.

Výstava je rozdělena do několika částí zabírajících téměř celé druhé patro přerovského zámku. Největší pozornost a prostor věnujeme architektuře, zvykům a řemeslům, zasazeným do čtyř ročních období. V iluzivně pojatém

hanáckém gruntu si návštěvníci připomenou, jaký byl život ve druhé polovině 19. století. Dozví se, co ovlivňovalo běžný život našich předků, budou si moci prohlédnout vybavení domácnosti, předměty každodenní potřeby, oděvy a také lidové umění. Dále se návštěvníci podívají na nefalšovanou hanáckou půdu, zjistí zajímavosti z historie *Folklorního souboru Haná Přerov*, založeného v roce 1967, a prohlédnou si fotografie Jitky Hanákové z půdy přerovského zámku, inspirované hanáckým folklorem. V rámci vstupního na výstavu mohou návštěvníci navštívit i expozici *Národopis Hané a Záhoří*. Výstavní projekt pak doplňuje řada akcí, například cyklus přednášek, workshopů a komentovaných prohlídek, muzejní noc *Svatební noc u Krópalů v ohrožení* (26. 5.), komentované prohlídky výstavy v rámci Dnů evropského dědictví (10. 9.) a *XIV. odborná konference o Hané* (5. 10.). Důležitou součástí projektu, cílenou na děti a mládež, je lektorovaný a samoobslužný edukační program *Poklady z hanácké půdy aneb Jak se žilo u Krópalů*. Výstavní projekt je určen návštěvníkům všech věkových kategorií, ať již pamětníkům, kteří vzpomínají na prázdniny u prarodičů, nebo těm mladším, kteří si život na gruntu nedovedou ani představit. Navštívit „hanáckou půdu“ bude možné na přerovském zámku až do 18. října 2017.

*Na viděnou se těší kurátoři výstavy
Magda Barboříková a Kamil Lukeš.*

Základ výstavy tvoří rekonstrukce interiérů hanáckých domů podle ročních období, zde podzim a zima (vlevo), Muzeum Komenského v Přerově. Foto: Jitka Hanáková.

Priessnitzovy lázně očima ilustrátorky Kateřiny Preisové

Rodný dům Vincenze Priessnitze

Na místě svého rodného dřevěného domu nechal roku 1822 V. Priessnitz postavit zděný přízemní dům. K léčebným účelům využíval sklep domu, v němž byly dřevěné kádě sloužící k vodoléčbě, voda byla přivedena z místního pramene přímo do domu. V přízemí domu bydlela rodina V. Priessnitze. Vzhledem k úspěšnosti léčby a stále narůstajícímu počtu pacientů požádal roku 1837 V. Priessnitz o přístavění patra pro pacienty. K realizaci došlo roku 1838. Tímto počinem vznikl první vodoléčebný ústav na světě. Následně měl v přízemí své místo i hospodář a kuchařka. Lázně byly odděleny pro dámy a pro pány.

Dům je v této podobě, až na malé úpravy, zachován dodnes. V současnosti přízemí patří kavárně „Vinckovo kafe“, v 1. patře je umístěna stálá expozice týkající se vodoléčby a jejího zakladatele V. Priessnitze.

(Jesenické toulky. Vydavatel: Město Jeseník–Jesenická rozvojová o. p. s. Text: Mgr. Bohumila Tinzová. Jeseník 2009, neprodejná publikace.)

Kavárna Vinckovo kafe

Vincenz Priessnitz, světoznámý, moudrý, úctyhodný, neomylný... jak jej ztvárnit? Pokusili jsme se na něj podívat jinak... jako na mladého dospívajícího mladíka milujícího život, přírodu, odhodlaného, mírně rebelujícího a rozverného...

(Autorkou ilustrací je Kateřina Preisová. Logo pro kavárnu bylo vytvořeno na zakázku pro soukromý subjekt. – pozn. red.)

Das fieberzeugende Halbbad.

Vincenz Priessnitz v Jeseníku svým pacientům ordinoval na pět desítek procedur. Vedle tradiční pololázně využíval k uzdravení různých nemocí i sluneční lázeň, procházky v ranní rose nebo dokonce oční lázeň.

Zdroj: SOKA Jeseník, RA Priessnitz-Ripper.